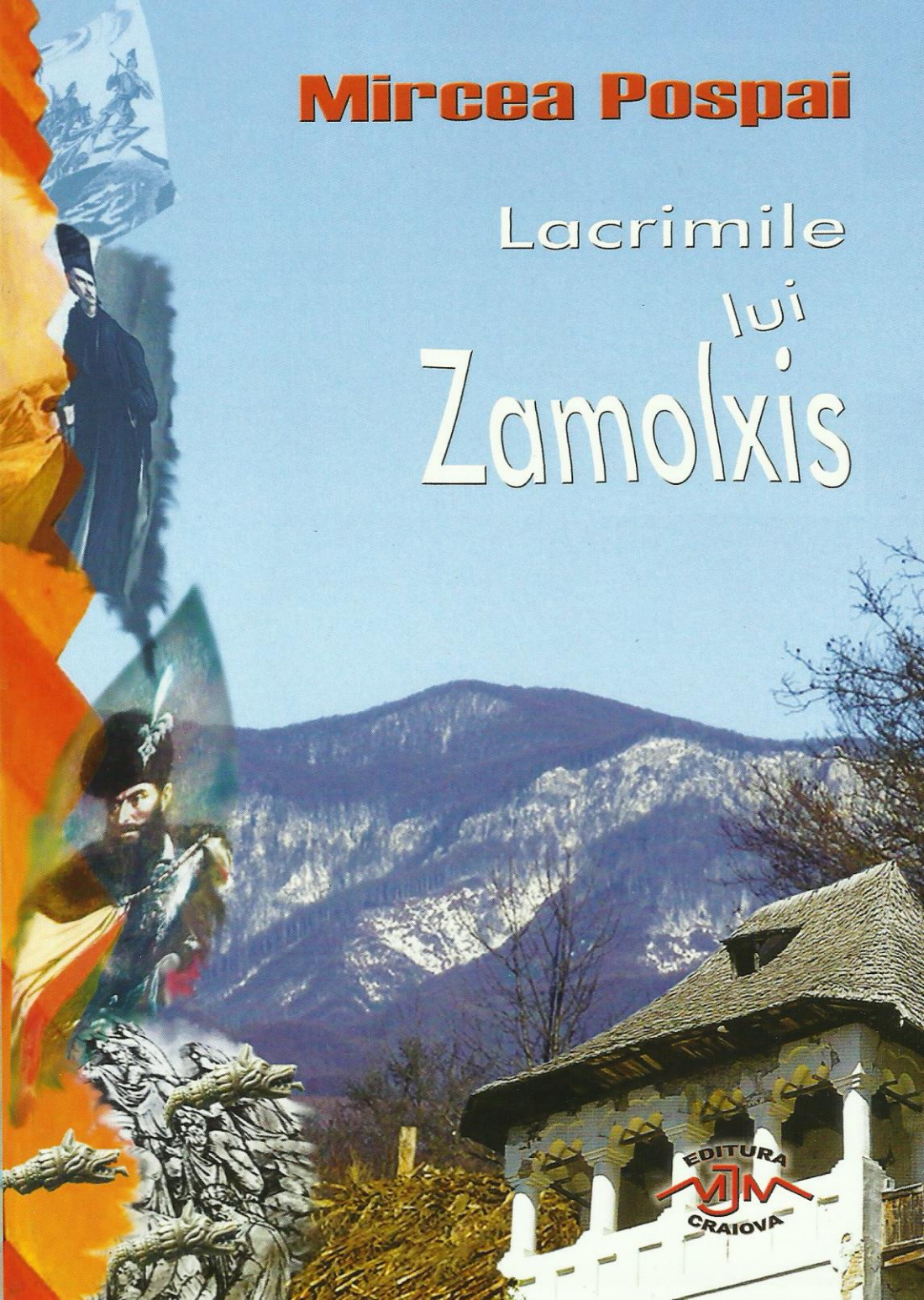


Mircea Pospai

Lacrimile

lui
Zamolxis



MIRCEA POSPAI
LACRIMILE LUI ZAMOLXIS

Coperta: Mircea Liviu Goga
Redactor: Jean Băileșteanu
Tehnoredactor: Loredana Rebega

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
POSPAI, MIRCEA

Lacrimile lui Zamolxis / Mircea Pospai. - Craiova :
MJM, 2014

ISBN 978-973-680-356-7

821.135.1-32

MIRCEA POSPAI

LACRIMILE LUI ZAMOLXIS

**Povestiri istorice și legende repovestite
– Nordul Olteniei –**



2014

Noapte cu peceți domnești

De vreun ceas, poate două, peste Tismana se lăsase întunericul încă grăbit al sfârșitului de iarnă și în întreaga curte a mănăstirii se simte febra prezenței unor oaspeți de seamă. În trapeză, Domnitorul Vlad stă singur în capul mesei joase, dreptunghiulare, din lemn masiv de stejar, care ocupă partea de mijloc a încăperii, lăsând liber pe margini doar loc pentru cei ce vin să servească mesenilor bucatele și băuturile. A fost lucrată din porunca domnitorului-ctitor, strămoș al lui Vlad, chiar în acea încăpere, spre a rămâne acolo în veci, căci nu este ușă pe care să încapă. Peste lemnul îmbătrânit au fost aruncate ștergare de in înălbit, cu ciucuri la ambele capete, ștergare care abia se văd, acoperite de blidele sau talerele încărcate cu bucatele pregătite toată ziua de călugări și străjuite, din loc în loc, de carafele cu vin rubiniu. De-a dreapta lui Vodă este așezat părintele stareț, de-a stânga întâiul sfetnic, apoi, de o parte și de alta, înalții săi dregători, oameni de încredere, unii chiar rude apropiate, străduindu-se să-i facă lui Vodă toate voile, poate din dragoste sinceră pentru el, poate cu gândul că pedeapsa care-i așteaptă, dacă li s-ar dovedi necinstea, este mult prea grea. Știu prea bine, toți, câți boieri, mai mult sau mai puțin vinovați, au sfârșit viața în țepile ridicate de el, cu atât mai mari cu cât rangul celui ce urma s-o “împodobească” era mai înalt.

Vodă e mulțumit de lucrarea ce a făcut în ultimile luni și știe că din partea regelui Matiaș va avea, cel puțin pentru o bucată de vreme, liniște. Dar asta nu înseamnă că poate să fie liniștit, pentru că în vara apropiată, cine știe, s-ar putea să aibă necazuri din partea turcilor. Va trebui să plănuiască din timp cum să-i înfrunte, după informațiile pe care le va avea, dar, oricum, ține oștirea mereu

pregătită. Alungă însă gândul, nu e acum momentul să-și bată capul cu așa ceva.

Doi călugări tineri stau în picioare, fiecare pe câte o parte a mesei și unul dintre ei a băgat de seamă că ulcica de vin a domnitorului e aproape goală. Se grăbește s-o umple dintr-o carafă, apoi mai adaugă vin și în ulcica părintelui stareț, care se bucură că Vlad-Vodă e bine dispus și că i-a plăcut cum este chivernisită mănăstirea Tismana.

Bătrânul grămatic, așezat pe partea din stânga domnitorului, al patrulea și exact la mijlocul rândului, gustă și el din vin, atâta cât să pară că bea la fel cu ceilalți, dar având grijă să nu întrecă măsura. Vodă îi ceruse să povestească o întâmplare mai de demult, iar el, după ce gustă din vin, își drese glasul și începu să spună mai departe.

– Nici eu nu le știu bine chiar pe toate, de la început, decât ce mi-au povestit și mie alții, mai bătrâni. Venisem aici doar cu doi ani înainte de vizita bunului nostru voievod Mircea. Câte s-au petrecut mai devreme nu le-am văzut, dar am auzit despre ele și nu le-am uitat. Pentru că, să știți dumneavoastră și să mă iertați că eu vă țin cu vorba, dar mari făcători de bine au fost domnitorii noștri cei ce au înălțat acest lăcaș.

– Și care l-au dăruit cu moșii și cu drepturi, întru cinstirea sufletelor lor, adăugă părintele stareț.

– Așa cum vă spuneam, reluă grămaticul, cinstitul Nicodim a găsit aici loc potrivit pentru lăcaș și l-a ridicat mai întâi din lemn de tisă. Era o pădure de tisă chiar pe locul unde ne aflăm noi acum și cu multă strădanie și cu iscusință a trudit Nicodim până a cioplit și a așezat lemnele cum se cuvenea. Dar a fost răsplătit de oamenii care l-au cinstit pentru fapta sa.

– După ce dincolo, la Bratilov, îl prinseseră cu o găină în desagă, chicoti jupan Dragomir Țacal.

– Nu huli, jupan Dragomire, că nu-i drept, îl apostrofă povestitorul. Dumneata, dacă nu mă înșel, ești de acolo, de la Bratilov, și ți-or fi povestit moșii dumitale cum s-a întâmplat. Știi bine că oamenii din Bratilov nu l-au vrut pe sfântul călugăr acolo și că ei i-au vârat o găină în desagă, spre a-l scoate de hoț și a avea motiv să-l alunge. Acea n-a fost faptă cugetată...

– Mărite Doamne, interveni starețul, adresându-se lui Vlad Țepeș – cum avea să fie numit mult mai târziu, de urmașii urmașilor,

oaspetele din acea seară al mănăstirii Tismana – fii bun și îngăduie să înfățișăm judecății tale hrisoavele cele vechi pe care le păstrăm aici la noi, că mari pricini am avut de la o vreme cu sătenii și cu boierii Tismanei, pentru hotarele noastre.

– Să le aducă, încuviință Vodă, să ni le citească cinstitul grămatic. Dar mai întâi să-l ascultăm ce ne povestește, căci știe când a fost aici moșul nostru, Marele Mircea, voievod și domn, adăugă, îndemnându-i pe sfetnici să mai închine câte o ulcică de vin, iar pe bătrân să-și ducă mai departe amintirile.

Acesta părea trecut bine de optzeci de ani, poate bătea spre nouăzeci. Părul și barba îi erau albe ca neaua proaspătă, pomeții obrazilor supti, dar ochii păstrau ceva din scripările tinereții, iar vocea era încă puternică și clară, cum clar era și firul povestirii. Nu începu să vorbească imediat, lăsă mai întâi să-și termine treaba cei doi tineri care tocmai intraseră cu tăvi mari în mâini, umplând încăperea de mirosul fripturii de vânat pregătit în vin și usturoi. Apoi tot mai așteptă, până când Vodă și ceilalți își făcură pofta și conteniră cu lauda mâncării.

– Cum vă spuneam, când a venit Vodă Mircea la Tismana, eu eram aici de vreo doi ani și abia începusem să aflu câte ceva din tainele învățăturii, mai ales după ce răposatul Nicodim se întorsese de la Prislop, de dincolo de munți. Era toamna târziu, căzuse de mai multe ori bruma și pădurile se cam goliseră de frunze, dar încă nu începuseră ploile cele lungi și drumurile erau bune de mers. Mai înainte de a veni Vodă, au ajuns aici câțiva călăreți. Unul dintre ei era un boier mare, cred că un dregător de-al domnitorului, nu pot să știu. Dar după haine și după cum vorbea cu ceilalți, am priceput că el le poruncea. Erau ca la vreo zece oameni, toți pe cai mari și grași, înarmați cu lănci, cu sulite și cu arcuri. Au vorbit cu părintele Nicodim, apoi s-au întors, nu știu unde. Pe unii dintre ei i-am mai văzut către seară, când a venit și Vodă. Era tot călare, pe un cal mare, alb și frumos. Purta cojoc cu nasturi și fir de aur și o căciulă albă cu ac tot de aur. Poate îi plăcea să meargă călare lui Vodă, că în urmă a venit rădvanul domnesc gol, doar vizitiul pe capră mâna cei patru cai, iar a doua zi, când a pornit spre cetatea Severinului, a plecat tot călare și rădvanul gol în urmă-i. Vodă era înconjurat de alți călăreți, boieri și oșteni, cu toții erau cam la două sute, iar după aceea au venit și mai multe căruțe, acoperite cu coviltire, din care au coborât niște

cufere de lemn și le-au dus în odăi la Vodă și la boieri. Noaptea, căruțele au fost păzite de oșteni. Se strânsese multă gloată să-l vadă pe Vodă, și din mahalaua ligăcească și din cea rușească, lângă poarta cea mare și falnică, iar Vodă le-a făcut semn cu mâna și de vorbit a vorbit mulțimii abia a doua zi.

Privitor la “mahalalele” Tismanei, ele sunt atestate din vechime, într-un document prin care domnitorul Dan I întărea lăcașului mai multe sate, între care și Tismana. Acesta era împărțit în două părți: *ligăcească* (unii cercetători consideră că denumirea păstrează amintirea unui guvernator străbun, a unui “legatus”) și *rușească* (unde locuiau apărătorii așezământului, militarii numiți “roșii” după culoarea hainelor). Explicația este plauzibilă, pentru că locuitorii Tismanei aveau obligația de a face paza lăcașului și încă din timpul lui Radu Vodă, ctitorul așezământului, fuseseră scutiți de dări, bir, ca și de participarea la oaste: “...de bir, de găleată, de dijmă, de groștină, de dat de toate mâncăturile... câte sunt peste an în țară, și de haiduci, de dorobanți, de catane, pentru că a fost iertat satul Tismana și mai dinainte vreme de Radu-Vodă” - spune documentul menționat. Denumirile acestor “mahalale” sunt consemnate și într-un document dat de Mircea cel Bătrân, la 27 iunie 1387.

– Prea-cinstitul Nicodim, continuă bătrânul povestea vizitei domnitorului Mircea, a ieșit la poartă cu pâine și cu sare și a zis Măriei-sale cuvinte de bunăvenire în lăcașul părinților săi. Apoi domnul și oamenii lui au mers de s-au odihnit în odăile care le fuseseră pregătite mult înainte, cu foc și cu miresme. Ca după două ceasuri, au ieșit din odăi și au venit în curte. Acum domnitorul nu mai era călărețul din fruntea cetei de oșteni, îmbrăcat aproape ca și ei, deosebit doar prin nasturii de aur, pentru că, am văzut bine, numai el avea acei nasturi. Dar, cum spun, când a venit la vecernie era în hainele sale domnești, scumpe și strălucitoare, și mersu-i era drept și apăsător, nu se cunoșteau anii care-i încăruțiseră pletele. Avea plete bogate, revărsate peste umeri. Pe cap purta coroană de aur, iar mantia din postavuri negre și roșii era și ea acoperită toată cu fireturi de aur și argint. Când a ieșit în curte, clopotul cel mare a început să bată și parcă a răsunat atunci mai puternic și mai melodios ca totdeauna. Sunetele se loveau de ziduri și de munte, iar ecourile se amestecau și

nici nu pot să spun cât se auzea de frumos. Noi, mai tinerii, eram așezați să străjuim drumul lui Vodă pe poteca spre ușa cea mare și l-am văzut pe Domnul Mircea cum a clipit a mulțămire. A și zis unuia dintre boieri, chiar când trecea prin dreptul meu : “Nu cred că ar fi găsit nimeni, niciodată, un loc mai potrivit decât acesta!”. Apoi s-a uitat la ziduri și a zăbovit cu privirea la gura peșterii din stâncă, de sus. Când mulțimea care venise să-l întâmpine s-a potolit, Vodă a făcut un semn cu mâna și s-a pregătit să vorbească, iar noi, grămăticii, am însemnat vorbele Domniei sale.

Vlad Vodă deveni mai atent, lăsând pe masă bucatele din care mânca, și tot așa făcură și boierii.

– “Călcăm în acest lăcaș cu inima curată, întru cinstirea sufletelor părinților și moșilor noștri, care au trudit pentru ridicarea lui. Părintele nostru, binecinstitorul și binefăcătorul Io Radu Voievod, după exemplul moșilor noștri Vlaicu, și Nicolae, și Basarab, s-a îngrijit de apărarea hotarelor și de buna înțelegere cu vecinii, chiar dacă nu întotdeauna s-au înțeles. Dar, mai ales, trebuie să ni-l aducem aminte pentru zidirile sale. Locurile acestea unesc poporul, zicea părintele nostru, iar dumneata, cinstite Nicodime, știi vorbele lui. Satele noastre sunt multe, zicea, dar târgurile sunt puține și oamenii stau mai mult la casele lor. Vara muncesc, iarna se strâng în jurul focului și numai când oamenii domniei îi cheamă la oaste se întâlnesc unii cu alții. Acum știți bine câtă dreptate era de partea lui. Aici, la târgul Tismanei, se întâlnesc duminicile oameni din județul Jaleșului, al Motrului și al Mehedințiului. Vorbesc de-ale lor, se împrietenesc, se înrudesc, povestesc acasă că în alte sate au prieteni și rude, iar cei din acele sate au alți prieteni și alte rude, mai departe, cât e țara. Dumneata, Nicodime, și toți ceilalți să le spuneți oamenilor că avem o țară veche, pe care răposatul Basarab ne-a lăsat-o unită, iar noi trebuie să apărăm țărâna lăsată moștenire cu sângele nostru. Cine n-are țară, n-are nici un loc în lume, spunea părintele nostru, Io Radu Voievod, fie-i țărâna ușoară și odihna liniștită, iar asta o știa el de la părintele și moșii lui. De aceea mare bucurie a avut, acum aproape treizeci de ani, când lângă vechea construcție din lemn s-a înălțat această zidire falnică. Cei mai în vârstă dintre dumneavoastră vă mai aduceți aminte. Era spre sfârșit de vară, cu opt ani înainte de a primi domnia mea scepstrul cărmuirii, când domnitorul a venit aici împreună cu mama noastră, doamna

Calinichia, cu noi, copii săi, și cu mulți dregători de la curtea domnească. Mulțime de popor s-a strâns și, cu mare bucurie, a fost târnosită zidirea. Apoi, fratele domniei mele, voievodul Dan, și cu mine, am făcut cele ce au mai fost de trebuință. Se cuvine să mai cinstim memoria părintelui Domniei mele și a moșilor noștri pentru tot ce au zidit în țară, pentru grija lor de binele poporului și pentru vitejia cu care au ridicat, la nevoie, armele, împotriva dușmanilor. Să-i cinstim și să încercăm, pe puterea noastră, să nu ne fie niciodată rușine de faptele ce săvârșim”. Așa a glăsuț Mircea Voievod, iar grămăticul domnesc și cu mine i-am însemnat vorbele și le-am ținut minte, apoi le-am spus oamenilor, să fie de pildă.

– Ei, mare om a fost moșul Domniei tale, zise jupan Voico Dobrița, cătând cu privirea către domnitorul Vlad Țepeș. Mare și viteaz. Mi-a povestit despre el părintele meu, care s-a prăpădit acum vreo zece ani. A luptat lângă Vodă la Rovine, pe Jiu în jos, când puhoiul turcesc se revărsase ca un stol de lăcuste. Se afla în fruntea oștenilor, semăna prăpăd în jur și nimeni nu-i putea sta în cale. Ne povestea că a văzut cu ochii lui cum un pașă turc a rupt-o la fugă când a văzut că domnul nostru se apropia de el, iar spahii și ienicerii au făcut la fel.

– Tot așa îmi spunea și bunicul meu, găsi potrivit să se laude comisul Gherghina. Au fost și în alte lupte împreună, i-a însemnat de multe ori sabia, dar moartea n-a avut curaj să se atingă de viețile lor.

– Cred că de la Domnia Sa ai dumneata, Doamne Vlade, vitejia și curajul ce ai dovedit în lupte, intră în vorbă jupan Dragomir, ridicând ulcica în care își turnase vin proaspăt. Să vărsăm câteva picături pentru sufletul strămoșilor, mai zise, în timp ce vărsă alături de masă câțiva stropi de vin, și să închinăm pentru domnie lungă și sănătate stăpânului nostru.

– Sănătate și viață lungă ! răspunseră ceilalți și ciocniră ulcelele.

Domnitorul ciocni cu cei din preajma lui, dar gândul nu-i era parcă la cei de față. Rămase așa câteva clipe, apoi se întoarse către grămătic.

– Moșul meu a avut, din câte știam, și un sfat de taină aici, cu Nicodim și cu dregătorii? îi zise întrebător, așteptând confirmarea.

– A avut, veni pe dată răspunsul. Trecuse vreme multă de la vizita dintâi, de care am povestit, iar eu am fost tot alături de

grămăticul domniei sale și am orânduit hrisoavele ce se cuveneau. Atunci, în târziul acela de toamnă, domnul se ducea către Cetatea Severinului, unde plănuise să se întâlnească cu craiul unguresc Sigismund și să vorbească de cum să lupte împotriva turcilor. Au venit la Tismana și toți boierii domniei sale.

– Așa scrie și în hrisov, îl am aici, în caseta de argint, ia-l și citește, interveni egumenul, scoțând documentul din casetă și întinzându-l bătrânului grămătic.

Acesta desfăcu cu grijă legătura de mătase roșie și întinse pergamentul ținând cu mâna pecetea de ceară. Căută cu privirea o anume frază și citi :

– “...Și aceasta a fost în anul 6915 (1409 – n.n.), indictionul 15, mergând domnia mea către Severin să mă întâlnesc cu craiul, astfel am ajuns la Tismana în luna noiembrie 23 zile, cu toți egumenii și cu toți boierii domniei mele”.

– Dar nu scrie sau nu v-a spus mai mult despre ce punea la cale cu craiul Sigismund ? întrebă domnitorul.

– De scris nu scrie, Măria ta, dar de vorbit a vorbit mult Vodă Mircea. Atunci el voia să se pună bine cu nelegiuiții păgâni, să nu osândească țara la bir, dar și cu vecinii ceilalți voia să fie în bună înțelegere și să lupte împreună la nevoie. Stăpânitorii turci nu prea se înțelegeau între ei și domnul nostru aflate de asta. Murise Baiazid Trăznetul, nu îndurase bătaia de joc a lui Timur Șchiopul, care, după ce îl învinsese, îl purtase într-o căruță cu gratii. Fii lui s-au certat pe împărăție, domnul nostru voia să ajute pe unul dintre ei, pe Musa, iar cu ceilalți era în vrăjmășie. De aceea se ducea să se întâlnească cu craiul unguresc Sigismund, ca să vorbească de luptă. Mai fuseseră împreună, cu vreo doi-trei ani înainte, când merseseră cu ei și Ștefan Lazarevici al Serbiei și Ștefan Ostoga din Bosnia și îl învinseseră pe Suleiman. Marele voievod Mircea zicea că puhoiul otoman nu va putea fi zăgăzuit decât de un alt puhoi, dar domnii din țările vecine nu prea se înțelegeau nici ei întotdeauna.

Povestitorul tăcu, iar Vlad-Vodă rămase pe mai departe îngândurat. Vorbele din urmă ale acestuia îi aduseseră aminte de propriile lui necazuri cu vecinii.

Iancu de Hunedoara îi ucisese tatăl, la 1447, apoi îl ajutase pe Vladislav să-și recâștige tronul când el, Vlad, îl ocupase,

în 1448. E drept că după aceea tot Iancu îl ajutase să urce pe tron, dar numai după ce Vladislav îi fusese necredincios și incendiasse Brașovul. Și nici cu regele de acum, Mateiaș, nu se înțelegea prea bine. Peste munți a găsit adăpost Dan (un pretendent pentru care Ladislau Huniade scria brașovenilor, la 17 decembrie 1457, să-l ajute) și tot acolo, în Țara Amlașului, își are adăpost fratele acestuia, Vlad, gata și el să vină cu oaste și să-i ocupe tronul.

– Eu zic, Măria ta, să mai cinstiți din vinul nostru și gustați din carnea de vânat proaspăt.

– Că bine zici dumneata, îi străluciră ochii lui jupan Dragomir Țacal, care nu mai așteptă alt îndemn și înșfăcă ulcica cu vin. Carnea de vânat nu-i prea da ghes, acolo unde e un vin bun... Ceilalți ridicară și ei ulcelele, băură și mai luară câte ceva din bucate. Cei doi tineri aveau grijă ca ulcelele să nu rămână goale, iar pe tăvi aduceau mereu friptură proaspătă.

Mai trecu așa câțva timp, mai cu o înghițitură de vin, mai cu o vorbă, până când egumenul crezu că e vremea să-i aducă aminte lui Vodă de necazurile pe care le mai aveau, că mâine dimineată, cine știe, poate pleacă devreme la drum și nu mai are timp să-i spună pe îndelete. Dar nu începu de-a dreptul, ci pe ocolite, în așa fel încât Vlad-Vodă, care nu era domnitor decât de doi ani să afle mai întâi ce au făcut predecesorii lui pentru așezământul Tismanei.

– Am adus aici, Măria ta, caseta de argint în care ținem noi înscrisurile ce am primit de la luminații și binecinstitorii părinți și moși ai Domniei-Tale. Am dori să ți le înfățișăm și să le cinstim numele.

Vlad-Vodă nu zise nimic, dar încuviință din cap îndeplinirea dorinței egumenului și acesta dădu caseta grămaticului cel bătrân, pentru a citi hrisoavele.

Mărturiile referitoare la Tismana, din timpul domniei lui Mircea cel Bătrân, sunt numeroase, dar numai o parte dintre ele s-au păstrat.

– Înțeleptul domnitor, chiar din al doilea an al domniei, a întărit hrisoavele fratelui său Dan, ale părintelui său Radu și ale unchiului său Vlaicu. Tot atunci (documentul din 27 iunie 1387 - n.n.), a dăruit satele Jarcoveț, Vărovnicele, Prilopeț, Vârbița, Seliștea Stăncișor și o parte din balta Bistreț. În acest hrisov – zise grămaticul

desfășurând un alt document – domnitorul a dăruit “venitul care este al domniei mele de la roțile lui Ciop Hanoș, care le-a făcut de curând la Bratilov și moara, pe care a dăruit-o mama domniei mele, doamna Calinichia, la Bistrița”. Și alte danii mai sunt întărite în aceste hrisoave și în altele pe care le mai avem. Multe sate, de aici până la Dunăre, au fost dăruite sfintei mănăstiri de domnii noștri cei vechi.

– Noi suntem mulțumiți, Măria ta, de grija ce ne-au purtat înaintașii domniei tale, adaugă egumenul, dar mai mult suntem necăjiți că nu toate satele aduc dijma cuvenită și nu ne înțelegem cu oamenii, mai ales pentru păscutul vitelor și pescuit. Chiar moșul domniei tale, când a fost la noi, cum vorbirăm, ne-a dat un înscris să nu mai fim tulburați, însă oamenii, ca oamenii, tot ne mai calcă. Ia citește, cinstite grămățice, cum a scris Mircea-Vodă.

Grămăticul citi în document :

– “Dă domnia mea poruncă, nimeni să nu cuteze să se ispitească să pescuiască în râul Tismenii sau să pască orice fel de vită, începând de la sat în sus, până la munți, ci numai călugării să fie volnici să vâneze sau să pască vitele mănăstirii. (...). Cine s-ar încumeta dintre boierii mari și mici, să calce această poruncă a domniei mele, unul ca acela (...) să aibă blestemul lui Nicodim. Pe lângă aceasta și de la domnia mea să primească mare rău și urgie ci fiecare să se ferească, după porunca și hotărârea domniei mele”.

– Așa a grăit, Măria ta, binecinstitorul Vodă Mircea, iar grămăticul a scris hrisovul pe care îl vezi domnia ta. Noi am încercat să rânduim cele primite și să mai facem, după puterile noastre, altele. Agaton a lucrat morile de pe Jiu, pentru care avem hrisov de la Dan-Vodă, al doilea Dan, care era fiul celui dintâi și nepot de frate domnitorului Mircea. Multe hrisoave avem, dar, după cum s-au schimbat domnii, oamenii și boierii ori le-au mai băgat ori nu în seamă.

Vlad-Vodă tăcea mai departe, parcă era împietrit în seara aceea, dar se cunoștea că ascultă cu atenție. Grămăticul cel bătrân mai scoase un pergament, cu o pecete mare din ceară roșie, pe care Vlad o recunoscuse imediat. Grămăticul spuse că l-a scris chiar el, la Orșova, cu paisprezece ani în urmă, când egumenul Gherasim s-a întâlnit cu Iancu de Hunedoara.

– După ce au vorbit mult, regele Iancu a poruncit să scriem acest hrisov, prin care el întărește Tismanei toate proprietățile. Tot atunci el a mai zis, cum scrie și aici, că ne dă voie la negoț cu Ungaria, fără a plăti vamă.

Grămaticul începu să strângă sul hrisoavele, semn că se terminaseră. Dregătorii se mișcară pe scaunele joase și tot jupan Dragomir Țacal fu cel care îi îmbie pe cei prezenți să-și mai facă de lucru cu ulcelele. Domnitorul ridică și el ulcica, închină și gustă. Apoi dădu ordin să vină grămaticul Radu, cu toate cele de trebuință pentru scris. Când acesta fu gata, începu să-i dicteze :

- Io Vlad Voievod și Domn a toată țara Ungro-Vlahiei, fiul marelui Vlad Voievod. Dă domnia mea poruncă, ctitoriei de la Tismana, ca să le fie câte au avut și au ținut în zilele răposatului părinte al domniei mele, Vlad Voievod, fie că sunt sate sau balta Bistreț sau alte bălți sau țigani sau moară sau hotar sau vii sau orice altceva sau mult sau puțin să le fie de ocină și de ohabă... .

– Drept ai grăit, Măria ta, îți mulțămim ! zise egumenul.

– Atunci, Radule grămatic, pune pecetea pe hrisov și să stea alătura de cele scrise de cei ce au fost înaintea mea cârmuitori acestei țări.

– Să trăiești, Măria ta, și să te bucuri ani mulți de sănătate !

– Iar acum, zise Vodă, e vremea să mergem la culcare. S-a făcut târziu și mâine avem cale lungă de străbătut.

A doua zi dimineța, când abia mijiseră zorile, nu mică fu mirarea grămaticului cel bătrân când îl întâlnește pe Vlad-Vodă în curte. Se înclină în fața domnitorului, îi dădu binețe și îl întreabă ce griji l-au trezit atât de devreme.

– Avem treabă multă astăzi, răspunse domnitorul, iar ziua este încă destul de scurtă. Va trebui să plecăm la drum devreme. Iar eu m-am sculat să merg să-mi spăl fața cu apă de la fântâna strămoșilor mei Basarabi. Până atunci se vor trezi și ceilalți.

– Cum îți este voia, Măria ta, zise grămaticul. Îngăduie numai să-ți aduc un șervet de in și să te însoțesc până la fântână.

Vlad Vodă se opri lângă izvor, apoi își umplu pumnul cu apă și și-o aruncă peste față, fără să-i pese de gerul dimineții, din acea a

șasea zi a ”babelor” anului 1458. Mai făcu încă o dată același gest, apoi se spală pe îndelete.

– Parcă mă simt mai tânăr, după ce m-am atins de apa acestei fântâni, zidită de moșii mei. Este ca apa vie din poveste, care, cum te atinge o picătură, îți înzecește puterile.

– Ei, Domnia ta ești încă tânăr și în putere. Sănătate să ai, să poți împărăți țara pe care ți-au lăsat-o străbunii dumitale și să o păzești de păgâni.

– Pe cât mă vor ține puterile, asta am să fac, dar lumea e din ce în ce mai rea - zise Vodă oftând, gândindu-se poate la necazurile pe care le avusese de îndurat încă din tinerețe.

– Mai rea sau mai bună, asta nu noi hotărâm. Știu că tronul îți este pândit de oameni mai nevolnici, care umblă cu intrigi peste munți și peste Dunăre. Dar nu uita că tatăl domniei tale a fost fiul lui Mircea cel Bătrân al Munteniei, iar mama domniei tale, fiica lui Alexandru cel Bun, al Moldovei. Un strămoș muntean și unul moldav, dar din același neam. Strămoșii domniei tale n-au fost numai ctitorii acestor zidiri, ci și mari ctitori de țară. Și precum nu se va opri niciodată curgerea apei din acest izvor, așa nu se va stinge niciodată neamul Basarabilor și al Mușatinilor. Nu uita, Măria Ta: unul din moșii Domniei tale s-a numit ”cel Bătrân”, iar celălalt ”cel Bun”.

Vlad Vodă îl asculta, privind curgerea izvorului.

– Oare, și eu va trebui să mă numesc cumva ? Întrebă, după un timp, domnitorul.

– Nici asta nu poate fi hotărât de cineva, Măria ta. Poporul singur, cu timpul, știe cine cum merită să se numească. Lor li s-a spus așa după faptele ce au săvârșit. Poate că Măriei tale o să i se spună ”cel Viteaz” sau ... ”cel Drept” .

– Cel Drept ?

– Da, ”cel Drept”.

Vlad Vodă se uită spre răsărit, unde, pe creasta muntelui, creștea lumina. ”Cel Drept” , murmură, pășind încet pe poteca de întoarcere. De atunci Dreptatea a fost lege în țara sa și cea mai cruntă pedeapsă, tragerea în țeapă, îi aștepta pe făcătorii de rele. Voievodul nu s-a numit ”cel Drept” dar ideea de dreptate a învăluit toate faptele sale, iar numele i s-a adăugat cu cinste la cele ale strămoșilor săi, ctitori de țară și de istorie.

Haraborenii

Demult – când hrisoavele dintâi ale istoriei aveau încă înscrisuri proaspete, lângă Schela Gorjului, acolo unde de mai bine de un veac se scoate din lungi galerii subpământene cel mai bun cărbune al țării, antracitul – exista un sat cu nume puțin ciudat, de mărime potrivită pentru vremea aceea, vreo treizeci-patruzeci de familii, dar cu o vechime care se pierdea printre veacuri, în poveștile păstrate din tată-n fiu. Se numea Haraboru satul acela, iar oamenii lui erau mai mult crescători de vite și vânători, pentru că prin preajmă erau pășuni bune și nu departe de casele lor muntele era plin de căprioare, urși, porci mistreți, încât nu aveau decât să meșteșugească bine capcanele și animalele veneau singure.

Din când în când mai povesteau bătrânii și despre o altă îndeletnicire, veche, de pe timpul lui Litovoi, dar care cu vremea și cu necazurile se cam pierduse, rămânând numai amintirea ei.

Și iată că, de unde până unde se aflase la domnia țării despre vechile lor deprinderi, nu puteau să știe, într-o zi apărură de după culmea dealului doi călăreți în straie domnești, care spuseră celor întâlniți că vor să vorbească cu cel mai bătrân om din sat (atunci acesta era și cel mai ascultat în sfatul bătrânilor, unde se hotărau toate treburile obștei satului) și îi rugară să-i conducă la el.

Nu era departe gospodăria acestuia, ținută acum mai mult de fiii și nepoții lui, risipiți cu treburi care încotro. El nu prea mai pleca de acasă, se învârtea în jurul gospodăriei și făcea ce putea, cum era obiceiul împărțirii muncii, pe vârste, de la copiii de câțiva ani, până la bătrânii pe care îi mai țineau cât de cât puterile.

Când ieși în întâmpinarea celor doi călăreți, strigat de unul din nepoți, aceștia îi dădură binețe, scoțându-și căciulile, apoi descălecară.

– Am venit aici din porunca marelui Vlaicu-Vodă, domnul nostru, fiul lui Nicolae Alexandru Vodă și nepot al marelui Basarab, zise unul dintre călăreți.

– Să aibă sănătate Măria Sa și de sănătate să vă bucurați și domniile voastre. Iar dacă n-ați venit să ne sfădiți, că noi nu știm a fi greșit cu ceva domniei, atunci intrați și ne-om așeza o țără. Și să ne spuneți cu ce am greșit noi, niște pârliti, față de Măria Sa Vodă.

– O, nu! De greșit, n-ați greșit cu nimic. Dar unul dintre boierii Măriei Sale și-a amintit ce i-a povestit un bunic de-al său, cum că aici, la Haraboru, erau cândva cei mai pricepuți oameni pentru a prinde șoimii de vânătoare.

– Așa-i, le răspunse moșneagul, dar asta a fost demult. Când eram eu copil, deja oamenii cam lăsaseră obiceiul. Puțini mai sunt cei care-l țin minte și aceia sunt cam bătrâni, nu-i mai țin puterile.

– Dar dacă i-ar învăța pe cei tineri, nu s-ar putea ? Noi avem poruncă de la Măria Sa Vlaicu-Vodă să ne întoarcem cu șoimi de vânătoare. Și ne-a mai spus că dacă vă învoiți să-i prindeți în tot anul șoimi pentru dânsul și pentru rudele sale din țări vecine, atunci dă hrisov să fiți scutiți de toate dajdiile.

– Eu zic că cel mai bine ar fi să rămâneți domniile voastre și să faceți un popas aici, la noi. Asta nu e treabă s-o gătești cât ai bate din palme. Astă-seară vom ține un sfat cu bătrânii satului și o să hotărâm ce e de făcut. Trebuie să împlinim porunca domniei sale!

Călăreții în straie domnești se arătară mulțumiți de vorbele bătrânului și primiră să-i fie oaspeți, spunându-i însă că zile multe nu pot să aștepte, că au drum lung de străbătut la întoarcere.

Seara, haraborenii bătrâni au ținut sfat și au hotărât să caute lațurile vechi și să plece, împreună cu tinerii cei mai îndemânatici, către munte. A doua zi au venit cu câțiva șoimi, pe care oamenii domnitorului i-au primit cu bucurie mare. A rămas înțelegerea că se vor întoarce cu hrisov care să-i scutească de toate dările, afară de bir și de oaste, iar de fiecare dată când va fi nevoie de șoimi un sol le va da de veste să-i prindă, iar ei vor veni să-i ridice și să-i ducă domnitorului.

Lucrurile s-au petrecut întocmai după această înțelegere și haraborenii, multă vreme, au rămas vânătorii de șoimi ai domnitorilor.

Mai târziu însă, când turcii își întinseseră pașalâcurile până la Dunăre – și, dacă nu i-ar fi învins Mircea cel Bătrân la Rovine, ar fi venit cu stăpânirea și dincoace de fluviu –, cete ale lor prădau satele, chiar până aproape de munte, siluind oamenii să le dea vite, grâne și ce mai aveau agonisit prin cămări. O dată, o asemenea ceată i-a găsit pe haraboreni la prins de șoimi. Li i-au luat cu de-a sila, au și omorât câțiva oameni și au dus șoimii pașei de la Vidin, mai marele lor. Se vede treaba că și acestuia i-or fi plăcut șoimii, poate s-o fi apucat și de vânătoare cu ei, că nu după multă vreme au apărut alte cete de păgâni călări care i-au scos cu forța pe haraboreni la prins șoimi.

Tocmai prin vremea aceea s-a întâmplat că și la domnia țării se aflau niște urmași mai puțin viteji ai lui Basarab Întemeietorul și ai lui Mircea cel Bătrân, care abia reușeau să-și apere scaunul domnesc, cu pungi grele de galbeni, strânse din biruri. Nu mai aveau chef de vânătoare cu șoimi și nici la satul dintre munți nu s-au mai gândit.

Au venit însă, mereu, cete de turci înarmați care îi siluiau pe haraboreni să prindă șoimi, până când șoimii au început să se rărească și erau din ce în ce mai greu de găsit. Atunci, turcii au ucis iarăși oameni, au necinstit neveste și fecioare, au luat tinere fete și le-au dus în haremul sultanului. Haraborenii au început să plece din sat, să se ascundă în păduri, iar când stăteau pe la casele lor, unii dintre oameni făceau de pază departe, pe vârfuri de dealuri, de unde, când se apropiau cetele turcești, dădeau semnale prin aprinderea unor focuri. Nemaigăsind pe nimeni, păgânii ardeau câteva case apoi se întorceau ori plecau către alte sate.

O dată însă turcii au pregătit o înșelătorie. Au venit îmbrăcați femei, la o sărbătoare, dinspre Ardeal, după ce ocoliseră pe departe satul. Oamenii din Haraboru erau strânși toți, bărbați și femei, bătrâni și copii, pe platoul unde jucau horile la fiecare sărbătoare. S-au bucurat când au văzut ceata de femei coborând pe Gruï, pentru că aveau multe rude peste munți și mai totdeauna, la sărbătorile mari ale verii, se duceau câteva zile unii pe la alții.

Au spart hora și le-au ieșit cu cimpoierii în întâmpinare, dar, când s-au apropiat, turcii au aruncat hainele de pe deasupra și au

rămas cu turbanele fluturând în șeile cailor. Săbiile le-au sclipit în mâini, caii au făcut înconjurul mulțimii, iar haraborenii, în țipetele femeilor și ale copiilor, s-au strâns unii într-alții, încercând să se apere. Nu aveau însă nimic la îndemână, nu se gândise nimeni că cineva le-ar putea strica sărbătoarea, iar oamenii de pază, cei ce trebuiau să aprindă focuri, fuseseră păcăliți și ei. Turcii i-au măcelărit pe toți, fără milă.

Doar un băiat și o fată au scăpat, pentru că, mânați de dragoste, se ascuseseră în niște tufișuri, mai departe de horă. Când au văzut nenorocirea au fugit pe o vâlcea, dar un turc i-a zărit și a început să alerge după ei. Era aproape să-i prindă când, pe un pisc, i-a plesnit chinga de la șaua calului. S-a clătinat, calul a alergat cu el târându-l, iar ceva mai departe, pe un colnic, turcul s-a rostogolit și animalul l-a călcat în picioare.

Cei doi tineri au avut timp să se ascundă bine până să vină ceilalți turci, care s-au oprit lângă cel mort, au privit o clipă către cer, apoi au plecat fără să se mai uite înapoi.

Și astăzi, pe platoul numit Haraboru, lângă satul Arsuri, aparținând de comuna Schela, se văd niște pietre albe înfipite în pământ. Locuitorii spun că acolo se află mormintele haraborenilor, îndepărtații lor strămoși. Tinerii scăpați de la măcel le-au spus copiilor lor, apoi nepoților, tragica poveste și de atunci gruiul pe care au venit turcii travestiți se numește *Gruul Muierilor*. Piscul unde a plesnit chinga de la șaua poartă numele de *Piscul cu șaua*, iar colnicul unde turcul a fost prins sub picioarele calului se numește *Colnicul Turcului*.

Șoimi nu mai sunt de multe veacuri pe aici, dar legenda pietrelor de la Haraboru s-a păstrat din generație în generație și oamenii încă mai vorbesc și astăzi, cu respect, despre strămoșii lor care iubeau libertatea asemeni păsărilor cerului.

Iovan Iorgovan Viteazul

Se spune că în vremurile de demult, un șarpe uriaș se încuibase în locurile unde lanțul munților se înnoadă și de unde pornesc în patru părți Jiul și Bistrița Jiului, Motrul Mare și Cernișoara. Era o dihanie năprasnică, lungă de peste o mie de stâneni, cu trupul acoperit tot cu solzi de oțel și în cap cu nouă ochi de jar. Șuierul lui se auzea până la Dunăre, din gură vărsa văpăi și toată țara era îngrozită de el. Cu capul ridicat până în norii văzduhului își ochea prada de pe plaiuri, din văi, din șesuri și o sorbea din depărtări neînchipuite. A sorbit dintr-o dată stâna de oi de pe muntele din fața Oslei, și de atunci muntele acela s-a numit *Soarbele*. Dintr-un alt munte, de la miazăzi de culcușul său, a sorbit o cireadă de vite, cu păstor cu tot; de atunci, masivul acela se numește *Boul*. Dintr-o singură dată a înghițit nouă plugari, cu vite și pluguri, de pe un câmp din Valea Motrului. Dar plugurile, cu fiare ascuțite, au sfârtecat șarpelui măruntaiele și atunci lighioana, fioroasă, ridicându-se în înălțimi, a borât tot ce sorbise, departe, deasupra crestei înalte, pe un munte care de atunci se numește *Borăscu*.

– Ce ne facem, se întrebau oamenii, cum scăpăm de pacostea care s-a abătut asupra noastră ?

Nimeni nu știa ce să mai zică, pentru că mulți voinici porniseră să-l omoare, dar nici unul dintre ei nu se mai întorsese. Plângeau mamele și logodnicele după tineri ca brazii și nici una nu mai lăsa pe vreun altul să plece la lupta cu dihania. Iar aceasta făcea mai departe prăpăd prin satele de pe văile care dădeau spre Jiu, prin munții Mehedințului și ai Vâlcanului și, mai departe, peste munți, în Valea Cernei.

Într-o zi de primăvară se ivi însă pe aceste meleaguri un tânăr voinic, cu numele de Iovan Iorgovan, din neam de ciobani, după straiile pe care le purta. Mai mult decât numele nu spusese cine este, nici nu-l cunoștea nimeni, dar unii bănuiau că ar fi chiar baciul de la stâna Soarbele, cea înghițită de fiorosul balaur.

– Dacă se află pe aici, pe la dumneavoastră, un fierar care să-mi facă un paloș așa cum îl vreau eu, mă leg să vă scap de balaur, le zise oamenilor, iar aceștia se uitară lung la flăcăul străin, măsurându-l din ochi și întrebându-se dacă, într-adevăr, ar fi el în stare să răpună fiara. În sat nu era un fierar pe măsura unei trebi atât de grele, cel pe care îl avuseseră cândva îmbătrânise și abia le mai ascuțea, cu chiuu cu vai, securile și fiarele de plug. Dar de un neîntrecut meșter făurar tot aveau știre.

– Este la Tismana un fierar care îți poate face și brici de bărbierit și paloș, zise unul dintre cei de față. Dacă vrei, te-om duce la el. Dar ce ne pretinzi dumneata ca să ne scapi de balaur?

Flăcăul îi privi muștrător, apoi răspunse :

– De pretins, oi pretinde să aveți dumneavoastră sănătate și eu putere. Iar de brici de bărbierit încă n-am nevoie. M-oi duce și singur la Tismana, trebuie să-l găsesc eu pe fierar!

Voinicul a încălecat calul, un bidiviu negru cu părul lucind în razele soarelui, și a apucat-o pe vale în jos, către Tismana, urmat de o cățelușă pe care oamenii abia atunci au văzut-o că se ținea după el.

Când a ajuns la Tismana, n-a mai fost nevoie să întrebe pe cineva unde stă fierarul. S-a dus după bătăile de ciocan, că meșterul era, într-adevăr, tare priceput și oamenii veneau la el, încât nu mai prididea cu lucrul.

Îl zări imediat pe tânărul intrat în curte și, neobservând nimic în mână, crezu că a venit la potcovit calul.

– Te duci matale puțin mai jos, îi zise, pe uliță cam a cincea casă. Noi nu potcovim cai, avem altele de făcut.

– Dar de unde știi dumneata că eu am venit să-mi potcovești calul ?

– Așa, că n-ai altceva cu dumneata, îi răspunse râzând meșterul. Sau, poate vrei să potcovești cățelușa? îl mai întrebă, în timp ce își vedea de treaba lui, la nicovală, iar clienții din curte râdeau de vorbele auzite.

Atunci tânărul lăsă din mână frâul calului, se apropie de locul unde trebăluia meșterul și, cu o singură mână, împinse jos de pe butucul de lemn ditamai nicovala, pe care patru oameni se căzniseră s-o pună acolo. Fierarul rămase cu ciocanul ridicat deasupra capului și cu ochii holbați, iar râsul celor de față încremeni pe dată. Fără să spună nici o vorbă, Iovan Iorgovan luă nicovala de unde o doborâse și o așeză cu ușurință la locul ei. De pe fruntea meșterului se scurgeau broboane mari de sudoare.

– Ai să-mi potcovești calul cu cele mai bune potcoave pe care le poți face, să trec de șapte ori munții și să nu cadă, îi zise apoi fierarului.

– Da, îngăimă acesta abia auzit.

– Îmi vei mai face un arc cu săgeți așa cum ți-oi spune eu și un paloș al cărui tăiș nici să nu se cunoască după ce voi lovi cu el în cremene.

– Apăi , asta nu știu dacă am să pot, îndrăzni fierarul să-i zică, dar voi încerca.

– Trebuie să poți, ți-a mers vestea că ești cel mai bun fierar de pe aici. Iar dacă la probă paloșul nu va fi bun, mă voi întoarce și-l vei mai căli.

A ales fierarul oțelul cel mai tare pe care îl avea în magazia sa, l-a băgat în foc și a pus doi flăcăi să tragă vârtos la foale. A aruncat de câteva ori cărbuni peste jarul care parcă fierbea și, când a crezut el, a scos șina din foc și a început s-o bată cu ciocanul. A mai înroșit-o o dată, din nou a pus-o pe nicovală, apoi iarăși și iarăși, până când a fost mulțumit de forma pe care i-a dat-o. Atunci a poruncit flăcăilor să tragă într-un anume fel de lanțurile foalelor, mai molcom, el stând mereu cu ochii pe paloș. Când s-a înroșit cum îi știa rostul, l-a luat și l-a aruncat într-o puiă cu apă, mai întâi cu vârful și ascuțișul, apoi întreg. După ce s-a răcit, l-a șters frumos cu o bucată de cârpă și i l-a înfățișat flăcăului.

– Până te vei duce să faci proba paloșului, eu am să lucrez săgețile, i-a zis, și s-a apucat iarăși de treabă.

Flăcăul a luat paloșul, l-a cântărit ridicându-l în mână, apoi cu murgul și cu cățelușa Vija a urcat de la Tismana spre culmea apei Cernișoara. Pe drum, în munte, a încercat paloșul de o piatră anume aleasă și paloșul s-a știrbit. S-a întors atunci la fierar și a cerut să-i călească oțelul și mai tare. Meșterul, care tocmai terminase săgețile și

se așezase să se odihnească nițel, a fost mâhnit că nu-i ieșise treaba cum voise, dar apucat din nou de lucru și, nu după mult timp, a venit în fața tânărului cu paloșul.

– Dacă nici acum n-o să fie bun, am să mă las de meserie. Du-te și încearcă-l!

– Oțelul se cunoaște și după cum şuieră în aer, i-a răspuns voinicul și a început să răsucescă paloșul deasupra capului.

La una din răsucituri, Iovan Iorgovan, din greșală, a tăiat capul fierarului. S-a speriat el însuși de asta și mult s-a necăjit, dar n-a mai avut ce face. Pornind din nou la drum, a încercat iarăși paloșul pe o stâncă și stânca s-a despicat în două. De atunci se numește *Piatra Tăiată a lui Iorgovan*. Când a ajuns la muntele Boul, Iorgovan a văzut cum șarpele arunca flăcări peste stânca al cărei nume a rămas mai apoi de *Piatra Arsă*.

Acolo a căutat un loc potrivit pentru a începe lupta cu balaurul, mai ales că se auzea apropiindu-se, cu şuierături înfiorătoare. Gândul voinicului a fost de a lua șarpelui mai întâi vederea. A săpat o groapă la răsărit de vârful Boul, într-un loc pe care și astăzi oamenii îl numesc *Groapele*. De aici a trimis săgețile cu care a lăsat pe șarpe fără opt din cei nouă ochi. La fiecare lovitură, balaurul se zvârcolea, dar nu l-a văzut pe Iorgovan în groapă. De durere a început să se rotească în jurul masivului Oslea, încât solzi-i de oțel au săpat un șanț numit de localnici *Troianul Oslei*. Pentru a nu pierde și ultimul ochi, șarpele s-a întors cu capul spre nord, dar Iorgovan a înconjurat munții și a apărut în partea aceea, pe o stâncă numită *Piatra Iorgovanului*. De pe vârful pietrei, înainte ca balaurul să-și reverse valul de foc, calul a făcut un salt până la locul șarpelui, spre a-l strivi sub copite. Dar balaurul a fugit prin ogașul Șarba, spre Valea Cernișoarei. Când a ajuns la izvoarele Cernei, Iorgovan a reușit să reteze o parte din trupul lui, restul a fugit mai departe. Din coada tăiată a dihaniei s-a ridicat un roi de muște – musca rea – care s-a năpustit asupra calului și călărețului, dar aceștia se unseseră cu boază arsă. Mai jos, în Cheile Corcoaia, prin care balaurul abia putea trece, voinicul a mai tăiat o parte din el.

Alergând pe malul Cernei, în urma balaurului, din care reușea din când în când să mai taie câte o bucată, lui Iorgovan i s-a părut că aude un glas de fată. Nu înțelegea însă ce spune și nici nu-și dădea seama dincotro vine, pentru că alături apa se zbătea cu zgomot

printre stânci. I-a venit ideea să arunce un inel de aur în apa râului, și atunci, ca prin minune, zgomotul apei s-a potolit. Și-a dat seama că glasul venea dinspre Poiana Paltinilor. Era al zânei și stăpânei locurilor, care ocrotea toate viețuitoarele, bune sau rele, și aceasta, când Iorgovan a ajuns lângă ea, a suflat peste el și l-a adormit, spre a-l împiedica să mai urmărească ucigătorul balaur. Când s-a trezit voinicul, în jur era o liniște adâncă, netulburată de nimic. Nu se mai auzeau nici șuierăturile balaurului, nici glasul zânei. De văzut, cu atât mai mult nu se vedea nimic, în afară de stânci, pădure și apa de alături. S-a repezit ca o furtună spre calul care, în apropiere, bătea nerăbdător din picior și au pornit în zbor pe urmele balaurului. Dar acesta se aruncase în apă și, deși voinicul l-a mai scurtat de câțiva metri, a reușit să ajungă într-o peșteră, de unde a strigat : *“Iovan Iorgovan, / Braț de buzduhan / Dacă socotești / Să mă prăpădești, / Jur pe capul meu / Mort voi fi mai rău”*. Și-a dat însă, acolo, în peșteră, sfârșitul, iar din locul acela pornește în fiecare primăvară “musca rea”, mii de roiuri de musculițe care năpădesc cirezile de vite, ca o răzbunare pe lume a balaurului. Pe voinic l-au căutat oamenii, să-i mulțumească pentru binele făcut, dar n-a fost chip să mai dea cineva de el. Cine știe, este posibil ca zâna locurilor, care, la fel, n-a mai fost văzută de nimeni, să-i fi ieșit din nou în cale, să-l fi adormit cu puterea ei de vrajă sau să-l fi ademenit în vreun loc unde, poate, vor fi trăind și astăzi.

Un voievod scăpat de la moarte

„La Izverna și-a salvat viața, demult, un fecior de os domnesc, care a și ajuns, mai târziu, în scaunul țării. Domnitorul ce se afla atunci pe tron a primit știre, prin iscoadele sale, că un boier oltean, coborâtor din vechii Basarabi, se pregătește să vină cu oaste, împreună cu alți boieri, și să-l doboare din jilțul domnesc. Atunci n-a mai așteptat și a trimis el oșteni împotriva răzvrătitului, să nu-i lase răgaz să se pregătească. Și a fost luptă mare la Tismana. Oștenii domnitorului n-au reușit să-i învingă pe boierii apărați de zidurile cititoriei, dar nici aceștia n-au mai rămas multă vreme acolo, pentru că dușmanilor lor puteau să le vină întărituri și să-i biruie. Când oștenii au slăbit lupta și s-au retras să se mai odihnească, ei au plecat pe furiș de la Tismana și, peste dealuri, prin păduri, au ajuns până la Izverna, conduși de un boier credincios de aici, din neamul Stoica. Acesta i-a adăpostit în casele lui, i-a omenit cu ceea ce a avut la îndemână, apoi, noaptea, au pornit pe niște poteci știute numai de oamenii locului, peste munte, în Transilvania. Așa a scăpat feciorul domnesc de la moarte, iar mai târziu, când a ajuns el domn, l-a răsplătit pe boierul din Izverna cu moșii și cu slujbe domnești”.

Bătrânul care spunea această poveste, auzită de la bunicii lui, nu știa cine a fost acel fecior domnesc. N-a avut de unde să-l afle, pentru că în tradiția locală numele nu s-a păstrat. Era însă ferm în a susține că lucrurile s-au petrecut așa cu adevărat, pentru că altfel bătrânii n-ar fi povestit.

S-a bucurat când i-am spus că, într-adevăr, unul dintre marii domnitori munteni a trecut pe la Izverna, în împrejurarea descrisă de

el, faptul fiind consemnat într-una din cronicile țării, Letopisețul cantacuzinesc.

Iată, în rezumat, ce spunea cronica :

În timpul domniei lui Leon Tomșa, Matei Basarab era mare agă. I s-a dat județul Romanaiți “să-l ție de birărie”, dar din cauza birurilor mari “s-au spart județele de peste Olt”, țărani fugind de pe moșii. Boierii care “țineau” județele erau obligați să strângă tot birul, altfel dădeau de la ei aprozilor domnești care tot veneau și cereau. La 17 octombrie 1630, un grup de boieri olteni, între care și viitorul domn Matei Basarab, au trecut în Ardeal, prin pasul Vâlcăului. Cu ei mai erau Aslan vornicul, Goran spătarul, Barbul paharnicul, Mihai spătarul, Dumitru slugerul și Gheorghe Rakoți și Zolomi David. Leon-Vodă le-a scris de mai multe ori să vină în țară, că îi iartă, a trimis după ei și soli, pe Teofil episcopul și Hrizea vornicul, apoi pe Radul logofătul din Desa și Stanciul postelnicul din Dâlga.

Dar când boierii pribegi s-au întors, străjile lor, care mergeau mult înainte, au întâlnit oșteni ai voievodului, în apropiere de Tîrgu Jiu. Au luptat și l-au bătut pe Mihai velspătarul la Ungurei, apoi au continuat drumul spre București. Leon, aflând, a pornit el însuși cu oaste și le-a ieșit în întâmpinare. O bătălie a fost pe drumul Giurgiului, “deasupra viilor din jos de lăcașul lui Mihai-Vodă”. A învins Leon. Aga Matei a fugit cu boierii și s-au închis la Tismana. Au stat acolo 10 zile, dar au venit peste ei, cu oști, Boul banul, cumnatul lui Leon vodă și Nedelco Boteanul. Lupta a durat 3 zile, dar n-au putut intra înăuntru. Oștile domnești s-au întors, prădând satele. “Iar Matei-aga - scrie, mai departe, cronica - văzând că s-au dus oștile, au ieșit afară și au mers la Izverna, la casa stari Stoicăi. Povățuindu-i el, i-au suit la munte”.

– De acum încolo, când am să mai spun povestea asta nepoților, voi spune și cine a fost acel domnitor care a trecut pe la noi, pe la Izverna – a mai zis bătrânul, umplându-ne paharele pentru despărțire și l-am simțit că rămâne cu sufletul încărcat de mulțumire.

Poate că și el a plecat, între timp, la întâlnirea din ceruri, pentru că au trecut deja ani mulți de când ne spunea povestea. Dar aceasta, povestea, este în memoria nepoților și va trece, credem, cum s-a întâmplat veacuri la rând, din tată-n fiu și de la bunic la nepot, alte și alte generații.

Întâlnirea din Pădurea de liliac

Era o duminică frumoasă, limpede și plină de lumină, cu cer senin și albastru, fără nici o umbră de nor și netulburată de nicio adiere de vânt. Nici nu se ridicase roua și razele soarelui se jucau și se multiplicau în picăturile de apă de pe crengile încărcate de flori ale liliacilor. Pe drumul care urcă Valea Găinii începuseră să vină căruțe trase de cai, cu clopoței și smocuri de mătase roșie în coame, iar pe potecile de peste munți se revărsa mulțime de săteni, plecați din zori de acasă, pe jos sau călări.

Cu vreo câteva săptămâni mai devreme, din Ponoarele porniseră călări, prin toate satele plaiului, flăcăi care vara și toamna trecute fuseseră cei mai viteji în luptele de la Plevna, Rahova, Vidin și din alte locuri de peste Dunăre. Bătuseră la porți știute sau întrebaseră pe unde mai stau cei întorși de la război și le spusese scurt, grăbiți : “A zâs dom’șărgent al nost’ că să veniți toți peste două săptămâni, în prima duminică din mai, în poiana Pădurii de liliac de la Ponoare, dinsus de Podul lui Dumnezeu. Dacă va fi vreme rea și va ploua, a zâs să veniți în cealaltă duminică, peste trei săptămâni. Merinde și răchie nu e nevoie să aduceți, că cu ăl război ne-a rămas țuica nebăută, iar berbeci grași sunt destui în turmele noastre”.

Dar oamenii n-au făcut așa. Și-au îndesat straițele cu slănină afumată, brânză proaspătă, pâine și ceapă, au pus alături ploștile cu țuică veche, îngălbenită de la doagele butoaielor de dud, și au pornit, în dimineața vorbită, pe drumul Ponoarelor. Știau pădurea, cei mai mulți din auzite, pentru că acolo se zicea că se întâlneau, din vremuri îndepărtate, haiducii care împărțeau dreptate până jos, la Dunăre și își găseau adăpost în munții Vâlcanului și Mehedințiului, ascunși adesea de oamenii locului. Unii îl cunoșteau bine și pe sergent,

luptaseră în compania lui și se bucurau că îi vor reîntâlni pe camarazi. Cei mai mulți nici nu porniseră de acasă singuri. Își luaseră cu ei nevestele, copiii, iar bătrânii, trecuți, la vremea lor, prin focul altor războaie, veniseră și ei să-i vadă pe cei ce luptaseră în războiul aducător de libertate, după atâtea și atâtea sute de ani.

Când i s-a părut că s-au strâns cam toți, sergentul din Ponoare i-a strigat pe nume pe cei ce luptaseră împreună cu el. Fără nici o listă, fără nimic. Îi ținea minte. Apoi alți sergenți, pentru că fuseseră mai mulți din plaiul Cloșani, i-au strigat pe ai lor.

– Cutare! striga sergentul.

– Aici, dom'sărgent, să trăiți! răspundea acela și se ducea acolo, în fața mulțimii.

– Ce mai faci, tu, mă, cutare? îl mai întreba sergentul, așa cum îi întrebase și pe ceilalți.

– Bine fac, dom'sărgent. Acum e bine, că suntem acasă.

Și, tot așa, pe un tăpșan s-au strâns toți cei ce aduseseră pe "vârf de sabie", cum spuneau ei, independența țării. Vreo câțiva au ieșit în față mai încet, târându-și câte un picior, doi erau ciungi, iar unul nu mai avea decât un ochi. Dar și aceia, la întrebarea sergentului, au răspuns tot că fac bine. S-au cinstit acolo, din ploștile cu țuică de prună, după ce fiecare a vărsat câteva picături pentru sufletele celor ce nu se mai întorseseră. Apoi au făcut legământ ca în fiecare an, în prima duminică din mai, când pădurea de liliac devine un imens buchet de flori, să se întâlnească acolo și să-și povestească ce au mai făcut și cum o mai duc.

În pădure au prins apoi să răsunе cântecele lăutarilor, flăcăii și fetele au început horile, în care au intrat în curând și ceilalți. Mai într-o margine berbecii sfârâiau pe jăratice și din două butoaie vinul se slobozea în vedre, de unde fiecare își lua după voie, cu ulcelele de pământ aduse din belșug de un olar, bucuros că amândoi feciorii i se întorseseră teferi de pe câmpurile de bătaie.

Pădurea s-a liniștit abia seara, târziu, când și cei ce stăteau prin apropiere au plecat la casele lor. Iar în anul următor, în revărsatul florii de liliac, foștii oșteni s-au întors și au petrecut după pofta inimii. Abia așteptau primăvara și chiar când i-au ajuns bătrânețele și au început să se rărească, cei pe care îi țineau puterile tot mai veneau la întâlnirea din pădurea de liliac.

S-au abătut apoi peste lume alte necazuri, un război mai mare și mai pustiitor, cel dintâi război mondial, veteranii de la 1877 erau din ce în ce mai puțini, dar, când vremurile s-au liniștit, oamenii plaiului Cloșani au venit din nou în pădurea de liliac, parcă spre a-și mărturisi bucuria că o nouă primăvară i-a găsit sănătoși.

Și astăzi, în prima duminică din mai, mii și mii de oameni, din toată Oltenia și din locuri mai îndepărtate, urcă spre fermecătoarea pădure, după care se opresc să admire o clipă apele lacului Zăton și podul natural de la Ponoare, una dintre cele mai interesante formațiuni de relief carstic din Europa.

Și pădurea îi primește pe toți, cu aceeași dragoste cu care i-a primit pe Eroii Independenței.

Iar bătrânii abia așteaptă să se strângă lumea în jurul lor, pentru a începe iarăși să povestească :

“... Demult, doinele colindau desculțe, în chip de zeițe, pe sub poale de codru și uneori, când le cuprindea setea, se așteptau în desișul pădurii de liliac, adăpându-se din freamătul frunzelor mângâiate de vânt și din susurul izvoarelor ...”.

La Padeș, unde legendele au coborât în bronz

După răsăritul soarelui, zăpada de pe vale căpătase sclipiri argintii și scârțâia uscat sub apăsarea încălțărilor. Era o dimineață senină, cu ger mare. Zile de-a rândul umblaseră căpitanii lui Tudor să cheme oamenii în câmpie, la Padeș, unde pregătiseră locul din timp, cu șanțuri și metereze, pentru a se putea apăra dacă ar fi fost atacați de cineva.

Și alergătura lor nu fusese zadarnică. Se revărsau spre câmpie pâlcuri-pâlcuri de panduri, apropiați pe rudenii ori pe mahalale, mai bătrâni ori mai tineri, dar toți simțind cum crește în ei gândul crâncen al dreptății, dorul de a-și ușura viața plină de greutate, a lor și a urmașilor lor. Satele plaiului Cloșani se goleau de bărbații cei tineri, dar veneau oamenii și din alte sate, ale plaiurilor vecine, dinspre Sohodol și Godinești, dinspre Tismana și Ciovârnășani.

Veneau moșnenii care cum crezuse că e mai potrivit în asemenea împrejurare: pe jos ori călări, cu sânni pline de fân pentru hrana animalelor și straițele atârând înăuntru, pe loitre, burdușite cu brânză sărată din puținile pregătite în vară și cu afumături care după Crăciun și Anul Nou rămăseseră pe coșul de la ogeac, la fum și la vânt. Din fân, spre înapoi, ieșea coada câte unei furci aruncată parcă din întâmplare, unealtă care folosea pentru adus fânul la iesle, dar care, la nevoie, devenea foarte bine și armă. Unii, neștrăini de trecerea prin războaie, vechi panduri de-ai lui Tudor, scosese din laviță sânețele și le așezaseră în căruțe, sub fân, bine acoperite, la adăpost de zăpadă și de privirile rele. Când de sus, de pe deal, ori de pe vreun tăpșan al văii, vedeau pata aceea neagră, mișcătoare, din mijlocul câmpului alb, începeau să grăbească, instinctiv, pasul, parcă spre a nu pierde ceva din ce se întâmpla acolo.

Se strânseseră ca la șase sute de oameni în Lunca Motrului. Printre primii care veniseră în întâmpinarea slugerului erau cei mai bine de o sută de panduri din plaiul Cloșanilor, adunați de vătaful de plai care-i ținea locul lui Tudor la vătășie, prietenul lui apropiat, Dumitru Gârbea. Unul dintre cronicarii participanți la revoluție, Mihai Cioranu, scrie că, la chemarea lui Tudor, țăranii “au început cu toții a se scula și tot principatul a se clăti, aprinzându-se de entuziasmul răzbunării”. Era rezultatul unei acțiuni bine gândite de Tudor care, cum scrie C. D. Aricescu în prima lucrare dedicată revoluției de la 1821, trimisese în Gorj și Mehedinți, pentru a chema oamenii la luptă pentru izbăvirea norodului, pe verii săi Golumbeni, pe Ioniță Crețescu zis Ortopan, pe Nicolae Zoican, pe căpitanul Urleanu, pe Radu Miu, toți colaboratori apropiați, care urmăreau “facerea de voluntiri, mai ales printre săteni, pe care îi armă cu armele ce avea strânse pentru acest sfârșit în diferite localități; iar meseriașii, neguțătorii, proprietarii mici și boierii de neam, care nu puteau servi ca oșteni, nu erau scutiți de această sarcină decât prin dare de bani, plătind câte 25 de lei de om.”

O mărturie edificatoare asupra afluenței sătenilor către tabăra pandurilor ne-a lăsat și cronicarul Ion Dîrzeanu, care notează că “toți locuitorii județului Mehedinți au făcut încetare de răspunderea datoriilor față de stăpânire și față de boieri și cu toții alergau la adunarea slugerului Theodor, ducându-le prin cară și pe cai cele trebuincioase de-ale mâncării”.

Treptat, locul din interiorul “meterezelor lui Tudor ” – cum numesc și astăzi localnicii pătratul acela de teren înconjurat cu șanț și val de pământ, făcute de sluger cu dublu scop: de instruire a pandurilor din tabăra sa și, la nevoie, de apărare – devine o masă compactă de oameni.

*

S-au petrecut de atunci, firesc, generațiile, dar Padeșul n-a uitat nimic. Aici și la Cloșani amintirea lui Tudor este mai vie decât prin alte părți. Sluggerul a trecut în legendă și în istorie pentru noi toți, dar aici el încă parcă mai colindă satele, să-și vadă ieruga, și moara, și pivele, și vătășia și toate câte a mai făcut la vremea lui, încă nedispărute definitiv. Un cronicar local, strănepot de pandur, scrie, folosind exclusiv tradiția, despre tabăra din Câmpia Padeșului:

Zăpada întreagă a fost urnită și ridicată jur împrejurul locului de popas, din lemne și surcele șase focuri mari au aprins, caii fură legați, cu fânul adus în desagi înaintea lor, puștile le-au așezat în snop, oamenii s-au apucat să-și gătească masa. Pe malul Motrului, unul din căpitani cutreieră cu ceata sa de călăreți larga câmpie a Padeșului. Biruind norii argintii și grei de zăpadă, soarele și-a făcut apariția și deodată apar, în fundul văii rotunde, strălucind, vârfurile albe ale Pietrei Cloșanilor. Ajuns în lunca Padeșului, găsi tabăra lui Tudor Vladimirescu. Pandurii n-aveau corturi, pentru că oștirea aceasta nu era a vreunei stăpâniri, ci o adunare de bărbați, care se ridicaseră de bună voie și fără simbrie. Ea număra vreo șase sute de olteni din Gorj și Mehedinți, vânători de urși și de capre negre din Cloșani, șindrilari din Orzești, învățați să înnopteze fără adăpost, ori simpli țărani, munteni unul și unul, din popor. Toți erau tăcuți, gândind la ce aveau de făcut. Pavel Chirițescu, Ion Talaman, Ion Oamnă, Gheorghe Cuțui, Vasile Crăpatu, Ion Căpraru, Barbu Urleanu, Ion Frunte-Lată, Ion al Nichii, Dumitru Gîrbea, Nicolae Zoican, Ion Mehedințeanul - cunoscuți prin satele din jur pentru spiritul lor de dreptate, răscolitori de conștiințe - au devenit mai apoi fruntași ai revoluției, oameni de încredere ai lui Tudor. O parte dintre ei vor fi numiți de Vladimirescu în calitate de căpitani de panduri.

În dimineța aceea friguroasă toți așteaptă cu nerăbdare sosirea slugerului, despre care știu că a plecat în grabă de la Târgu Jiu, prin Tismana, către Padeș.

Zăpada scârțâie uscat sub opinci, promoroaca pudrează subțire căciulile și sumanele. Genele se dezlipesc greu la clipit, în nări se simte tăișul ascuțit al înșelătorului răsărit de soare. Dar nimic din toate astea nu bagă în seamă oamenii adunați în câmpie; altele sunt gândurile care-i muncesc, toți închipuindu-și zilele următoare, și abia așteaptă ca slugerul să le spună cele chibzuite de el și să poruncească spre împlinirea celor orânduite.

S-au strâns aici, unde i-a chemat slugerul Tudor, mânați de nevoi, dar și pentru că au încredere în cel ce i-a chemat, sunt siguri că nu le va înșela așteptările și gândurile lor de oameni cinstiți. Îl cunosc bine pe Tudor. Au trecut cincisprezece ani de când a venit prima oară la Padeș, pentru a judeca o pricină de hotărnicie, mai apoi a fost vătaf de plai în care ei n-au simțit, de fapt, pe omul stăpânirii,

ci pe omul dreptății, apropiat lor, care le-a luat apărarea, adesea, împotriva abuzurilor boierești.

Vorbesc pandurii, strânși pe lângă focuri, în așteptarea slugerului. Câte și mai câte vorbesc, dar mai ales povestesc despre el, despre Tudor. Fel și fel de întâmplări, mai de mult ori mai de curând, unele binecunoscute în plai, altele neștiute decât de cei ce i-au fost aproape.

Ion Talamane povestește despre cum l-a găsit el odată pe Tudor mai în toane bune – se vedea asta din priviri, pentru că pe sluger nu l-a văzut nimeni, niciodată, zâmbind – și l-a întrebat de ce nu se însoară și el, ca oamenii, și să se așeze undeva: “Boierule, să mă ierți că te întreb ceva. De ce nu te însori dumneata? Să te statornicești aici la noi; să te avem în toată viața vătaf de plai; că ești iubit de toți, ca boier drept și cu frica lui Dumnezeu; ne-ai scăpa de ciocoi care ne-ar prăda”. Tudor a răspuns abia într-un târziu, mai mult pentru sine: “Ei, Talamane! Eu nu sunt făcut nici pentru avere, nici pentru muieră; sunt făcut pentru altceva”.

Apoi tot el, Talamane, povestește o altă întâmplare, pe care cei din partea locului o știau, dar cei veniți din satele mai îndepărtate aveau să afle ceea ce nu bănuiau despre puterea lui Tudor.

Era pe la începuturile vătășiei lui la Cloșani și oamenii veneau la el cu multe pricini, unele vechi de pe vremea moșilor și strămoșilor, dar nerezolvate de nimeni, niciodată. Mai ales au început să i se plângă de cârciumarul Gogan, cel mai rău dintre bogătași.

Ne-a îndatorat și ne-a luat tot, boierule. Fă-ne dumneata dreptate.

– Cum v-a îndatorat și v-a luat tot?

– Așa bine, cum ia bogatul de la sărac. Într-o zi am cerut un pahar de vin pe datorie, că veneam obosiți de la muncă, și am fi băut și noi, să mai prindem putere, în altă zi i-am cerut ceva bani, pentru că n-aveam cu ce plăti ale angarale... El le-a scris pe toate acolo în catastif și pe urmă a venit cu oamenii stăpânirii și ne-a luat vitele și pământul.

– Păi, dacă ați făcut datorii la el, sigur că vi le-a luat, nu era drept așa ?

– Nu era drept, boierule, pentru că datoriile noastre au fost însemnate strâmb și a pus pe deasupra și altele, care nu le-am făcut.

– Atunci o să cercetăm și o să aflăm de partea cui e dreptatea.

Tudor s-a ținut de cuvânt și a cercetat pricinile, iar într-o zi l-a chemat la el pe cârciumarul Gogan. Acesta mai întâi a vrut să nu vină, dar mai apoi, gândindu-se la câte auzise despre tânărul vătăf de plai, a intrat alene pe poarta vătășiei, aflată nu departe de casa lui.

– Să știi dumneata, l-a luat el cam repede pe Tudor, că pe la noi oamenii mai au și treburi. Nu le arde de plimbat și de dus, așa, când îi cheamă oricine.

Noul om al stăpânirii l-a privit atât de aspru încât cârciumarului i-a înghețat sângele în vine.

– Dar să știi și dumneata că și pe aici, pe la vătășie, oamenii au treburi și nu pierd vremea, așa, cu oricine. Dacă te-am chemat înseamnă că e o pricină la mijloc.

– O pricină? Cu mine? Așa ceva nu se poate. Eu am crezut că m-ai chemat să te sfătuiesc pentru ceva ori să ajut vătășia cu niscaiva bani. Dar să mă chemi pe mine pentru pricină? Asta nu se poate. Am să mă plâng mai departe.

– Ba, se poate, îl fulgeră Tudor cu vorba. Și stai jos pe un scaun, că mai departe n-ai a te plânge. Uite, am aici jalbele de la vreo zece oameni cărora le-ai luat necinstit din averi. Ei ar fi trebuit să se plângă mai departe.

– Eu să le iau necinstit din averi ? Ferească-Sfântul. Am acte pentru tot ce am cumpărat.

– Actele le-ai făcut cum ai vrut, Gogane, a țipat Tudor la el și s-a ridicat în picioare. Du-te acasă și gândește-te la tot ce ai luat pe nedrept. Îți dau termen două săptămâni ca să dai înapoi oamenilor tot ce nu este al tău. Dacă nu, voi pune să ți se verse butoaiile și să fii izgonit din sat.

Cârciumarul a mai vrut să spună ceva, dar Tudor i-a făcut semn că discuția s-a terminat și i-a arătat ușa. Fix după două săptămâni slugerul a chemat la el oamenii care veniseră cu jalbele și i-a întrebat dacă le-a dat înapoi ceva Gogan. Au răspuns toți că nu le-a dat nimic, apoi unul dintre ei a îndrăznit să mai spună încă ceva.

– Ba la mine să știi dumneata boierule că a venit seara și mi-a spus că dacă nu-mi retrag plângerea o să pună pe cineva să-mi dea foc la casă, că eu nu-l pot dovedi.

– Și la mine a venit, zise un altul.

– Și la mine.

Până la urmă toți au spus că fuseseră amenințați de cârciumar, ba că le dă foc la casă, ba că îi bagă la pușcărie. Tudor n-a zis nimic, i-a trimis acasă, dar în aceeași seară oamenii au aflat că pandurii au dat drumul butoaielor cu vin ale lui Gogan, iar pe el l-au izgonit din sat.

Bogătașul nu s-a lăsat însă cu una, cu două și a tocmit cu o grămadă de bănet de aur pe cel mai bun vânător din plai, unul Boncioc, să-l răpună pe Tudor. Și cum sta el, Tudor într-o zi de vorbă cu câțiva oameni, așezat pe o piatră, numai ce s-a auzit o detunătură și în aceeași clipă glonțul a ricoșat în lespedea de sub el. Au sărit repede toți în picioare, s-a auzit încă o bubuitură și plumbul s-a lovit de aceeași piatră. L-au văzut pe Boncioc fugind și oamenii au alergat după el. Fugea și striga cât îl ținea gura, mai ales când a trecut prin dreptul casei cârciumarului, care se ascunsese, sigur că va scăpa de Tudor.

– Are iarba fiarelor, nu se lipește glonțul de el! Are iarba fiarelor...!

Oamenii l-au prins pe Boncioc și l-au adus în fața lui Tudor. Tremura tot, dar slugerul nu i-a făcut nimic altceva decât că l-a trimis să răpună un urs care îi făcea stricăciuni în viile de la Cerneți. Mai încercase și un alt vânător, însă acela nu-l nimerise bine și ursul, întărâtat, îl sfâșiase.

Boncioc era însă un vânător renumit și primul glonț s-a oprit drept în inima fiarei. S-a întors la vătaful de plai, i-a cerut iertare, și a dobândit-o, iar de atunci se spunea că pe Tudor glonțul nu-l va ucide niciodată.

Ion Talaman și-a terminat istorisirea, iar cei ce n-o știuseră îl privesc, încă, cu mirare și cu vădită curiozitate. Dar n-au timp să întrebe nimic, pentru că încep alții, cu alte povești. Este acum rândul la vorbă unuia din Padeș, dintre frații Orzești, care spune cum le-a făcut lor dreptate slugerul cu cincisprezece ani în urmă.

August 1806. Era o vară de foc la poalele Godeanului, vara primului an al unui nou război între vecinii cei mari, Rusia și Turcia.

Pământul simțea din nou zăngănitul armelor și pârjolul luptelor, populația - bătrâni și tineri, femei și copii - apucau din

nou (pentru a câta oară?) calea ascunzișurilor, cu ce reușeau să arunce în care, din bruma de strânsură, lăsând în urmă, pradă pârjolului, curți, case și acareturi.

La Padeș, pe Motru, tânărul vătaf de plai Tudor Vladimirescu cercetează pricina dintre Trăilă și Radu Orzești și verii lor, pe de o parte și frații Pîrvu, Ianoș și Gheorghe, feciorii lui Vasile Licărești din Padeș, pe de altă parte. Oamenii rămân uimiți, dar mulțumiți în sinea lor când văd că vătaful de plai nu hotărăște precum obișnuiau slujbașii domnilor fanarioți. "După poruncă - scrie Tudor în zăpisele întocmit - am mers chiară la fața locului și am adus față pe jăluitori și pe pârâți și pe Nicolae Purecă și Pătru Morăga și popa Sămeană, oameni bătrâni din Padeș".

Tudor constată, cercetând zăpisele și analizând spusele martorilor, că vătaful Vasile Licărești, "om mai cu putere", le-a răpit ocina Orzeștilor, oameni mai săraci, "cu cuvânt că ar fi cumpărat-o de la verii lor". El nu se mulțumește doar să constate această răpire, ci dă dreptate păgubiților, aceluia pe care toți reprezentanții autorităților îi nedreptățiseră.

Atunci, pentru prima dată în Padeș, inimile oamenilor s-au deschis în fața vătafului de plai și mulți dintre cei ce se aflau în tabără în acea dimineață de 23 ianuarie 1821, moșneni trecuți prin multe și cunoscători la oameni, intuiseră în acesta pe conducătorul lor de acum.

Orzeștii, Săinoii, ai lui Burche, Bobei, Spîneaciu, Lupu, Popescu, Purec, Popa Pătru ot Padeș, prezenți ca martori ori cumpărători în documentele pricinilor judecate de Tudor, toți moșnenii din Padeș, ca, de altfel, nemulțumiții din întregul plai Cloșani sau cei care au aflat de dreptățile slugerului s-au legat sufletește de el și l-au urmat fără șovăire în ridicarea la luptă.

Cineva mai aruncă vreascuri pe foc, o ploscă cu țuică trece din mână în mână pe la toți cei aflați de față, iar Ion al Nichii face semn că are și el ceva de spus. Ceilalți tac, așteptând să înceapă, așa cum făcuseră și mai devreme, curiozitatea lor fiind din ce în ce mai mare.

– Aș vrea să vă spun, zice Ion al Nichii, că din clipa asta m-am dezlegat de un jurământ față de slugerul nostru și pot să dezvălui ce port de ani de zile pe suflet.

Toți îl priviră mirați, știind că aceasta nu era ziua dezlegării de jurăminte, ci dimpotrivă, a legării prin jurământ, dar îl ascultară să vadă ce spune.

– Eu știam de multă vreme că pe Tudor Vladimirescu nu-l poate atinge glonțul, pentru că am văzut cândva semnul ce-l poartă. Dar atunci dânsul m-a pus să jur că nu voi spune nimănui ce am văzut, pentru că el va trebui, o dată și o dată, să ridice poporul la luptă, iar până la acea ridicare să nu se știe de semnul lui. Acum poporul este ridicat la luptă, iar eu m-am dezlegat de jurământ.

Un vreasc trosni în vatra de jărat și un cărbune ajunsese chiar pe mâna lui Ion al Nichii. Până să-și dea seama, deja îl arsesese și crezu că acesta era semnul pedepsei pentru călcarea jurământului. Nu mai vru să spună nimic până când un bătrân din Ciovârnașani îl convinge că, dimpotrivă, acesta este semnul că jurământul a fost rupt și că taina pe care o păstra poate fi împărtășită și altora. Dacă avea dreptate bătrânul sau dacă spusese asta numai pentru a-l face pe Ion al Nichii să povestească mai departe, nu se știe.

– Era într-o vară, trecuseră vreo cinci-șase ani de când slugerul Tudor venise vătaf în plaiul nostru și eu voiam să mă duc să mă plâng într-o pricină cu văru-meu Gheorghe. Nu prea îndrăzneam însă, așa că m-am furișat atunci cam pe lângă gard, să trag cu coada ochiului și să-mi dau seama dacă am ales bine momentul. L-am văzut plimbându-se prin curtea vătășiei. Ținea amândouă mâinile pe pușcă și era tare încruntat. N-am avut curaj să mă arăt și am stat acolo cam cât este de când începui să povestesc. Sluggerul s-a îndreptat apoi către poarta din dos a curții și a pornit-o spre pădure, la râu. Nu știam ce să fac și, așa, fără să mă gândesc, am pornit și eu tiptil prin pădure. Când a ajuns la râu a lăsat arma jos. Eu m-am pitulat după un copac, să nu mă dau de gol și am așteptat să văd ce se întâmplă. Sluggerul s-a dezbrăcat și a început să se scalde în râu. Am vrut să plec și să-l las în pace, dar nu știu cum s-a întâmplat că a simțit mișcare în pădure. M-am pomenit că a strigat la mine să stau. Când m-am uitat înapoi, era deja pe mal, cu pușca în mână. M-a chemat la el. Atunci am văzut mai bine semnul pe care din pădure nu-l deslușisem. De la umărul stâng, pe tot pieptul, avea o vargă roșie de forma unei săbii. “Tu ești singurul de pe aici care a văzut acest semn”, mi-a zis. N-am răspuns nimic, iar el, în timp ce se îmbrăca, a continuat să vorbească. „S-ar putea să fie semnul că viața mea va fi

curmată de sabie, dar poate fi și acela că sub sabia mea se va ridica poporul pentru dreptatea sa“. Am încuviințat atunci din cap, însă tot n-am zis nimic. “Jură că nu vei spune nimic despre acest semn, până în ziua când voi muri ori voi ridica la luptă poporul !“. “Jur că nu voi spune nimănui și că taina aceasta va fi închisă în sufletul meu !“, am răspuns.

– Și iată că semnul a fost adevărat, zise ciovârănșeanul cel bătrân. Poporul se ridică la luptă, iar sabia lui se află în frunte. Cu el nu putem merge decât la izbândă.

– Să te audă Dumnezeu ! vorbi Ion Talaman, căruia cei din preajmă îi dădeau ascultare.

Oamenii așteptară în Câmpia Padeșului, privind drumul spre Tismana, de unde știu că slugerul și oamenii care îl însoțesc trebuie să se ivească din clipă în clipă.

Și când Tudor apare în câmpia de la Padeș, mulțimea izbucnește în strigăte, iar el înaintează până în mijlocu-i, dominând adunarea și împrejurimile cu chip dârz și hotărât, cu fruntea cutată de frământările îndelungi, cu ochii aruncând lumină peste spații și peste timp.

Oamenii îl privesc cu luare-aminte, îl sorb parcă din ochi, cum se spune prin partea locului. Chipul și îmbrăcămintea, statura dârză și ridicătura pe șaua calului îi fascinează parcă și li se fixează în memorie, încât, peste mulți ani, vor povesti unuia dintre istoricii revoluției.

Tudor era un om de statură mijlocie, dar bine legat și robust. Culoarea părului și a mustăților era galben-castanie. Părul capului, dat pe spate în formă de chică scurtă, lăsa să i se vadă ceafa. Fruntea era lată și încrețită, sprâncenele groase și cam lăsate pe ochii căprui, cu o căutătură cruntă, care semăna respect și chiar frică. Fața-i era smeadă, cam lungă și cam grăsulie, nasul drept și potrivit, gura bine făcută, mustața groasă și tunsă, lăsată pe buze, bărbia rotundă și un neg pe umărul stâng al obrazului.

Era totdeauna serios și gânditor, om energic și drept. Vorbea puțin și gândul îi era mai mult la fapte. “Scurt la vorbă și bogat la minte“ - și-l amintea un pandur. Uneori crud și chiar răzbunător. Nimeni nu-l văzuse vreodată râzând.

Pe cap purta căciulă dreaptă și înaltă, de hărșie neagră, în formă de stup, cu fundul de postav alb. Peste cămașă purta pieptar

cu șireturi negre, iar pe deasupra pieptarului dulamă încopciată de culoare negru-verde și lungă până sub genunchi. Peste dulamă îmbrăca un chepchen (un fel de scurteică) până la brâu. Gambele erau acoperite cu poturi strâmți, cu copci și găitane. În picioare purta cizme lungi, la drum, iar în oraș iminei. Iarna, pe deasupra veșmintelor avea o "tătarcă" (un fel de bundă), lungă și îmblănită, strânsă la spate, cu gulerul scurt și ridicat, cu puțină blană la capul mânecilor și prinprejur, cusută cu găitan de mătase - roșu, negru și albastru - împletit cu fir, cu mâneci lungi și strâmte și cu un găitan gros atârând la spate, în formă de unghi, având în vârf doi ciucuri de mătase.

Vechii panduri, care-l cunosc bine pe Tudor, își dau seama cum din toate fibrele ființei lui dau năvală vechi patimi; îl simt pe sluger clocotind ca un vulcan, gata să izbucnească.

Și, din șaua calului, puternic, sacadat, ca într-o fierbere la foc de lemne tari, cu reverberații în aerul dens al iernii, glasul lui Tudor se revarsă peste câmpie și peste țară, în numele "Adunării celei orânduite pentru binele întregului norod".

– Multă sănătate, fraților locuitori ai Țării Românești!...

Mulțimea nu se clintește, totul pare încremenit, deși ochii care clipesc des, spre a înăbuși emoția, trădează creșterea tensiunii interioare, clocotul tot mai puternic al sângelui stârnit.

– ...Nici o pravilă nu oprește de a întâmpina răul cu rău...

Adunarea se mișcă, murmurând "Așa-i!", apoi freamătul se stinge și ochii sunt din nou ațintiți către Tudor.

– ...Și ceea ce vă vor povățui mai marii adunării, căpeteniile ce vi se pun, aceea să urmați, și unde vă vor chema ei acolo să mergeți, că ne ajunge fraților atâta vreme de când lacrimile noastre, de pe obrazele noastre, nu s-au mai uscat.

"Lacrămile" curg din nou pe obraji, cu toată încercarea de a le stăvili. Sunt lacrimile care le plâng pe celelalte, pe toate cele vărsate până acum, lacrimile unui început al izbânzii întrezărite dincolo de chipul și cuvintele pandurului-pandurilor.

Când Tudor Vladimirescu termină de citit Proclamația, inimile bat în piepturi parcă ar vrea să se sloboadă și să alerge undeva. Adunarea se agită mai tare, deasupra capetelor au fost ridicate sânețe, furci, topoare și coase, armele cu care oamenii au

venit de pe la casele lor. Și, deodată, întreaga mulțime izbucnește în urale și în strigăte :

– Să trăiască Dreptatea! Să trăiască Domnul Tudor! “Dreptatea“. Și “Domnul Tudor“. Nu există asociere mai potrivită, nu există cuvinte care, alăturate, să exprime mai clar și mai adevărat esența unei lupte și a unui moment istoric. Așa a rămas Vladimirescu în memoria celor ce l-au cunoscut și în conștiința celor ce au urmat prin veacuri: Domnul Tudor, domnul Dreptății. Așa îl știu toate povestirile, toate cântecele populare, toate baladele și legendele. Și sunt multe acestea, enorm de multe.

Dar nu numai legendele și tradiția îl atestă pe sluger ca “Domnul Tudor“, ci și documentele vremii. Redăm un fragment care îl înfățișează pe Tudor în conștiința pandurilor lui.

Un negustor grec din Sibiu povestește, într-o scrisoare datată 17 Martie 1821, discuția dintre Constantin Samurcaș și câțiva dintre oamenii lui Tudor.

Ieri s-a auzit că între Tudor și Samurcaș a avut loc un incident și că din oastea lui Tudor au fost arestați trei, care au fost transportați la Craiova. Ei au fost întrebați cine le-a dat dreptul și poruncile cui îndeplinesc ca să tulbure liniștea țării.

- Din porunca lui Vodă Tudor, au răspuns.

- Cum îndrăzniți, au întrebat boierii, să numiți vodă pe un bandit? Nu știți că avem puterea să vă condamnăm la moarte ?

Atunci unul din cei trei a răspuns :

- Cine va îndrăzni să pună mâna pe noi este pierdut și nu numai unul, ci toți boierii țării.

Atunci i-a întrebat locțiitorul caimacamului:

- Cine sunteți voi, de vorbiți cu atâta obrăznicie în fața atâtor boieri? Ce putere aveți voi față de noi?

- Puterea noastră e mare, le-au răspuns, dar nu vrem să v-o dezvăluim.

Tudor și pandurii săi au rămas la Padeș trei zile, timp în care a fost definitivat programul revoluției, au fost scrise proclamații către popor și scrisori prin care scopul ridicării la luptă era explicat împărățiilor vecine. Apoi au pornit pe drumul Craiovei și al Bucureștiului, iar după două luni, la 21 Martie 1821, intrau în capitala țării. Alte aproape două luni, Vladimirescu a condus țara în

numele “Adunării norodului”, veritabilă instituție politică. La Padeș și la Cloșani, pe îndrăgitele locuri ale tinereții lui, slugerul n-a mai ajuns însă niciodată. Firul vieții sale era curmat în cetatea de scaun a Târgoviștei. Să fi voit destinul ca locul său de pe urmă să fie acela unde mulți dintre boierii cei mai mari ai țării și-au dat obștescul sfârșit ? Poate, cine știe ...

Când revoluția fusese înfrântă, pandurii, câți mai rămăseseră, s-au întors obidiți, ascunzându-se prin codri, la casele lor.

Cei din Cloșani și Orzești, spune o legendă, s-au retras pe Valea Motrului, unii prin păduri umbroase și de nepătruns, alții prin peșterile munților. Turcii îi urmăreau și unde îi găseau îi ucideau prin tăierea capului, fără nici o judecată. Un pandur mergea mai în urmă. Luase rachiu într-o ploscă, băuse și se îmbătase. Ținea plosca pe țeava puștii, pușca pe umăr și mergea cântând în urma celorlalți. La locul numit Fântânele l-au ajuns turcii și, din fugă, i-au tăiat capul. Plosca a sărit într-o parte și capul în cealaltă. El a scos sabia și a început așa, fără cap, s-o vâjâie prin aer, atingându-l mortal pe turcul care îl ucisese, după care trupul i s-a prăvălit în apă.

Turcii au străbătut multă vreme satele, căutându-l pe unul din cheierii lui Tudor Vladimirescu, pandurul Mălăieș, rămas în viață, pentru a le spune unde își avea slugerul ascunse comorile. Au pus până la urmă mâna pe el, prin vicleșug, și l-au supus la mari chinuri pentru a afla ceea ce voiau.

– Lăsați-mă, le-a strigat la un moment dat pandurul, nu mă mai osândiți, că vă spun tot ce știu.

L-au dezlegat din lanțuri și l-au dus în fața mai marelui lor, care își alesese adăpost chiar casa vătășiei din Cloșani, acolo unde, nu cu mult timp în urmă, Tudor împărțise dreptate săracilor. Lui Mălăieș i s-a posomorât sufletul, dar nu s-a arătat în fața păgânilor necăjit, pentru a găsi crezare la ei și a nu-l pune din nou la cazne.

– Te-ai hotărât, în sfârșit, să vorbești? îl întreabă turcul, după ce aruncă rotocoale fumul tras dintr-o narghilea.

– M-am hotărât, Luminăția-Ta, altfel oamenii dumitale mi-ar fi scos sufletul.

– De ce nu ne-ai spus de la început, ai fi scăpat de toate chinurile, nimeni nu te-ar fi atins nici măcar cu un deget.

Mălăieș știa că turcul minte, cum ar fi găsit comoara, dacă ar fi existat o asemenea comoară, i-ar fi tăiat capul, tot așa cum era

sigur că și acum îl minte, că nu așteaptă decât să afle ceea ce bănuiesc că numai el știe, apoi va împărtăși soarta celorlalți.

– Mă gândeam că o să renunțați până la urmă, o să plecați, iar eu o să mă duc să dezgrop comorile și să devin cel mai bogat om din țara aceasta, îl incită pandurul pe turc.

Și, într-adevăr, ochii acestuia sclipiră lacom. Se și vedea, poate, îngropându-și mâinile în galbeni, în bijuterii și în alte giuvaericele cât adunase omul despre care se vorbea atâta. Se ridică de pe jilțul în care stătuse cu picioarele sub el și veni în fața lui Mălăieș.

– Avea așa de multe comori răzvrătitul ?

– Multe, Luminăția-Ta, cred că nici el nu le mai știa bine socoteala. A fost negustor mare, de vite și de grâne, a fost arendaș, a avut și moșiile lui, bașca veniturile pe care i le aducea vătășia, pe care a ținut-o cincisprezece ani. A tot strâns mereu, pentru că voia să ajungă domn și să fie bogat.

– Și dacă noi am fi plecat, ai fi rămas tu stăpân pe toate. Cum de te-ai hotărât să vorbești? se încruntă, bănuitor, turcul.

– M-am tot gândit eu la asta, răspunse Mălăieș repede, pentru a spulbera îndoielile celui în mână căruia i se afla viața, dar dacă am văzut că nu mai plecați, iar caznele se îngreunează și se înmulțesc... Am zis că mai bine viu și cu comori puține, decât eu îngropat într-o parte și comorile într-alta.

– Cum adică, viu și cu comori mai puține ? ridică iarăși turcul din sprâncene.

– Pentru că, Luminăția-Ta, trebuie să fii om cinstit și drept în fața lui Alah. Dacă rămân fără comoara cea mare, n-o să mă lași să-mi duc viața ca un calic. Ceva-ceva poate îmi mai lași și mie. De pildă, dacă mi-ai da mie un sfert, sub jurământ că mă lași viu și nevătămat, mai mult decât sunt, aș putea fi mulțumit.

– Îndrăznești să te tocmești cu mine? se înfurie turcul. Și încă să mai ceri și atât de mult? Meriți să fii pus din nou în lanțuri. Luați-l, porunci el celor doi turci care-l aduseseră.

– Luminăția-Ta, nu uita că pot să mă ucidă și nimeni altcineva nu mai știe locul comorilor.

– Mda! făcu slujitorul lui Alah, calmându-se dintr-o dată, și făcu semn oștenilor să-l lase. Ai dreptate. Jur că te las viu și

nevătămat și să-ți dau un sfert din tot ce vom găsi, cu condiția să ne duci imediat la locul comorii.

Turcul știa că nu-l obligă nici o lege să-și țină jurămintele față de acest păcătos, dar și Mălăieș cunoștea lipsa de valoare a vorbelor unui păgân.

– Bine, veniți după mine ! le zise.

Au pornit pe un drum, pe Motru în sus, apoi pe o potecă au luat pieptiș muntele. Curând au ajuns la gura unei peșteri pe care localnicii o numesc Peștera Răcoroasă sau Peștera lui Noajbă. Atunci intrarea în peșteră era grea, pe niște lespezi ce stăteau parcă să se prăvălească. Doi turci au primit poruncă să intre împreună cu Mălăieș, ca nu cumva acesta să aducă doar o parte a comorilor. Ceilalți au rămas la gura peșterii, împreună cu mai-marele lor, așteptând curioși și lacomi sosirea celor intrați înăuntru. Trei zile au stat acolo, dar nimeni n-a mai ieșit. Când alți câțiva turci au intrat în peșteră, i-au găsit pe cei doi într-o prăpastie din adânc, unul mort, celălalt rău rănit în cădere. Cu frânghii și cu făclii, au intrat după ei și i-au scos afară. Cel viu le-a povestit că Mălăieș le-a arătat un loc în prăpastie, spunând că acolo e comoara, iar când ei s-au uitat, i-a îmbrâncit și au căzut. Pe loc, însuși mai-marele turcilor a tăiat capul nevrednicului său supus. A coborât apoi, legat cu frânghii, în prăpastie, dar nici urmă de comoară. Au încercat să-l găsească pe Mălăieș, însă peștera era adâncă și întunecoasă, cu galerii care se ramificau, cum nici nu bănuiseră, încât și-au dat seama că n-au cum să-l mai găsească.

În acest timp, Mălăieș trecuse deja munții, pe “Drumul sării”, care ajungea ușor dincolo, în Ardeal. Turcii n-aveau de unde să știe că Peștera lui Noajbă comunica, printr-o galerie, cu Peștera Vacilor, la câteva sute de metri mai departe. Au mai cotrobăit prin peșteră, s-au interesat prin sate dacă mai există vreun tăinuitor al comorilor Vladimirescului și, neajungând la nici un rezultat, au pus foc la câteva case și au plecat.

Mălăieș s-a întors în sat târziu, după vreo douăzeci de ani, când îmbătrânise și nu mai putea fi recunoscut de turci, pentru că aceștia tot mai trimiteau din când în când câte o ceată să afle dacă n-a apărut în sat păcălitorul lor și să-l tortureze până mărturisește ascunzișul.

Cât despre comoară, nimeni nu poate ști dacă a existat vreodată. Mulți bănuiau că da, au existat chiar căutători localnici ai ei, dar nimeni n-a descoperit nimic. Tot ce s-a aflat a fost o parte din ceea ce Vladimirescu avea în timpul revoluției, un “tezaur”, îngropat de câțiva panduri credincioși după înfrângere, dar în altă parte, pe plaiurile Vâlcii și cu altă poveste.

Aici, la Padeș, s-a întâmplat altceva.

Într-o vară, la mai bine de un veac după revoluție, bărbații Gorjului și ai Mehedințiului, care-l însoțiseră pe Tudor, s-au ridicat care de pe unde căzuseră, și-au trecut straițele pe după gât, și-au îndesat bine căciulile peste urechi, chiar dacă era vară, iar în mâini uneltele muncii lor de fiecare zi – topoare, coase, furci – au devenit arme. Au urcat, într-o noapte, treptele de piatră ale unui soclu de monument și s-au așezat toți într-un basorelief de bronz, care unde-și știa locul.

Se disting bine chipurile pandurilor din prim-planul reliefului, până către mijlocul adunării, de unde se contopesc într-o mare de capete, prelungită până sub poala dealului din apropiere. Sunt între ei tineri care de-abia acum încep să afle rosturile lumii, oameni în puterea vârstei, în stare să răstoarne și munții din preajmă, dacă ar fi nevoie, și bătrâni moșneni, învățați din străbuni că nimic nu-i mai scump în lume decât libertatea, pletele ninse și anii adunați în trupurile osoase neîmpiedicându-i să vină alături de ceilalți.

Într-un colț, un bătrân și-a lăsat coasa pe zăpadă și s-a aplecat către jăratecul unuia dintre focurile care ard, din loc în loc, în tabără.

Alături, într-o altă placă de bronz, s-a așezat, singur, Tudor Vladimirescu.

Ca un voievod privește locul adunării pandurilor și ne privește, peste timp, pe noi.

Ca un voievod-țăran, care peste cămașa cusută cu fir de suflet gorjenesc a îmbrăcat un suman de dimie bătută la pivele Jaleșului.

Ca un voievod-țăran, dârz, pătrunzător și hotărât, așa cum spun și cronicile că a fost Tudor, așa cum a trecut din amintirile contemporanilor lui în conștiința neamului.

Inscripția încrustată în bronz, de o parte și de alta a chipului său în relief, îl numește pe voievodul-țăran cu cuvintele cu

*care l-au numit cei ce i se aflau în preajmă și întreg poporul ale
cărui speranțe numai către el se îndreptau: DOMNUL TUDOR.*

*Și, întregind ideea, două medalioane încadrează chipul
slugerului, reprezentând elemente din stemele Olteniei și
Munteniei, respectiv Leul și Vulturul.*

Tudor.

Domnul Tudor.

Voievodul-Țăran.

*Când veniți la Padeș, pășiți cu grijă! În acest templu înalt
cât înfinitul, unde istoria nu are margini, legenda a coborât în
bronz, iar eroii se odihnesc o clipă la umbra timpului.*

O dramă la Glogova

“Și jupâneasa Neaga l-a plâns în disperare pe Basarab Țepeluș”
(din tradiția păstrată la Glogova)

Pe apa Motrului, mai jos de Baia de Aramă, exista, acum o jumătate de mileniu, o tumultuoasă viață a curților boierești, locurile acestea fiind așezate pe drumul dintre Tismana și Strehăia, amândouă reședințe ale Băniei oltene, înainte ca această instituție administrativă să fie mutată la Craiova. Mulți boieri și multe jupâne, chiar și domnitori au trecut pe aici, multe întâmplări s-au petrecut de-a lungul timpului, dar tradiția istorică a păstrat cel mai bine o dramă petrecută în cula de la Glogova. Era în primăvara anului 1482, o primăvară ploioasă, cu câmpurile desfundate și apele Motrului umflate peste măsură, gata să înnece satele din apropiere.

Basarab cel Tânăr Țepeluș a fost alungat de pe tronul domnesc de Vlad Călugărul, cel care mai încercase o dată să vină prin forță la domnie, în toamna anului precedent. Atunci, Țepeluș dăduse veste în Oltenia, la Glogova, și, cu ajutorul cumnatului său Stanciu și al boierilor Craiovești, reușise să strângă oaste și să-l alunge pe rival.

Acum, se află din nou în cula de la Glogova, unde cumnatul său stă singur și necăjit, gândindu-se la soția care de doi ani a fost răpită de propriul lui socru, Basarab Laiotă cel Bătrân și predată mai apoi lui Vlad Călugărul, împreună cu soția și mama lui Țepeluș.

– Va trebui să strâng din nou oaste și să-l alung pe câinele ăsta de călugăr, îi zise Țepeluș lui Stanciu, făcând aluzie la faptul că douăzeci și cinci de ani dușmanul său purtase rasa călugărească, apoi, reamintindu-și că este fiul natural al lui Vlad Dracul, începuse să umble pentru a căpăta domnia.

– Eu zic să vorbim cu jupan Barbu, să vedem ce hotărăște el. Ar putea, singur, să strângă oaste mai multă decât noi și tot el ar putea vorbi și cu begul de la Vidin, pentru a ne da ajutor.

– Turcii au uitat că eu am luptat pentru ei și că din cauza asta mi-am pierdut și familia. Știi bine că atunci când a venit Laiotă Vodă, tatăl meu, de a prădat visteria și a răpit pe mama și pe soția mea, doamna Maria, și pe soția ta, jupâneasa Anca, eu mă aflam în Ardeal, la Câmpul Pâinei, luptând împreună cu Ali-beg și Skender-beg. Apoi, anul trecut, am fost cu ei în Moldova și am ajuns până sub lunca cea mare a Siretului. Le-am spus să nu mergem mai departe, pentru că Ștefan-Vodă nu stătea cu mâinile încrucișate. A venit ca un fulger cu oaste și ne-a împins la Râmnic. Iar acum, cu ce m-am ales? Sunt două luni de când Ștefan a ocupat cetatea Crăciuna și nu mi-a dat nimeni o mână de ajutor. Se zvonește că Ali-beg s-a dat de partea călugărului și că a pus vorbă bună pentru el la sultan.

– Lasă, aici poți să stai liniștit, iar mâine eu am să trimit veste lui jupan Barbu, la Strehaia. Hai mai bine să bem un pahar de vin din strugurii după dealul Rățez. Acum e numai bun, s-a limpezit după fiertul al doilea.

– Da, aici, în culă, suntem în siguranță. Chiar dacă vor veni dușmanii, ușile sunt bine ferecate, iar la nevoie putem ieși prin tunel.

Pe atunci cula era altfel decât cea de astăzi, pe care o vedem așa cum a fost refăcută de boierii Glogoveni, cam cu două veacuri și jumătate în urmă. Din cula cea veche se mai păstrează, după afirmațiile specialiștilor, zidăria masivă a pivniței, aripa dinspre biserică, cu așa-zisa bucătărie interioară, de unde se spune că se putea coborî spre tunelul boltit care mergea către apa Motrului. Ușa masivă de la intrare este și ea rămasă de la vechea culă. A fost cioplită dintr-o singură bucată, într-un imens trunchi de stejar, care trebuie să fi fost bătrân de peste cinci sute de ani, cum erau mulți prin preajmă în acel timp. Grosimea ușii este de o palmă, iar de tocul încastrat în zid este prinsă cu balamale imense de fier și piroane. Pentru o mai mare siguranță, se zăvora sus și jos cu doi drugi de stejar masiv. Aceștia se trăgeau din zid, pe lângă balamale, și se introduceau cu un capăt în partea opusă a zidului. La fel de masivă era și ușa prin care se intra din cerdac în hol, iar în interior se aflau numeroase încăperi cu ferestre mici, crenelate, astfel încât să poată fi folosite și pentru apărare.

În noaptea aceea, domnitorul fugar și cumnatul său stăteau în odăița cea mică, unde era intrarea în ascunzătoarea culei. Basarab Țepeluș știa la fel de bine ca și stăpânul casei că soba aceea de bucătărie era construită de formă și că se putea dărâma cu ușurință, spre a da la iveală o scară cu trepte înguste de stejar, ce cobora în pivniță prin zidul dublu, îngust. Se îndemnau la băut vin rubiniu, care devenea parcă din ce în ce mai bun după fiecare pahar.

– Nu te-am întrebat dacă jupâneasa Neaga ți-a mai trimis vreo vorbă, îl întreabă Țepeluș pe cumnatul său.

– A și fost pe aici, cam acum o lună. A trecut împreună cu jupâneasa Neguța, dinspre Tismana, și au făcut un scurt popas la noi. Mi s-a părut că nu se simțea prea bine.

– De ce ?

– Ei, ca femeile. Nu peste mult timp s-ar putea să se mai mărească familia Craioveștilor.

– Cumnate Stanciule, i se adresează domnitorul apropiindu-se de el și coborând vocea, dacă mie mi se va întâmpla ceva în vremurile astea tulburi și nesigure, adu-i aminte Neagăi de o taină a noastră. Nu e nevoie să-i spui despre ce este vorba, știe ea bine.

– Cred că nu numai ea știe, ci și alții mai bănuiesc această taină. Prea v-ați căutat mult unul pe altul în anii din urmă pentru ca lumea să nu fi băgat de seamă.

– Crezi că știe ceva și bărbatul ei ?

– Nu, el nu știe. Iar dacă cineva îi spune, precis n-o să creadă.

Încă au mai discutat în seara aceea cei doi cumnați, despre fel și fel de lucruri, mai mult ca pretext pentru a-și trece timpul și pentru a mai gusta vinul din carafă. Cula era cufundată în întuneric și într-o liniște adâncă, iar ei nu bănuiau că în apropiere se aflau totuși trimiși ai dușmanului, care le urzeau planuri de pierzanie.

Doi mehedințeni – nu știm ce rang vor fi avut, Vlad Călugărul îi numește, într-o scrisoare către brașoveni, “slugile mele” – Danciu și Florea, se îndreptau spre Glogova cu o ceată de oșteni înarmați, plătiți de noul domnitor, iar în apropiere îi așteptase un rob fugit din serviciul lui Stanciu, care cunoștea ascunzătorile și ieșirile secrete din culă.

– Nu e greu, le zisese el, trebuie doar să puneți oameni la ieșirea către iaz și la cea către Motru. Aceasta este puțin mai la vale de o salcie bătrână și scorburoasă, am să vă arăt eu.

Basarab Țepeluș se retrăsese singur în iatacul său și se pregătea de culcare, după ce băuse cam mult din vinul rubiniu din strugurii de pe Dealul Rătez. Când auzi glasuri străine în curte și zgomot de o parte și de alta a crenelurilor, crezu că i se pare, dar când începură loviturile în ușa masivă de la intrare se trezi de-a binelea. Încercă să-și aducă aminte dacă ușile erau bine închise. Da, mai devreme le verificase împreună cu Stanciu. Dar, deși știa că zăvoarele au fost bine puse, la amândouă ușile, o spaimă teribilă îl cuprinse când auzi cum se întetesc loviturile în ușa de jos. Se îmbracă în grabă și, prin întuneric, alergă către falsa bucătărie unde știa că se află intrarea spre tunelurile subterane. Părea că se învârteste casa cu el și nu știa dacă senzația era din cauza vinului sau a fricii. Reuși să găsească scara tănuită a pivniței și, de aici, încercă să fugă prin ramificația care ducea la iazul din vecinătatea culei. Auzi însă pași și glasuri afară și atunci o coti pe galeria din dreapta, aceea care îl putea duce departe de culă, pe malul Motrului. Acolo părea să fie liniște, era sigur că s-a salvat, dar, de cum ieși, se trezi în mâinile câtorva dintre trimișii dușmanului său. N-avu timp să se împotrivească în nici un fel, dar nici n-avea rost s-o facă. Era singur, fără nici o armă și, pe deasupra, amețit de vinul băut peste măsură. Nu-l întrebă nimeni de nimic, n-avu loc nici un fel de judecată. Se auzi doar țipătul sfâșietor care săgetă liniștea nopții în momentul înjunghierii. Asasinii îl aruncară în apa învolburată a Motrului și avură timp, până în zorii zilei, să se retragă liniștiți, grăbindu-se poate să-și primească răsplata pentru fapta săvârșită.

Trupul domnitorului a fost găsit mai târziu, departe pe râu în jos, lângă niște sălcii. Pașnicii boieri de pe Valea Motrului l-au adus în culă și, spune legenda, în disperarea Neagăi, l-au înmormântat cu alaiul convenit unui domn.

Ce este însă cu acea „taină” între Basarab cel Tânăr Țepeluș și jupâneasa Neaga, soția lui Pârvu Craiovescu? Domnitorul Neagoe Basarab se intitulează, el însuși, “Fiu al lui Basarab cel Tânăr”, într-o inscripție pe un taler. Dar, o fi adevărată aceasta? Istoriografia mai nouă, pe baza unor izvoare

contemporane sau apropiate de epocă – Viața patriarhului Nifon, un raport al beglerbegului Rumeliei, un memoriu al unor boieri pribegi adresat Porții, un document de la Mihnea Turcitul, din 1589, precum și Letopisețul cantacuzinesc – înclină să considere că genealogia lui Neagoe este falsă și că ea este doar o legendă creată de puternicii boieri Craiovești, pentru a aduce la tron un reprezentant al familiei lor, și anume pe tânărul Neagoe, fiul lui Pârvu Craiovescu.

Este, într-adevăr, posibil să ne aflăm în fața roadelor abilității diplomatice a boierilor din dreapta Oltului. Ei nu îl impun pe Neagoe la tron înainte de a-și pregăti și argumentele de ordin genealogic, de a găsi calea prin care să săvârșească acest fapt fără a se spune că au încălcat tradiția domniei ereditare, ci că lui Neagoe tronul i se cuvenea de drept. Anume, dându-l pe tânărul Neagoe Craiovescu drept fiu al lui Basarab Țepeluș și al Neagăi, soția marelui vornic Pârvu. În ce măsură va fi fost adevărată această poveste sentimentală cu implicații în lupta pentru ocuparea tronului țării, nu se știe precis. Este posibil ca domnitorul, mai ales că familia îi era dezorganizată prin răpirea de către Basarab Laiotă cel Bătrân, să fi fost atras de soția Pârfului-vornic, pentru că aceasta, ca și celelalte soții de Craiovești, era, la vremea aceea, una dintre cele mai destinate femei din Muntenia, iar legăturile familiei, inclusiv comerciale, de la Sibiu până în Italia, făceau probabil ca eleganța ei să se distanțeze chiar față de a doamnelor de la curte. Tot așa cum este posibil ca interesele politice ale Craioveștilor să fi fost mai mari decât grija față de onoarea Neagăi, într-o vreme când legăturile extraconjugale ale domnitorilor, regilor și principilor nici nu erau considerate totdeauna dezonorante, dimpotrivă, adesea erau regizate cu tact și conduse spre rezolvarea anumitor interese.

Adevărată sau neadevărată, povestea idilei Neagăi Craiovescu cu domnitorul Basarab cel Tânăr Țepeluș și-a atins scopul, Neagoe, fiul Neagăi, fiind ridicat pe tron, unde, cu de la sine putere, s-a intitulat Basarab, iar urmașii Craioveștilor s-au numit ori s-au considerat tot Basarabi, până la Matei Basarab și Constantin Brâncoveanu.

Lacrimile lui Zamolxis și alte legende la Polovragi

La ieșirea din munți, Oltețul este un firisor de apă, cât să-l cuprinzi în pumn, încât este aproape de mirare cum a reușit să ferestruiască masivul de piatră și să sape o vale îngustă, adâncă, adesea comparată de geografi cu vestitele chei ale Bicazului. Șoseaua care urcă pe firul apei este, de fapt, un dificil drum forestier, abia strecurat printre peretele abrupt și prăpastia pe fundul căreia, la mai bine de douăzeci de metri, râul își poartă zgomotos valurile. Drumul ca atare este o creație a generațiilor târzii, el nu există decât de câteva decenii, croit din motive economice, pentru exploatarea pădurilor, pe locul unei vechi dar abia accesibile poteci. Era greu de pătruns pe această vale acum o jumătate de veac, ca să nu vorbim de vremuri mai îndepărtate, despre care povestesc nenumărate legende. Poate tocmai pentru sălbăticia ei, pentru dificultățile ce trebuiau învinse spre a o străbate, Valea Oltețului a rămas multă vreme învăluită în legendă.

În chei se pătrunde brusc, chiar dincolo de gardul mănăstirii Polovragi, remarcabil monument de arhitectură, începută pe la 1643 de postelnicul Barbu Pârâianu și terminată abia după vreo șaptezeci de ani, de Constantin Brâncoveanu. După numai câteva sute de metri, pe partea dreaptă, se află intrarea în peștera Polovragi, care începe cu o boltă imensă și se continuă cu o galerie de dimensiuni mai mici.

Legenda spune că peștera sparge două șiruri de munți și că răspunde undeva în Transilvania. Galeria ei se ramifică, au grote și ascunzișuri, dar și numeroase capcane în care pot să cadă cei ce nu-i cunosc tainele. Se crede că se poate merge prin întunecimea ei zile

întregi, dar asta nu i-a împiedicat pe vitejii și curajoșii daci ai lui Decebal să o străbată într-o parte și într-alta mai ales în timpul războaielor pentru apărarea țării împotriva romanilor conduși de Traian. De altfel, aceeași legendă spune că, după înfrângerea dacilor, zeul lor, Zamolxis, a hotărât să nu mai vadă în nici un fel lumea, și a căutat un loc unde să se ascundă pentru totdeauna. S-a decis, până la urmă, să se retragă în peștera aceasta, supărat că zeii romanilor fuseseră mai norocoși, iar supușii lui pierduseră războiul și țara le încăpuse pe mâini străine. Multă vreme a stat zeul în peșteră, plângând de durere, iar cu timpul trupul lui întreg s-a prefăcut în lacrimi reci ca gheața, care se mai preling, și acum, de pe tavanul umed al peșterii.

Cât de greu sau cât de ușor se poate trece din Oltenia în Ardeal, pe sub munte, nu putem ști și nici dacă, într-adevăr, galeriile peșterii au o lungime atât de mare. Sigur însă se putea trece dintr-o parte în alta urmând firul văii, până la cumpăna apelor, apoi, mai departe, pe văile apelor din nord. De oameni curajoși, care să străbată galeriile peșterilor, să ia în piept muntele sau istoria, n-au dus însă niciodată lipsă aceste locuri și multe alte legende s-au mai țesut în jurul enigmaticei peșteri și al cheilor de nepătruns din Valea Oltețului.

*

Se întunecase demult, parcă mai devreme ca niciodată, așa cum se întunecă totdeauna în miezul iernii, la Anul Nou, mai ales când norii de zăpadă, vineți-negricioși, coboară până aproape de pământ, prevestitori de vreme rea. Haiducul Iancu Jianu nu-și găsea astâmpăr în casele de la Caracal, i se părea că din toamnă parcă a îmbătrânit cu câțiva ani și că nu mai vine primăvara. Mai treceau pe la el oameni de încredere, tovarăși de haiducie, pe care-i omenea cu un pahar de vin și o mâncare, mai schimbau câteva vorbe, iar dacă aveau treabă mai multă pe la prefectura de Romanați, pe la târg sau prin alte părți, îi oprea la el peste noapte. Tot așa se întâmplase și acum, îi veniseră niște prieteni de la Vișina, dinspre Corabia, și, mai vorbind despre una și alta, nici nu băgaseră de seamă când trecuse timpul.

Auziră afară zgomot, la porțile cele mari, apoi lătratul furios al unor câini și curând unul dintre oamenii de casă ai Jianului veni

să-i spună că în drum se află un om care zice că aduce o scrisoare din partea unuia Tudor.

– Adu-l imediat aici! porunci Iancu Jianu slujitorului său, știind că acel om nu putea fi decât din partea lui Tudor din Vladimiri, vătaful de plai de la Cloșani, cu care era de multă vreme prieten, iar ultima dată se întâlniseră astă toamnă, în Cheile Oltețului, la Peștera Polovragilor.

– Bine v-am găsit sănătoși! ură noul venit, cătând iscoditor cu privirea către toți cei aflați în cameră.

– Bine ai venit, Talamane! îi răspunse Iancu, recunoscându-l pe omul de încredere al lui Tudor, care fusese de față și la întâlnirea lor de pe Olteț. Fii liniștit, îi mai zise, văzându-i căutătura curioasă a ochilor, aici sunt numai oameni de-ai mei, care știu să țină o taină și care, la nevoie, pot să iasă cu plugurile la arat de țară, știi tu vorba mea cu Tudor. Dar leapădă-ți dulama asta, ia o ulcică de vin și spune-ne cu ce vești ai venit.

– Apăi, oi face și asta, că timpul nu ne mai zorește, acum, dar mai întâi trimite domnia ta pe cineva la poartă, că se mai află acolo un flăcău de-al meu. Să-l aducă și pe el la căldură și să grijească de cai.

– Păi bine, Talamane, tu lași un om, și încă pe fiul tău, să aștepte la poarta mea? De ce n-ați intrat împreună?

– Am văzut cam multă lumină, jupâne Iancule, iar din casă se auzeau până în uliță glasurile și n-am știut cine este pe la domnia ta.

Iancu trimise un om care îl aduse pe flăcău. Talamane puse dulama într-un cuier și se așeză pe unul din scaunele goale înșirate pe lângă masa din mijlocul odăii. Iancu îi turnă vin, ciocniră, și prima ulcică o bău pe nerăsuflăte.

– Ei, ia zii, Talamane, cu ce vești vii de la prietenul meu?

– Cu vești bune, jupâne Iancule. Cum ziseși domnia ta mai adineauri, că oamenii care sunt aici de față sunt de încredere și că pot ieși, la nevoie, cu plugurile.

– A venit vremea, Talamane?

– Slugerul zice că se apropie. Mi-a dat și un bilet către dumneata.

Scoase de la chimir un portofel de piele, în care se aflau bani și hârtii, îl puse pe masă și începu să desfacă o cusătură cu vârful cuțitului. Ceilalți își dădură seama despre ce era vorba și așteptară,

până când noul venit scoase biletul din ascunzătoare. Îl întinse lui Iancu și acesta mai întâi îl privi așa, nedesfăcut, se uită cu atenție la urma lăsată de inelul cu sigiliu în ceara roșie, mai mult pentru a o studia decât pentru a se încredința de vreun adevăr, știind bine că biletul venea de acolo de unde i se spusese. Când îl deschise, citi cu voce tare :

– “Prietene Jiene, pune degrabă la cale treaba știută, adună-ți oamenii. Peste o lună de zile scoatem plugurile. Al duminică, gata ca un frate, Tudor“.

– Așadar, peste o lună de zile scoatem plugurile, repetă Iancu Jianu, apoi se cufundă într-o tăcere adâncă, privind vinul din ulcica pe care o tot rotea în mână, dar gândindu-se cine știe unde.

– Dumitre, îi zise la un moment dat unuia din cei patru bărbați pe care Talaman îi găsisese acolo, de mâine vei face un ocol prin câteva sate dinspre Corabia, iar tu, Stancule, te vei duce spre Amărăști și vei vorbi cu oamenii pe care îi știți. Nu mai avem vreme multă. Dacă Tudor ne scrie așa, înseamnă că timpul se apropie.

– Dar n-am înțeles prea bine despre ce ar fi vorba, nu te supăra pe noi, îi zise cel pe care îl chema Dumitru, un om bine legat, cu mustață bogată, care să tot fi avut ca la vreo patruzeci de ani.

– N-ai auzit? Peste o lună scoatem plugurile.

– D-apăi, mă gândesc că o fi cam devreme. Eu n-am mai arat niciodată la începutul lui februarie. Am așteptat să înflorească porumbarul.

– Ei, anul ăsta nu vei mai aștepta. Vom porni mai devreme. Să vă spună Talaman despre ce este vorba, eu mă duc să rânduiesc ceva pentru musafiri, știți că slugi nu prea am, iar nevasta...

Ieși fără să-și termine vorba, dar nici ceilalți nu băgară în seamă, știau ei bine că Iancu se împărțea cum putea între boieroaica aceea, ce îl scăpase de la ocnă, și tovarășii de haiducie, obicei de care nu reușiseră să-l dezvețe nici cu binele nici cu răul. Se întoarseră către noii veniți, așteptând ca aceștia să-i lămurească.

– Tudor, dacă nu știți, începu să povestească Talaman, este vătaful nostru de plai de la Cloșani, peste toate satele ce se înșiră pe Valea Motrului, de la Apa Neagră în sus, către munți. E un om învățat, care a fost negustor prin țările apusului și tare dibaci la arme.

Când au avut rușii război cu turcii, Tudor a luptat la ei și i-au decorat. El e prieten cu Iancu demult, se socotesc frați, pentru că, poate nu știți dumneavoastră, Iancu a vrut să se însoare cu o soră de-a lui. A fost de multe ori Iancu la Vladimiri, acolo de unde e și slugerul nostru, și a fost în vorbă cu fata până când au hotărât să facă nunta. Se zice că tare mult se plăceau unul pe altul, că fata era tânără și frumoasă. I-au trimis vorbă și lui Tudor, care era plecat cu treburile lui de negustorie, să vină la nuntă și Tudor a venit neîntârziat, pentru că ținea mult la soră-sa. Dar, până la urmă, nunta nu s-a mai întâmplat. Când tocmai sosise Tudor și stătea de vorbă cu Iancu, cum ar veni cu viitorul lui cumnat, în curte, soră-sa a plecat să aducă apă, de la o fântână care era ceva mai îndepărtată, pe o vâlcea. Atunci a trecut pe acolo o ceată de greci, care au răpit-o pe fată. La țipetele ei, cei doi au sărit pe cai și i-au ajuns din urmă. A început o luptă crâncenă între ei, și Tudor cu Iancu i-au tăiat pe toți grecii. Dar în această încăierare unul din greci a atins-o cu sabia pe sora lui Tudor și n-a mai putut fi salvată. După moartea ei, cei doi tineri au jurat să rămână frați. “Eu mă fac hoț, unde oi prinde greci, îi omor“, se zice că ar fi spus Iancu. “Nu, eu mă duc la Rusia, să lupt“, a fost răspunsul lui Tudor. De atunci drumurile lor s-au despărțit, fiecare a mers acolo unde l-a mânat soarta, dar uneori s-au mai întâlnit și s-au sfătuit ca doi cumnați ce ar fi trebuit să fie.

Talaman își mai turnă vin în ulcica de pământ, ceilalți făcură la fel, ciocniră iarăși și băură, după care își continuă firul povestirii.

— În anii din urmă, Tudor nu l-a întâlnit prea des pe Jianu, dar știa că are loc de haiducie pe drumul Vâlcii și că oamenii lui se adunau în peștera cea mare de la Polovragi. Mai vara trecută, pe la sfârșit, m-am pomenit cu el că îmi zice să mă pregătesc de drum, cam pentru vreo două-trei zile. Nu l-am întrebat unde ne ducem, pentru că nu-i place slugerului să-l bați la cap cu treburile plănuite de el, dar, după ce am plecat, mi-a spus. Am ajuns la Polovragi, cam pe seară, unde Tudor avea un prieten. De la acela am aflat că Iancu nu era la peșteră. Îl văzuse el mai pe la chindie cum plecase cu doi haiduci de-ai săi pe drumul Novacilor, apucând o scurtătură prin păduri. Se duceau acolo din când în când și se întorceau cu desăgii încărcăți cu de-ale mâncării. Iancu nu lua niciodată nimic de la săteni fără să plătească, ba uneori plătea mai mult decât trebuie. Prietenul ne-a spus că se întoarce de obicei către seară și ne-a arătat

poteca pe care trebuiau să apară. Așa a și fost și mult s-au bucurat ei când s-au întâlnit. Ne-am dus împreună la peșteră, unde mai erau alți câțiva haiduci. N-am mai plecat în seara aceea. După ce ne-au ospătat cu ce au avut, Tudor și Iancu s-au tras mai deoparte și i-am auzit vorbind până târziu. N-am deslușit chiar toate câte au vorbit, dar am înțeles că Tudor e din ce în ce mai supărat pentru cârmuirea grecească a țării, că în multe procese pe care el le-a avut la Divan nu s-a făcut dreptate și că trebuie, neapărat, ridicat poporul la luptă, pentru a scăpa țara de greci și de boieri. Iancu zicea și el că boierii s-au făcut din ce în ce mai răi și că, dacă Tudor va ridica pandurii din Gorj și din Mehedinți, atunci va aduna și el oamenii lui și îi va veni în ajutor. “Când îți voi trimite eu vorbă că a venit vremea să scoatem plugurile, atunci tu să începi să aduni oamenii”, i-a mai spus Tudor, iar Iancu a promis că așa va face.

– Deci, asta era, se dumiri Dumitru, iar ceilalți dădură și ei din cap, în semn că au înțeles rostul venirii lui Talamane și al biletului primit de Iancu.

Când se întoarse Jianu în odaie, musafirii lui se împrieteniseră, beau vin și spărgeau nuci, dar el le spuse să-și ridice ulcelele în mâini, pentru ca femeia cu care venise să poată curăți masa și să aducă de mâncare.

– Ții minte, Talamane, ce-a spus Tudor acolo, în peștera de la Polovragi? “Eu, numai cu pandurii mei, voi face de nu se va clinti un fir de iarbă în țara aceasta” – așa a zis. Spune-i că vor fi alături de el și haiducii mei și că, poate, împreună, vom face de nu se va mișca nici frunza copacilor fără voia noastră. Să ne trimită vorbă numai, când să ne ridicăm și unde să ne întâlnim, iar de restul voi purta eu grijă.

S-au ospătat, împreună, apoi, a doua zi dimineața, Talamane pornea pe drumul de întoarcere către Cloșani, iar oamenii Jianului către satele unde el le spusese. Omul lui Tudor nu mai avea cu el nici un bilețel, purta doar în memorie spusesele Jianului, iar asta, știindu-se încrederea pe care o avea slugerul în el, era mai mult decât destul.

*

Peste o lună și ceva Tudor și Iancu se întâlneau din nou, la Slatina. Era în plină revoluție și oamenii haiducului de Romani se alăturau oștirii celei mari de panduri, pornind împreună către capitală, spre „a scăpa țara de venetici și de jefuitori”.

La Măldărești, povestea viteazului căpitan și a frumoasei tătăroaice

Măldărești.

Un sat în nordul Olteniei, nu departe de legendara vatră a Hurezului.

Pentru răscolitorul în labirinturile timpului, un spațiu ceva mai comprimat, în jurul unei construcții ridicată cu aproape o jumătate de mileniu în urmă - cula de la Măldărești.

Dominând de pe un platou întreaga vale a Luncavățului, cula aceasta, peste care secolele au trecut fără a lăsa nici o urmă, simbolizează parcă însăși veșnicia.

Dar, să pătrundem în interior, dincolo de zidurile masive și ușile grele de stejar, unde știm că liniștea deplină este doar starea sub care se păstrează poveștile unor vremuri îndepărtate.

Urcăm tăcuți în odaia mare de la catul al doilea, unde pictorița Olga Greceanu, una dintre descendentele stăpânilor culei, a împodobit un perete cu fresce aparținând strămoșilor ei ce au viețuit între aceste ziduri. Sunt mai multe portrete, fiecare cu trăsături distincte și voind să înfățișeze anume caracteristici ale celor pe care îi înfățișează, dar noi căutăm unul anume.

Da! Iată-! O femeie tânără și frumoasă ne privește cu ochi limpezi, dar parcă muștrători că am pătruns în această odaie, unde se află tainele vieții ei, îndepărtate taine pe care mulți le-au tulburat încercând să le dezlege, dar nimeni nu le-a înțeles și nu le va înțelege pe de-a întregul niciodată. Poartă pe cap o maramă țărănească, țesută din borangic într-un sat de munte, dar ochii ei migdalați au parcă adâncimi necuprinse și în ei se oglindesc

nesfârșite stepe, cu dor de cântec sfâșietor și cu herghelii de cai sălbatici gata să spintece văzduhul.

Viața ei, în cea mai mare parte, este legată de zidurile între care se află tăcutul portret, dar povestea începe demult și departe, în locuri care nici pentru ea nu mai erau, într-o vreme, decât umbra unor vagi amintiri.

În vara anului 1602, Radu Șerban - ales domn al Munteniei de către oastea lui Mihai Viteaul în toamna precedentă, la 20 octombrie - ducea lupte crâncene pentru a-și recâștiga tronul, uzurpat vremelnice de Simion Movilă cu ajutorul tătarilor. În lunile iulie-august, dușmanul fusese alungat definitiv și Radu Șerban trecuse chiar hotarul Moldovei, incendiind orașul Tecuci. Dar, din oastea sa fuseseră făcuți mai mulți prizonieri, între care și viteazul căpitan Tudor Maldăr, din ținutul Horezului.

Hanul tătar era om crud și răzbunător, dar, ca unul care crescuse și trăise mai mult pe șaua calului, cu sabia în mână, fiind aproape tot timpul în lupte, știa să trateze cum se cuvenea prizonierii de război. De aceea, căpitanul Tudor Maldăr era ținut singur într-un cort, fiind socotit prizonier și ostatic de mare preț, iar în jurul cortului ziua și noaptea făceau de pază câte doi oșteni tătari, gata să-l prindă în cazul când ar fi încercat să fugă. N-avea însă cum s-o face, pentru că și acolo, în cort, picioarele îi erau prinse în lanțuri, e drept nu prea strânse, încât se putea mișca în voie câțiva pași, dar de fugit în nici un caz nu putea fi vorba. Mai în fiecare zi, alți doi oșteni îl duceau în cortul hanului și acesta tot încerca să-l descoase despre oastea lui Radu Șerban, despre căpitanii ei, dacă mai sunt aceiași din timpul lui Mihai-Vodă, unde își au taberele și cum au de gând să atace. Tudor Maldăr nu zicea însă nimic sau, atunci când vorbea, spunea cu totul altceva decât adevărul, dar nici hanul nu era ușor de păcălit și simțea totdeauna când tânărul căpitan încerca să-l ducă în eroare.

– Dacă mai încerci așa ceva, îi zise într-o zi hanul, s-ar putea să-ți pierzi viața, căpitane, și e păcat de tinerețea pe care o văd și de vitejia despre care mi s-a spus. Un singur semn aș putea face și totul s-ar încheia, dar te las să te mai gândești la cele ce te-am întrebat.

Tudor Maldăr se prefăcuse smerit, lăsând să se înțeleagă că da, se va mai gândi, dar înfățișarea lui dărză nu pierduse nimic din

semeție. Chiar în aceea zi, la ieșirea din cortul hanului, privirea i s-a întâlnit o clipă cu a unei tinere care venea spre același cort, aducând în mână o carafă cu apă. Fata s-a împiedicat chiar în fața lui și Tudor a reușit să întindă o mână și să prindă trupul subțire și mlădios în cădere. Totul s-a petrecut atât de repede, încât cei doi oșteni care-l escortau n-au avut timp să intervină decât când totul se terminase, luând carafa din mâna căpitanului și întinzând-o, cu plecăciuni, fetei. Ea a înclinat, la rându-i, capul în fața lui Tudor, în semn de mulțumire, fără a scoate nici un cuvânt, iar cei doi l-au împins brutal pe ostatic spre cortul lui.

Viteazul căpitan de la Măldărești s-a perpelit toată ziua în cort, cu picioarele legate în lanțuri, iar noaptea abia dacă a pus geană peste geană. A doua zi hanul nu l-a mai chemat și seara l-a găsit cu sufletul obidit și mintea obosită, făcându-și fel și fel de planuri, cum să scape din mâna dușmanului.

Spre miezul nopții se hotărâse să adoarmă și se întinsese pe cele două piei de oaie care îi fuseseră date drept așternut, când văzu cum cineva dă la o parte pânza de cort ce închipuia ușa, iar în deschizătură apărură silueta fetei, slab desenată în întunericul nopții. Crezu că este o nălucire, că gândurile prea mult muncite îi joacă o festă, dar când ea mai înaintă câțiva pași spre el își dădu seama că n-are vedenii și că fata se afla, într-adevăr, în cortul lui. Vru să se ridice, să-i iese în întâmpinare, dar ea, cu o mișcare rapidă, fu într-o clipă lângă el și, punându-i mâna pe umăr, îl sili să stea locului.

– Stai nemișcat, căpitane, îi șopti, e noapte și zornăitul lanțurilor se aude în toată tabăra.

Tudor Maldăr făcu așa cum i se poruncise, pentru că, deși șoptită și caldă, vocea fetei exprima totuși o poruncă și rămase câteva clipe nemișcat. Nici n-o privi, dar simțea cum îl arde privirea ei.

– Poate vrei să mă întrebi cine sunt și de ce am venit aici, îi zise, dar nu trebuie să pui prea multe întrebări. Tu ești ostaticul măritului han și, dacă află că am fost în cortul tău, nu va fi bine de nici unul.

– Dar, cum ai intrat? o întrebă. Știu că afară stau tot timpul doi oșteni care au ordin să mă păzească. Grija lor cea mare este să nu fug, dar cred că tot ei se îngrijesc și să nu intre cineva la mine.

– Dumneata m-ai văzut ieri întâia oară, dar eu te-am mai văzut o dată, acum câteva zile. Auzisem că între prizonierii tatălui meu se află un căpitan...

– Între prizonierii tatălui dumitale? o întrerupse Tudor. Ești fiica hanului?

– N-am avut de gând să-ți spun asta, deocamdată cel puțin, dar, dacă tot am zis-o, poți să știi că așa-i. Da, sunt fiica hanului.

– Să te întreb cum ai ajuns aici? Și pentru ce? În vocea lui Tudor Maldăr era o undă de supărare pe care fata o simți, dar n-o înțelese.

– Am așteptat până când a intrat de pază unul dintre oamenii mei de încredere. Altfel, aș fi venit din noaptea trecută, dar dacă tatăl meu află de această vizită, nici nu știu cum m-ar pedepsi. Mă întrebi de ce am venit? Pentru că viața dumitale se află în pericol și ești prea tânăr ca s-o pierzi. Măritul han nu glumește niciodată, iar răbdarea lui, oricât ar fi de mare, are totuși niște margini. Te-am privit ieri, atât cât mi-a îngăduit timpul. Ești omul care-l poate aduce la marginile răbdării. Știu de ce este în stare atunci, n-are milă de nimeni. N-aș vrea să ajungi acolo.

– Destul, îi zise Tudor Maldăr cam tare, uitând porunca ei de a vorbi în șoaptă. Eram sigur că hanul va căuta altă cale prin care să mă înspăimânte și să mă facă să vorbesc. Nu mă așteptam însă la aceasta. Și n-ai venit aici pe ascuns, ci trimisă chiar de han. Poți să te întorci și să-i spui...

Simți cum o mână catifelată, blândă dar sigură, îi apasă gura și nu mai putu rosti nici un cuvânt. Fata îl ținu așa preț de câteva clipe, până simți că încordarea din el piere, apoi îi dădu drumul.

– Nu-l cunoști pe han, căpitane, îi zise. Metodele lui nu pot fi din acestea. Nu ți-aș dori să le cunoști pe acelea prin care își face dușmanii să vorbească. Dacă vrei, te privește, dar să știi că eu n-am venit trimisă de nimeni, ci pentru că doresc binele dumitale.

Câtva timp nici unul nu mai spuse vreun cuvânt. Nu se vedeau, în interiorul cortului, dar fiecare simțea că inima îi bate mai tare, știindu-l pe celălalt alături. Tudor își aminti privirea ei când îi mulțumise pentru că nu o lăsase să cadă, iar ea se gândea la semeția cu care pășea el la ieșirea din cortul hanului, de acolo de unde toți ies cu capetele plecate.

– Te rog să mă ierți dacă am greșit cu ceva, frumoasă fată, îmi schimbă Tudor Maldăr vorbele și glasul. Dar eu știu că nu am aici nici un prieten, nu pot să mă încred în nimeni. Toți în jur sunt dușmanii mei.

– Poate că nu chiar toți, căpitane. Eu știu mai bine decât alții ce te așteaptă și, dacă ți-aș fi dușman, nu m-aș afla în cortul dumitale, riscând să fiu și eu pedepsită. Vreau să te ajut, căpitane, nu trebuie să te temi de mine.

– Și ce ar trebui să fac? o întrebă Tudor.

– Acum, nici eu nu știu. Dar am să mă gândesc. Important este să nu-l mănii pe han și să reușești să-l mai duci cu vorba. Fii foarte atent, însă, e mult prea priceput la oameni ca să-l poți juca cum vrei.

– La urma urmelor, tot omul e dator cu o moarte, încercă Tudor s-o vadă ce zice. Acolo, în luptă, de sabie sau aici, de paloșul călăului, tot una-i.

– Dar tot omul e dator să-și apere viața, căpitane. Acolo, în luptă, cu propria-i sabie, aici, acum, cu propria-i inteligență. Nu ești trădător, am citit asta pe chipul tău din prima clipă. Iar hanul nu cunoaște cale de mijloc. Când nu există motivele iertării, nu-ți dă drumul decât pe calea care duce la paloșul călăului.

– Atunci?

– Ți-am spus. Fii ager și nu cădea în capcane, dar nici să nu întinzi prea mult coarda. Voi încerca să mai vin și mâine noapte. Până atunci, ne vom mai gândi.

Se îndreptă către locul unde cortul se putea deschide, trase puțin, prevăzătoare, pânza, pentru a cerceta locul, și cortul se închise în urmă-i, lăsându-l iarăși pradă singurătății și gândurilor, dar, deja, o rază de speranță îi încolțise în suflet.

Fiica hanului venise și în noaptea următoare, apoi în a treia, și în a patra, o săptămână la rând. De fiecare dată îl încuraja și îi cerea să reziste în înfruntările cu hanul, care devenea din ce în ce mai amenințător. După ce-a de-a șaptea noapte, dimineața, hanul ceru din nou să-i fie adus căpitanul muntean. Îi puse întrebări, fel și fel, dar Tudor Maldăr, ca de obicei, ocolea răspunsurile sau se prefăcea că nu știe ce să spună. Atunci hanul porunci să fie dus la locul unde se fac execuțiile. Inima îi înghețase și poate că pentru o clipă se schimbase și la față, dar apoi plecase la fel de semeț ca totdeauna, gândind că nu

se va întâmpla nimic altceva decât ceea ce așteptase de când căzuse în mâinile hanului. Își aminti de fată și parcă îi fu necaz că putuse să-și pună atâtea speranțe în ea. Mergea liniștit și senin către locul execuțiilor, unde deja se adunase multă lume. “Deci totul era pregătit, gândi, hanul nu se aștepta să afle ceva de la mine“. Acolo însă cei doi oșteni îl opriră mai la distanță și curând avu să se dumirească despre ce era vorba. Nu pentru el era pregătită ceremonia, ci pentru un alt pedepsit, unul din ai lor, un tătar, care trădase și fusese prins. De fapt, nici nu avu loc o ceremonie, totul se petrecu în câteva minute, sub privirile lui și ale mulțimii adunate. De ce îl adusesse hanul aici?, se întreba în timp ce îl duceau înapoi spre cort. Ce voia să-l facă să înțeleagă? Că și trădarea și virtutea se pedepsesc la fel? Măcar o mai zărise, ziua, pe fata hanului. Era, într-adevăr, de o frumusețe fără seamăn și părea să aibă sufletul bun, dar la ce folos? Nu-l putea ajuta cu nimic și simțea că se apropie clipa când va avea soarta nefericitului al cărui cap căzuse azi. “Oare, în noaptea aceasta va mai veni? Dacă o va bănuî hanul sau dacă o va prinde cineva, ce se va întâmpla? “.

Își imaginează că ar putea să-i omoare pe amândoi și atunci poate că i s-ar fi părut pedeapsa mai ușoară. Îl frământa soarta ce-l aștepta, apoi se gândi la plaiurile copilăriei sale, la casa din Măldărești și la apa Lucavățului. Parcă ar fi vrut ca imaginile ultime să fie cele mai frumoase pe care le-a văzut vreodată. Așa îi trecu ziua, iar către seară începu să plouă. Mai întâi în ropote, apoi potolit, ca toamna. Rămase treaz până târziu, așteptând fata, dar trecuse timpul când venea de obicei. Aproape că își pierduse speranțele și gândurile îl năpădeau din ce în ce mai negre, când o văzu apărând în deschizătura cortului. Veni spre el grăbită, îi făcu semn să tacă, apoi scoase o cheie de metal și desfăcu încuietorile lanțurilor. Tudor înțelese totul.

– Dacă află ai tăi că mi-ai dat drumul, ce vei păți? Nu vreau să ți se întâmple ceva din cauza mea.

– Nu-mi vor face nimic, pentru că nu vor avea cum. Nu mai vorbi și vino cu mine.

Ieșiră amândoi din cort, în ploaie, și Tudor văzu că tabăra era pustie. Cei doi oșteni care îl păzeau nu erau acolo. Coborâră strecurându-se printre corturi, către o vâlcea, ocoliră niște tufișuri de rugi și porumbari și nu mică fu mirarea lui Tudor Maldăr când văzu

că în apropiere îi așteptau doi cai înșăuați, legați fiecare de câte un pom.

– Încalecă unul și te ții după mine, îi zise fata, în timp ce ea sărise cu ușurință în șa și pornise către o cărăruie.

Mergea când la pas, când într-un galop ușor sau în trap, după cum erau locurile, iar lui Tudor nu-i era prea greu s-o urmeze, pentru că murgul lui făcea exact ce făcea și celălalt, fără ca el să-l îndemne ori să-l strunească. Merseră așa câteva ceasuri bune, prin ploaie, dar apa încă nu-l udase, datorită hainei aceleia groase, din lână și păr de câmilă, țesută la fel ca și pânza cortului. Tătăroaica alesese când drumuri bătute, când cărări și pâlcuri de pădure, în așa fel încât să nu le poată fi descoperite urmele. Curând apărură primele semne ale zorilor și atunci ea îndemnă din nou calul, în galop, până când, în depărtare, se zări conturul unui conac. Trecură printr-un lan de porumb, apoi printr-o livadă și ieșiră undeva în spatele conacului, la o poartă mică. Acolo fata descălecă și același lucru îl făcu și Tudor Maldăr. Nu-și dădu seama de unde apăru o altă fată, care strigă ușor pe cineva, un slujitor, căruia îi încredință caii. Tudor și tătăroaica porniră alături de fata care-i întâmpinase, către o ușă dosnică a conacului, apoi merseră pe o sală lungă, urcară o scăriță și intrară într-o odaie aflată parcă mai mult în pod decât la etajul clădirii.

– Aici puteți să stați liniștiți, nu da nimeni de voi. Dar nici n-o să vă caute, pentru că tata e prieten cu hanul și nu va îndrăzni nimeni să se apropie de casa noastră. Acolo, pe laviță, mai zise fata, sunt haine uscate pentru amândoi, de-ale mele și de-ale lui frate-meu, iar curând am să vă aduc ceva de mâncare.

Tudor Maldăr înțelegea din ce în ce mai puțin din cele ce se petreceau, dar nici nu voia să înțeleagă, oricum față de ceea ce îl aștepta în tabăra hanului nu i se putea întâmpla nimic mai rău. Poate doar dacă i-ar prinde... Dar și în acest caz simțea că nu mai este singur, că are un complice, pe cineva care poate împărți la o adică chiar și moartea, iar complicele acesta este frumoasa fată a temutului său dușman. Ea îi ceru să se întoarcă cu spatele, să-și schimbe hainele, apoi îmbracă și el hainele uscate aflate pe laviță. Abia acum o privi atent pe fata care-l salvase. Noaptea abia putuse să-i deslușească chipul, iar ziua o văzuse în fugă și pe furiș. Era într-adevăr, neasemuit de frumoasă. O privi în ochi, ea făcu același lucru

și când întinse brațele spre ea, se lăsă prinsă, moale și ușoară ca un fulg.

– Cum te-ai hotărât să faci asta? o întreabă într-un târziu.

– Era singura cale prin care te puteam salva. Chiar acesta este ceasul la care, dacă n-am fi fugit, se pregătea locul pentru execuție. Mi-a fost milă de tine, deși, voi recunoaște, n-am făcut-o numai din milă.

– Și aici? Mi s-a părut că eram așteptați.

– Am fost aici ieri. Stăpânul conacului este, mai de mult timp, prieten cu tatăl meu, iar eu m-am împrietenit cu fata lui. Ieri i-am spus că vreau să fug cu un tânăr pe care mi l-am ales de soț și pe care tatăl meu nu-l vrea. S-a învoit să ne ascundă până ce vor trece cei ce ne vor căuta...

– Apoi?

– Apoi, unde e casa ta va fi și a mea.

Tudor Maldăr întinse brațele spre ea și o cuprinse acaparator, ca un stăpân. Era, de acum, soția lui. Curând se întoarse Anica, așa o chema pe fata de la conac, și le aduse mâncare. Trei zile au rămas în casa prietenilor lor, ascunși în cămăruța aceea din pod și îngrijiți de Anica. Între timp, oameni ai hanului au trecut în două rânduri, întrebând peste tot dacă n-a întâlnit cineva doi fugari, un tânăr și o tânără, dar nimeni nu-i văzuse în noaptea aceea ploioasă, conacul fiind o ascunzătoare bună.

– Poate ai crezut sau crezi că sunt puțin nebună, nu-i așa? l-a întrebat într-o zi tânăra tătăroaică.

– Nu, de ce să fii puțin nebună. Și în neamul meu femeile au făcut tot ce le-a trecut prin cap.

– Da? Povestește-mi despre ai tăi, până am să ajung să-i văd.

– Am să-ți spun mai întâi despre o străbunică de-a mea, prima despre care știu ceva. Cam acum un veac și jumătate, doi copii orfani, un băiat și o fată, își găsiseră adăpost la una din ctitoriile noastre, se numește Cozia și este așezată pe malul unui râu frumos. Nu peste multă vreme am să ți-o arăt. Când au mai crescut, starețul mănăstirii, adică șeful ei, îi trimitea prin sate cu căruța, să vândă oale făcute de meșterii lăcașului. Odată au întâlnit o ceată de turci care i-au prădat. Le-au luat banii și au spart oalele. Când au văzut-o pe fată, au vrut s-o ia și pe ea, s-o ducă în haremul sultanului. Au încercat să

lupte cu turcii, fata a scăpat, fugind și ascunzându-se prin pădurea deasă care începea chiar de lângă drum, dar pe băiat l-au luat rob. După această întâmplare, fata a jurat să se răzbune. Când domnitorul de atunci, Vlad Țepeș, a chemat țara la război, ea a luat sulita, arcul și tolba cu săgețile, a îmbrăcat haine bărbătești și s-a dus alături de bărbați. Multă vreme nimeni n-a știut-o și ea a luptat vitejește, uneori chiar alături de domnitor, în suita căruia a și ajuns până la urmă. După o bătălie victorioasă, în care fata luptase pe viață și pe moarte, ucigând mulți turci, astfel răzbunându-și și fratele, domnitorul a răsplătit-o cu o întinsă moșie. După aceea, i-a spus lui Vlad Țepeș toată povestea și s-a măritat cu cel mai chipeș flăcău din oastea voievodului, care se numea Stroie Maldăr și este străbunicul meu.

– Oho, și mie mi-ar fi plăcut să lupt pentru cineva!

– Dar ai și luptat.

– Nu, eu n-am luptat. Eu mai mult te-am răpit.

Când oamenii hanului au mai domolit căutările, cei doi tineri au pornit din nou la drum. Mergeau tot seara și noaptea, pentru a nu se întâlni cu pâlcuri răzlețe de tătari, care se retrăgeau, după ce Radu Șerban îi învinsese la Ogretin și la Teiușani. Ziua se opreau în câte o poiană retrasă de pădure, pe atunci pădurile fiind dese și mari, lăsau caii să pască, iar ei se odihneau.

Merinde aveau dindestul, puse de prietena lor, Anica, și cum priveau mai tot timpul unul la altul, furați de dragoste, nici nu și-au dat seama când au trecut vreo cinci-șase zile și au ajuns la Olt. Au trecut cu un pod plutitor, la Râmnic, iar aici au mers și s-au odihnit în casele unuia dintre prietenii lui Tudor. De acum nu mai era nevoie să meargă noaptea, pe ascuns. Ziua, când treceau prin sate, mulți îl salutau de la porți pe Tudor Maldăr, sub a cărui comandă unii luptaseră de curând. Nu-l întrebau nimic, priveau pe tânăra fată și poate bănuiau ei ceva, dar povestea lor n-aveau de unde s-o știe.

Spre seară au ajuns la cula din Măldărești. Fata a rămas uimită de frumusețea casei și a împrejurimilor, dar și mai uimită a fost când Tudor i-a arătat cula în interior. Abia acum își dădea seama de ce se întorceau oameni destoinici ai tatălui ei și spuneau că n-au putut să prade averea boierilor olteni care locuiau în cule.

Ușile mari, de la intrare, care atrăgeau în primul rând atenția asediatorilor, erau masive și greu de deschis, iar după ce atacatorii își măcinau forțele încercând să le forțeze sau să le spargă, cădeau buluc

într-un beci adânc, pentru că în spatele lor nu era nimic altceva. În schimb, o ușă mai mică, dosnică, din stejar lat cam de o palmă, cu drugi de lemn care intrau dintr-un perete în celălalt, imposibil de spart, asigura legătura cu încăperile de la etaj. Chiar dacă ar fi trecut de această ușă, dușmanii ar fi fost uciși pe scărița îngustă, întunecoasă, de oamenii ce puteau sta ascunși de o parte și de alta. Dar, de regulă, nu puteau nici să se apropie de culă pentru că toți pereții aveau creneluri înguste, doar cât încăpea țeava puștii, de unde se putea ține sub supraveghere întreaga curte, fără ca dușmanul să poată ucide pe cei din interior.

Tânăra tătăroaică era uimită de tot ce vedea și i-a spus lui Tudor, fără ocolișuri :

- Nu mi-am închipuit că poate exista așa ceva. Eu m-am născut în cort și tot în cort mi-am dus și toată viața. Niciodată n-am stat prea mult într-un loc și n-am știut ce este liniștea. Uneori ne sculam în miez de noapte, strângeam cortul, îl aruncam în căruțe și plecam pe drumuri necunoscute. Se spune că așa i-a fost scris neamului meu, să n-aibă o vatră a lui și nici odihnă să n-aibă niciodată. Dar eu nu voi mai pleca de aici. Te voi iubi pe tine și îți voi face băieți frumoși și viteji.

Vorbea sincer ca un copil, iar Tudor Maldăr simțea că inima i se aprinde din ce în ce mai tare. Până și soacra, mama lui Tudor, bătrâna și pretențioasa boieroaică, s-a înmuiat repede și a început să o iubească pe tânăra noră. La început s-a uitat la ea numai în treacăt, cam cu coada ochiului, iar fiului i-a spus că erau atâtea fete de mari boieri olteni care nu așteptau decât să se ducă să le pețască, pentru ce a adus el în casă o venetică fără nici o avere... Apoi, când a văzut cât de frumoasă era fata și când a aflat cum plecase dintre ai săi pentru a-l salva pe Tudor, nu numai că nu i-a mai purtat pică, dar chiar a iubit-o cu adevărat.

Dragostea fiicei hanului tătar pentru Tudor Maldăr a rămas neștirbită și statornică întreaga viață. Rodul acestei dragoste au fost șapte copii, unul mai frumos și mai viteaz decât celălalt. Ioniță Maldăr s-a bucurat de cea mai mare autoritate în rândul contemporanilor lui, fiind poreclit "Turbatul", pentru dârzenia cu care se arunca în luptă. Și astăzi, o placă săpată pe soclul unei fântâni din Râmnicu -Vâlcea amintește de faptele lui de vitejie, iar cula de la

Măldărești a fost pe drept numită de urmași “cuibul de șoimi vâlceni”.

Tânăra tătăroaică a trecut demult în legendă, ca și străbunica soțului ei, fata de la Cozia. Dar amintirea lor n-a pierit încă. Oamenii mai povestesc întâmplări petrecute demult, iar cula cea veche și încă una, mai nouă, care n-a împlinit încă două veacuri, stau neclintite, ca niște turnuri de veghe peste timp, ca niște semne durabile și statornice ale istoriei.

În fresca pictată de Olga Greceanu, tătăroaica poartă pe cap o maramă de țărancă româncă, dar în ochii ei aleargă herghelii de cai sălbatici, pe nesfârșite stepe. Poate că sângele ei năvalnic a împrăștiat pe cel al vechilor boieri Măldărești și de aceea urmașii n-au dezmințit tradițiile de vitejie.

Încercăm să mai distingem, în frescă, pe unii dintre cei ce au fost floarea acestui neam. Nu-i cunoaștem pe toți, așa cum nici pictorița nu i-a cunoscut. Unii nici nu și-au găsit locul în tablou, pentru că multe din vechile cronici și documente s-au pierdut, iar timpul a așternut, nemilos, uitarea.

La începutul secolului al XVI -lea Măldăreștii erau unii dintre cei mai bogați boieri din țară, ei având moșii care se întindeau din vârful munților și până la Dunăre. Cula cea veche a fost construită de Nan paharnicul, tatăl lui Tudor Maldăr, înaintea domniei lui Mihai Viteazul, când cete tot mai numeroase de turci ajunseseră să prade ținuturile dinspre munte. Ea a fost un adevărat bastion de apărare al familiei, iar urmele gloanțelor pe ziduri sunt și astăzi dovada crâncenelor înțeleștări ale veacurilor trecute. Fii și nepoții lui Tudor și ai tătăroaicei au păstrat cula până în 1830, când s-a petrecut cel mai dramatic episod din istoria ei. Ultima descendentă a familiei Măldăreștilor, Eva, a fost atacată prin șiretlic și prădată de toate averile strânse de ea și de înaintași. Fiul ei cel mare nu locuia acolo, își construise o altă culă, tot la Măldărești, prin 1821. Eva Măldărăscu n-a putut rezista durerii pricinuite de acest necaz și a murit, la numai câteva zile după jaf.

Cula a trecut după aceea în proprietatea lui Costache Greceanu, care se însurase, mai demult, cu Maria Măldărescu. Pe lângă aceasta, i-au mai revenit boierului Greceanu moșiile Măldărești, cu doi munți, Livezeni și Cârșănești, o sută de cai, tot

atâția boi, două mii de oi, trăsuri, carete, robi țigani, buți cu vin și tot ce era în case – o imensă avere. Dar tradiția familiei Măldăreștilor era atât de puternică, încât niciodată cula n-a fost numită altfel decât cula Măldărescu, iar vechile legende au străbătut timpul proaspete, ca și cum întâmplările pe care le povestesc s-ar fi petrecut ieri.

...În frescă, frumoasa tătăroaică poartă pe cap o maramă de borangic, ca o țărancă la sărbători. Dar în ochii ei mai aleargă herghelii de cai sălbatici, pe necuprinse stepe, la chemarea unui cântec prelung, sfâșietor.

Noapte de taină la Hurez

Deși oboseala drumului de peste zi i se simțea în tot trupul, ca o furnicătură în mușchi și oase, domnitorul nu reușea să adoarmă. Ceva mai devreme, poate înainte de miezul nopții, fusese afară, în curte, unde totul mirosea a var proaspăt, și se întorsese în odaie inundat de aceeași bucurie care îl copleșise și înainte de scapătul soarelui, când trecuse pâraul Romanilor și construcția cea nouă i se arătase deodată în față. Îi făcuse atunci înconjurul, împreună cu câțiva boieri și cu armașul Cernica Știrbei, cel căruia îi încredințase conducerea lucrărilor după moartea lui Pârvu Cantacuzino. Privise locul, zidurile și construcțiile de incintă și se arătase mulțumit. Deși mai avea încă multe planuri, iar domnia îi era abia în al cincelea an, Constantin Brâncoveanu își dădea seama că aceasta va rămâne ctitoria inimii sale, ridicată acolo unde și cum dorise. Nu era încă gata totul, meșterii mai aveau mult de pictat, dar construcția trebuia târnosită, de aceea puțin înainte de venirea lui dinspre Brâncoveni – satul de baștină de pe Oltul de Jos, unde mai erau multe de orânduit la curtea părintească –, sosiseră doamna Maria, marii dregători și boieri. “E frumoasă și bine așezată”, zisese pentru sine voievodul, apoi se întinsese pe divanul cu așternutul proaspăt, încercând să adoarmă. Dar nu reușea să ațipească și auzi o bătaie în ușă, apoi, în lumina palidă a razei de lună ce se strecura prin fereastră, desluși în prag chipul Doamnei Maria, care, de cu seară, se culcase în odaia ei.

– Maria, nu dormi? o mustră blând domnitorul, cu aceeași voce care rămânea la fel de caldă când certa pe cineva ca și atunci când rostea vorbe duioase. Te știam obosită, după trei zile de drum...

– De aseară tot încerc să adorm și nu pot nici măcar să ațipesc, îi răspunse.

– De ce? Nu te simți bine? o întrebă îngrijorat Brâncoveanu, care știa că sănătatea soției sale nu este prea bună și că drumurile lungi o obosesc peste măsură.

– Ba da, mă simt bine, fii liniștit. Numai că...

– Numai că?

– Parcă am, așa, un fel de spaimă în mine.

– Spaimă? De ce spaimă? se arată nedumerit domnitorul.

– Mă înspăimântă țișetele acestea care se aud în pădure.

Urmă o clipă de liniște în care amândoi ascultară țișetele ascuțite care se auzeau, într-adevăr, dinspre desigurile codrilor, dar pe care el nu le băgase în seamă. Zâmbi, apoi întinse mâna către mâna doamnei, așezată acum alături de el, pe divan.

– Dar astea sunt strigătele huhurezilor, Maria, e plină pădurea de păsări care ziua stau pitulate prin scorburi, iar noaptea nu-și găsesc astâmpărul și scot aceste sunete, e drept, cam ciudate.

– Știu că sunt păsări, dar cântecul lor nu mă lasă să dorm și îmi dă un fel de neliniște. Adineauri, când cred că ațipisem, o pasăre a țișat chiar sub fereastra mea și m-am speriat groaznic. E mult prea departe și sălbatic locul acesta, cred că voi avea nevoie de mult timp pentru a mă putea obișnui cu el.

– Maria, acesta este ce mai bun loc din câte am văzut și din câte mi-au arătat sfetnicii mei. Vremurile sunt tulburi, Maria, și turcii nu ne vor da pace. Acum îi țin departe pungile cu galbeni pe care li le-am dat, dar, dacă vor cere tot așa, va veni o zi când visteria noastră și a țării vor fi secătuite. Știi bine că nu cu voia mea am devenit domn, iar de atunci grijile ce ne apasă s-au înzecit și s-au însutit. Avem nevoie de un loc liniștit, bine apărat, unde să ne retragem când vom lăsa jilțul domnesc și sceptrul în alte mâini. Locurile acestea eu le-am văzut demult, când eram mare spătar și mi-au rămas la inimă. De aceea le-am și cumpărat.

Moșia pe care Constantin Brâncoveanu a înălțat atunci ctitoria numită mai târziu Hurez a fost cumpărată de domnitor pe la 1685, când era mare spătar, de la o anume Stanca, văduva lui Dima și de la fiul ei, Matei. Se pare că a avut de la început gândul construcției, pentru că de cum preia domnia își îndreptă atenția către aceasta și la puțină vreme meșterii deja începuseră lucrul.

– Locurile îmi plac și mie, Măria-Ta-Costandine, ziua e atâta liniște și atâta frumusețe că ți se odihnește sufletul mai bine decât oriunde. Numai noaptea îmi este mie spaimă. Acum, dacă nu auzeam pașii cum ai venit de afară și nu te-aș fi știut treaz, chemam o slujnică să stea cu mine.

– Lasă, Maria, dacă va fi nevoie, voi pune să fie vânați toți huhurezii, iar tu te vei odihni în liniște. Acum, mai rămâi aici și spune-mi cum ai călătorit.

Maria Brâncoveanu începu să-i povestească soțului ei întâmplările care se petrecuseră în curtea domnească după ce el plecase la Brâncoveni, în general lucruri mărunte și fără însemnătate, apoi pe cele din timpul călătoriei, de asemenea banale și neinteresante pentru domnitor. Avea însă darul povestirii doamna Maria, iar domnitorul o asculta cu atenție sau poate doar prefăcându-se atent, știind că ea trebuie să-și treacă timpul acestei nopți și să scape de spaima țipătului huhurezilor.

– Lângă Ocelele de la Râmnic am făcut popas pentru odihnă și masă, ieri pe la chindie. Este un loc umbros și răcoros acolo, numai bun pentru odihnă, iar alături de drum se află un lac frumos și limpede. Am vrut să-i văd pietrele din adâncuri, dar s-a întâmplat nenorocirea că s-a desfăcut legătura colierului de aur pe care-l aveam la gât și a căzut în apă. Au încercat vizitii să-l găsească, cu niște prăjini, dar truda lor a fost zadarnică.

Doamna povestea cu părere de rău întâmplarea, chiar dacă pentru bogăția familiei ei pierderea unui colier nu însemna, practic, mare lucru.

Și astăzi, bătrânii din zona Ocnelor Mari mai povestesc legenda “Lacului Doamnei”. Și nu spun numai de un colier, ci de o comoară de mari proporții, o casetă întreagă cu bijuterii care s-au risipit pe fundul lacului. De găsit nu le-a găsit nimeni niciodată, dar mulți cred că ele există acolo și că pot fi văzute. Asta se întâmplă numai în anumite zile de toamnă, spre asfințitul soarelui și nimeni nu știe dacă pe fundul lacului sclipesc bijuteriile Mariei Brâncoveanu sau dacă este doar culoarea aurie a pădurilor reflectată în adâncuri.

– Mi se pare mie sau gândurile Domniei tale sunt cutreierate de alte griji? îl întrebă Maria pe domnitor, întrerupând povestirea.

– Nu, nu de griji, Maria. Mă gândeam doar la ctitoria aceasta și la începutul ei. Nu știu cum, dar mi-am adus aminte de vărul meu, Pârvu Cantacuzino. Cât de mult i-au plăcut lui dealurile acestea și cu câtă dragoste a ales locul, apoi a început construcția. Parcă abia acum îi simt lipsa, mai mult decât atunci când ne-a părăsit.

– Ooo, stăpâne al meu, nu vorbi acum, te rog, despre morți. Și-așa țipătul huhurezilor parcă mă săgeată. Și încă nu se liniștesc, deși parcă au mai conținut. Despre altceva aș fi vrut eu să vorbim, pentru că în lipsă-ți, la București, am făcut fel și fel de planuri.

– Dacă tot nu ne este somn, putem vorbi, doamna mea. Numai să-mi spui despre ce anume este vorba.

– Despre nunta fetei noastre.

– Aha, eram sigur că asta te frământă. Vom face așa cum te-ai gândit, doamnă Maria. Știi că domnul Moldovei, Vodă Constantin Duca, este un om pe placul Domniei Mele. Cum va fi nunta, este mai mult treaba Domniei Sale, pentru că, după obicei, noi nu vom merge.

– Tocmai despre asta voiam să vorbim. Cu cine o trimitem... ce daruri îi pregătim...

– Nici două luni nu mai sunt până la 5 noiembrie, iar rădvanele vor trebui să plece cam la 20 octombrie. E toamnă, cine știe, se pot strica drumurile, poate veni frigul...

– Deja, eu m-am gândit la niște boieri care să meargă, dacă va fi și cu voia dumitale. Iar din partea familiei, fata vrea să meargă buna ei, mama Domniei Tale, jupâneasa Stanca.

– Așa cum ai gândit tu e bine, doamnă. Apoi, vom chibzui și asupra darurilor de nuntă, vreme mai este.

– Mă gândeam să-i dăm bijuteriile ce le-am adus de la Viena, acum trei ani. Maria e fată bună, le merită.

Domnitorul rămase câteva clipe pe gânduri, apoi repetă că el este de acord să facă totul așa cum chibzuise ea, doamna Maria, pe care o știa femeie cu judecată și, mai ales, pricepută să împartă dreptatea atunci când era vorba de copiii lor.

Nunta a avut loc la Iași, cu mare fast, fără participarea părinților fetei, așa cum era obiceiul vremii. În cronică se scrie: “În anul acesta a trimis domnul Costandin-Vodă Brâncoveanu pre fii-

sa Maria cu jupâneasa Stanca, muma domnului, și cu boieri mulți în Moldova de o au măritat după Constantin-Vodă Duca, domnul Țării Moldovei, petrecând-o domnul și doamna, părinții ei, până la Afumați, a căror jale de despărțire nimeni nu poate povesti, iar și veselie ce s-au făcut la Iași, la Moldova, cum spun cei ce-au fost (...) cu anevoie este a să povesti”.

Dintre boierii cei mari ai țării s-au aflat la Iași unchiul domnitorului biv-vel-stolnicul Constantin Cantacuzino, vel-paharnicul Cornea Brăiloiu, vel-stolnicul Mihalcea, stolnicul Matei Filipescu. Din păcate, tânăra fată a Brâncoveanului n-a avut o soartă prea fericită. După mai puțin de patru ani, domnitorul moldovean era mazil la Constantinopol, iar ea se stingea, tot acolo, de ciumă. Fiul lor, Șerban, a fost adus spre a fi crescut în familia bunicilor Brâncoveni. Dar aceste lucruri nu puteau să le știe, în acea noapte de 7 spre 8 septembrie 1693, Maria și Constantin Brâncoveanu care, așteptând ziua următoare, n-aveau somn.

– Să știi, doamna mea, zise la un moment dat domnitorul, că eu am visat mereu construcția aceasta. Am visat-o noaptea, în somn, și am visat-o ziua, cu ochii deschiși, când parcă o vedeam aieva în față-mi. Și mă bucur acum că este pe atât de frumoasă pe cât mi-am închipuit-o.

– Ești un om învățat, stăpâne al meu. Ai văzut multe și încă multe altele știi din cărți. Tu singur poți spune dacă a fost săvârșită lucrarea așa cum doreai sau altfel. Iar eu mă bucur de bucuria ta.

– Am văzut toate câte au fost ridicate de înaintașii mei. Pe multe le știi, le-ai văzut și tu. Am vrut ca aceasta să nu semene cu niciuna dintre ele. Și nu seamănă. Știi Bistrița și știi Cozia. Sunt mărețe, dar parcă au o anume răceală în zidurile lor. Știi Argeșul, care este cea mai frumoasă. Încântă ochiul de la prima privire, pare o bijuterie, o jucărie pe care îți vine să o iei în pumn și să te joci cu ea. Te atrage când o privești, dar îți cere și s-o respecti. Te ține parcă la o anume distanță, ca și când nu te-ar lăsa nici să te apropii, nici să te depărtezi de ea.

– Mă bucur că îți place ce au lucrat meșterii aici. Ai dorit un loc liniștit, pentru odihnă, iar de acum îl avem.

– E un loc pentru odihna sufletelor noastre, Maria. Când vom avea tihnă și pace, câștigate sau cumpărate, asta n-are importanță, numai să le avem, vom veni aici și ne vom desfăta în voie. De acum,

suntem oameni care au nevoie și de odihnă, pentru că au mai trecut ceva ani, iar copiii noștri sunt, deja, oameni în toată legea.

– Vorbești de parcă am fi niște bătrâni, Costandine.

– Ei, niște bătrâni nu suntem, dar și tinerețea s-a cam dus.

Uită-te numai la copii cât au crescut, eu după ei îmi dau seama.

– Copii sunt cu viața lor, Costandine. Curând ni se vor înmulți și nepoții. Dar asta nu înseamnă că noi am îmbătrânit. Tu ești un înțelept, ai mintea luminată de slova atâtor cărți, știi mai bine că multe avem de făcut până ne va veni sorocul.

Domnul se ridică și se îndreptă, cu pași înceți, către fereastră. Luna coborâse peste vârfurile copacilor, iar în curte umbrele se prelungiseră ca niște conuri de întuneric răsărite la rădăcina zidurilor. Huhurezii se liniștiseră, semn că se apropiau zorile. Doar undeva, departe, una din aceste păsări mai spinteca liniștea nopții, la intervale din ce în ce mai mari.

– Aici, Maria, vom aduce biblioteca și ne vom petrece bătrânețele. Vom sta ziua în foișor, vara, și vom merge în pădurile din apropiere. E mult vânat prin preajmă, iar la anul voi pune să facă un iaz pe pâraiașul care curge în vale. Abia aștept vremuri mai de tihnă, Maria.

Constantin Brâncoveanu și-a pregătit, într-adevăr, la Hurez, loc liniștit pentru zilele lui de odihnă și, mai ales, pentru studiu. Făcea parte dintre oamenii luminați ai timpului și tovărășia cărților era una dintre marile lui plăceri. O încăpere a fost amenajată ca bibliotecă, iar pe ușa acesteia domnitorul a pus mai târziu, prin 1708, să fie săpată o inscripție sugestivă : “Bibliotecă de hrană dorită sufletească, această casă a cărților îmbie preaînțeleaptă îmbelșugare”. A adus aici multe cărți, toate valoroase, unele foarte rare. Se aflau în bibliotecă, între altele, *Odiseea* lui Homer, tipărită în 1541 la Basel, *Tragediile* lui Euripide, apărută în aceeași localitate cu un deceniu mai târziu, *Novelele* împăratului Iustinian, tipăritură pariziană de la 1568. Nu lipseau lucrarea marelui istoric al antichității, Herodot, tipărită în 1502 la Veneția sau cea a lui Aristotel, apărută la Basel în 1544. Domnitorul român îi citea și pe istoricii bizantini - Ana Comnena, Laonic, Ioan Zonaras, Constantin Manasses -, ca și pe Socrate, Diofante din Alexandria, Vasile Macedoneanul. Biblioteca n-a scăpat jafurilor de după moartea domnitorului, dar în 1791, când s-a întocmit un catalog al

lucrărilor de la Hurez, mai existau aici 382 de volume tipărite și 46 de manuscrise. Încă era, pentru vremea aceea, o mare bibliotecă. Între acestea se aflau 115 tipărituri în limba română, 110 grecești, 87 greco-latine, 39 slavone, 13 greco-arabe, 4 latine - demonstrând largul orizont cultural al ultimului domn pământean de la cumpăna dintre veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea.

Doamna Maria Brâncoveanu se ridică și ea, pășind în urma domnitorului și ascultând atentă. Nu se mai aude nimic, nici un zgomot, nici un umblet de om sau de altă vietate. Au tăcut și huhurezii, care poate că acum, în zori, încep să-și caute odihna.

– E târziu, Costandine, și nu ți-am lăsat nici ție timp de somn. Peste puțin se va lumina și sunt atâtea de făcut. Bine măcar că au tăcut păsările astea blestemate.

– Fii liniștită, Maria, voi pune să fie vânați toți huhurezii din pădurile apropiate și atunci vei putea să stai aici în liniște.

– Nu e nevoie, stăpâne al meu. Mai întâi voi încerca să mă obișnuiesc. Poate că până la urmă am să ascult cu plăcere cântecul acestor păsări de noapte, care, cine știe, vor fi având tainele lor. Iar locul am să-l numesc *La huhurezi*, în amintirea acestei nopți.

Maria Brâncoveanu îi ură lui Vodă somn ușor, apoi se îndreptă spre ușă, părând o umbră în întunericul odăii, și trecu în încăperea vecină, unde mai devreme se străduise zadarnic să adoarmă.

Nu era atunci întru-totul terminat edificiul, care a rămas după mai mult de trei secole un reprezentativ monument de arhitectură brâncovenească.

Pictura a fost încheiată abia un an mai târziu, în septembrie 1694, și este o adevărată capodoperă a meșterilor locali, o filă semnificativă de istorie imortalizată pentru generațiile următoare prin puterea magică a penelului.

În fresca votivă, Constantin Brâncoveanu și Doamna Maria sunt reprezentați după obicei, ținând în mâini, împreună, construcția. În dreapta voievodului se află cei patru fii – Constantin, Matei, Radu și Ștefan –, iar în stânga doamnei cele șapte fiice: Ancuța, Bălașa, Ilinca, Maria, Safta, Smaranda și Stanca. Apoi, "floarea țării" – Basarabii și Cantacuzinii. Matei Voievod, Neagoe

Voievod și Ioan arhimandritul sunt unul lângă altul, gata de sfat. Pe peretele dinspre apus – David biv vel voinic, jupânița Stanca Canatacuzino, jupânița Ilinca, Drăghici, Mihai și Iordache Cantacuzino, Ancuța și Maria Cantacuzino, iar mai departe alți Basarabi și alți Cantacuzini, cu ranguri mai mari sau mai mici, trecuți mai demult ori mai de curând în lumea umbrelor. Meșterii zugravi i-au așezat pe toți în fresca nemuritoare, apoi, într-un colț, afară, în pridvorul deschis, au pictat și portretele celor ce au trudit la ridicarea lăcașului. Trei bătrâni, cu înfățișare de țărani ai locului: Istrate lemnarul, cu părul și barba albite, Caragea pietrarul și Manea zidarul. ”Zugravul i-a înfățișat – scrie Nicolae Iorga – pe peretele din stânga pridvorului, ținând fiecare în mână o unealtă deosebitoare a meseriei, adică securea, ciocanul și mistria”.

Hurez a devenit ctitoria cea mai îndrăgită a Brâncoveanului. Documentele și cronicile vremii consemnează adesea prezența domnitorului aici. În anul 1694 a stat mai multă vreme, în miezul verii, petrecând în liniște. În 1696, cronica menționează sosirea domnitorului la Hurez în ziua de 18 septembrie, adăugând că se afla aici, mai demult, și doamna.

La Hureaz au adus Brâncovenii unele dintre cele mai prețioase averi și tot aici și-au pregătit, din timp, locurile de veci. Nu le-a fost însă dat să se bucure de cele agonisite în timpul vieții și nici să aibă liniște după moarte.

Este cunoscută tragica poveste a sfârșitului Brâncovenilor, una dintre cele mai dureroase clipe ale istoriei noastre. După ce vreme de două decenii a condus țara într-o relativă liniște, înălțând palate și ctitorii, încurajând și sprijinind efectiv arta și cultura, în 1711 a izbucnit un nou război între cele două mari imperii vecine, cel rus și cel otoman. Constantin Brâncoveanu nu s-a amestecat. Un dregător de-al său însă, spătarul Toma Cantacuzino, care-i era și rudă, a trecut cu un corp de călăreți de partea rușilor și i-a ajutat să recucerească Brăila. Învingători n-au fost însă rușii, ci turcii, care au început să-l bănuiască de necredință pe domnitorul muntean. În anii următori s-au întesit și intrigile rivalilor, care i-au spus sultanului până și faptul că Brâncoveanu dăduse să i se bată în Transilvania monezi și medalie de aur cu chipul său, ceea ce putea fi considerat ca un semn al lipsei de supunere, dar care, de fapt, făcea

parte din pregătirile pentru sărbătorirea vârstei de 60 de ani a domnitorului.

În primăvara anului 1714 a sosit la București un trimis al sultanului. Constantin Brâncoveanu l-a primit în divan, cu toată cinstea, ca pe un oaspete de seamă, dar acesta i-a pus pe umăr năframa de mătase neagră, semnul maziliei. Domnitorul n-a schițat nici un gest de împotrivire, crezând poate în puterea pungilor cu galbeni care aveau atâta trecere la Înalta Poartă. A pornit împreună cu familia și cu o bună parte din averi spre Constantinopol, unde a fost închis în temnița "Șapte turnuri". Averile i-au fost confiscate, iar el dus desculț, în ziua de 15 august, când împlinea 60 de ani, la locul de osândă. Înainte-i se aflau Ienache Văcărescu, sfetnicul său de încredere și cei patru fii. I s-a cerut ca împreună cu aceștia să se lepede de credința creștină și să treacă la cea mahomedeană. Brâncoveanu însă, chiar când se apropia călăul, și-a încurajat fiii. Cronicarul Del Chiaro redă spusele domnitorului: "Copiii mei, fiți cu curaj: am pierdut tot ce aveam pe lumea aceasta; să ne mântuim cel puțin sufletul, spălându-ne păcatele în sângele nostru!". Cu inima împietrită de durere a privit cum îi sunt uciși fiii, apoi a pășit și el, demn, spre călău.

Prieteni apropiați au pescuit pe ascuns trupurile aruncate în mare și le-au dus la Halchi, pe una din insulele de pe Marea Marmara. Mai târziu, la 1720, cu știrea lui Vodă Mavrocordat, nu se știe dacă și a sultanului, trupul Brâncoveanului a fost adus în țară de către doamna Maria și înmormântat la București, într-o ctitorie a familiei. Mormântul nu avea pisanie, ceea ce înseamnă că totul s-a făcut în mare taină, dar motivele ornamentale sugerau legătura cu Brâncoveanu.

Domnitorul a trecut din realitate în legendă și doar inscripția descoperită la mormânt aruncă o rază de lumină asupra necunoscutului. Pe lampa descoperită în 1914 scrie: "Aceasta (...) luminează unde odihnesc oasele fericitului domn Io Constantin Brâncoveanu Basarab Voievod și iaste făcută de doamna măriei sale Maria, carea și măria sa nădăjduiește (...) iarăși aice să i se odihnească oasele, iulie în 12 zile 7228".

Așa se încheia viața unuia dintre cei mai luminați domnitori români.

...La Hurez, de peste trei veacuri, mormântul rămâne gol și pustiu, într-o fără de sfârșit așteptare.

Nouăzeci de care cu podoabe și aur spune legenda că au fost încărcate de turci de la Hurez și vândute pe piețele Europei sau duse la Constantinopol.

Zidurile au rămas însă și vor rămâne încă multe veacuri ca o filă de istorie și de legendă peste care timpul nu poate așterne niciodată uitarea.

Stroe Buzescu, marele prieten al voievodului Mihai

“...Gonind turcii și răsimpindu-i în toate părțile, iar o ceată de turci dacă văzură peirea s-au întors cu mare hărăboire asupra lui Mihai Vodă și atunci s-au ales unul din turci cu sulița de o împoncișă asupra pântecului lui Mihai Vodă și o înfipse în pânțece. Iar Mihai vodă văzând că va să piară au apucat sulița cu amândouă mâinile de hier și căuta în toate părțile ca să vie cineva din boieri ajutor, să-l izbăvească de pieire. Și alții mai aproape nu să aflară, fără numai doi boiari, Preda postelnicul Buzăscul și frate-său Stroe stolnicul. Ei grăbiră și tăiară capul turcului și pe alte soții ale lui și izbăviră pre Mihai Vodă din mâna turcului“. (*Cronica Buzeștilor*).

Vestea că stolnicul Stroe s-a întors acasă făcuse repede înconjurul satelor din apropierea Stăneștilor, ajungând până la urechile oamenilor din cele mai ascunse cătune, ca un vânt care se furișează peste tot, șiret și de nestăvilit. Boierii din împrejurimi, care nu fuseseră la războiul cu tătarii, aflară că stolnicul s-a bătut singur acolo cu cel mai viteaz dintre vitejii poporului aceleia de stepă născut în șaua calului, că buzduganul lui a răpus pe tătarul ce se încumetase să primească provocarea la o luptă dreaptă, cavaleriească, dar că și el, Stroe, avea o tăietură adâncă pe obrazul drept, tăietură care s-a obrintit din cauza prafului multelor și lungilor drumuri străbătute și a răcorii nopților de toamnă. Aproape o săptămână mersese de acolo, de la gura Teleajenului, tot pe sub poala muntelui, printre livezi cu arome ametoitoare și lanuri de porumb foșnind uscat, însoțit de o ceată de oșteni destoinici, tineri voinici plesnind de sănătate, pe care-i învățase, ani de-a rândul, în multele și grelele războaie, cum să se ferească de arma dușmanului și cum să atace ca

să fie cât mai feriți de pericol. Când trecuseră pe drumul Câmpulungului, străbătând dealurile păduroase ce coboară spre Râmnicu-Vâlcea, începuse să plouă mărunț și rece, o ploaie de început de toamnă, nesfârșită, hăituită de un vânt în rafale, și așa merșeră până la Stănești, două zile și o noapte, oprindu-se doar cât să se odihnească și să mănânce caii. Stolnicul îi îndemnase mereu la drum, vrând să ajungă cât mai repede acasă, cum nu mai făcuse până acum, și doar nu era prima dată când se întorcea de la război însemnat de paloșul ori de sulița dușmanului. Îi grăbea de parcă și pe el l-ar fi împins cineva de la spate, fără să-i pese de șfichiuirile ploii, și abia când se apropiaseră de Stănești pusese să lase caii încet, se ridicase în capul oaselor în căruța cu așternut de fân – ceea ce îi provoca amețală, din cauza sângelui piedut – și privise lung dealurile, și valea, și casele, apoi, în depărtare, biserica zidită de bunicul său dinspre mamă, banul Mogoș.

Aproape că trecuse tot o săptămână și de când venise acasă, liniștea în acest timp îi fusese destul de puțină și neîntregă, tulburată când de cei ce veneau să-l vadă și să-l întrebe cum s-a întâmplat acolo, în luptă, aceștia fiind mai ales bătrânii boieri care nu mai avuseseră curajul și puterea să plece spre câmpurile de bătaie, când de frigurile care-i cutremurau din ce în ce mai des și mai puternic trupul vlăguit.

Jupâneasa Sima slăbise în această săptămână mai mult ca niciodată, stând aproape tot timpul, ziua și noaptea, la căpătâiul bolnavului. Îl privea și parcă nu-i venea să creadă că omul acesta întins pe pat este bărbatul său, pe care atât de bine îl cunoscuse altfel: neclintit ca o stâncă, puternic ca un leu, plin de ambiții și curajos ca un vultur. Așa îl cunoscuse, îl slujise și îl iubise din tot sufletul încă plin de candorile tinereții, deschis cândva spre poezie și spre visare, ca și al fratelui său, Theodosie Rudeanu, asprit întrucâtva de singurătatea timpului cât Stroe Buzescu se afla plecat la război – timp lung și, mai ales, lungit de dorurile și de grijile care o mistuiau ca o flacăra chinuitoare. Și cu toate că el se afla acum în față-i, slab și neputincios, abia ridicându-se din pat pentru câteva clipe, mintea și inima ei refuzau să primească realitatea aceasta dură, căzută ca un trăznet într-o zi ploioasă de toamnă. Noile imagini se loveau de sufletul ei ca de un zid întărit de cetate, căutau zadarnic să pătrundă înăuntru, lovind dureros din toate părțile, încercând să găsească

punctele cu apărare mai slabă. Nu. Peste tot stăteau de veghe, apărându-și cuibul statornicit în atâta și atâta vreme, imaginile cele vechi, frumoase și încărcate de lumină, nepătate de nici o umbră, neîntinate de nici o idee. Era de ajuns să închidă ochii, când adormea el, și imaginile acelea veneau nechemate, mai limpezi și mai clare decât chiar ce vedea în clipa când îi deschidea.

– Să-ți aduc niște plăcintă cu dovleac turcesc, o făcu Anița acușica, e caldă – îl îmbie.

– Adă! îi răspunse cu voce înceată. Sau, lasă, mai bine mai târziu, acum n-am poftă – mai zise, vorbele întorcând-o pe Sima din drum.

– Poate că vrei un pahar de must, a început să capere, e numai bun de băut, mai încercă ea să redeștepte în Stroe o cât de mică dorință de a vrea ceva, de a face ceva, pentru a-l scoate din letargia care-l cuprinsese.

– Bine, dacă zici tu ...

Nu era ce voia ea, jupâneasa Sima. Cândva, cu ani în urmă, se simțea uneori umilită în fața muntelui de voință care era bărbatul ei, i se părea că este un fulg neînsemnat pe care-l topește căldura unei suflări și aproape totdeauna l-a urmat fără să-l întrebe de ceva. Acela și era datul femeii, să fie supusă bărbatului, dar în ea se mai trezea uneori lumina și ambiția neamului Rudenilor. Asta atunci, în tinerețe. Mai pe urmă se obișnuise să fie nevestă de dregător domnesc, aflat mai tot timpul plecat pe drumurile unde-i porunca stăpânul lui ori, mai rău, în luptele din care se întorcea mai totdeauna cu câte o rană sângerândă. Acum, însă ... Acum ar fi vrut ca el să fie măcar o parte din cel de atunci, barem să spună vreau asta sau ailaltă, nu să facă, de făcut ar fi făcut ea totul, din el doar să fi izvorât firul acela de voință, de viață care să-i dea speranță.

– Ce-ai băut, nici măcar n-ai gustat ca lumea ...

– Lasă, am să beau mai târziu, îi zise și ei i se păru că ațipește din nou.

El însă nu-și dădea seama dacă adormise sau dacă se cufundase într-un fel de leșin. La fel cu nu știa dacă visa ori dacă, treaz, mintea îi era cutreierată fără voia lui de niște imagini ale unor alte timpuri.

Drumurile Transilvaniei erau mai puțin cunoscute tânărului ban Mihai, dar ele erau bine știute de ceilalți boieri care se aflau cu el, din multele și grelele pribegii ce le încercaseră viața de-a lungul anilor, după cum veniseră la domnie prieteni ori neprieteni de-ai lor. Miezul de vară se simțea aici mai puțin decât în locurile de unde porniseră, pârjolate de vîpăia soarelui, cu ierburile uscate înainte de vreme și pomii chirciți în ei de căldură. Aici iarba era de un verde sănătos, pomii străjuiau maiestuos drumurile și dealurile, iar soarele se revărsa limpede și prietenos peste tot, cu o lumină mai clară și mai pură. “Peste pământul acesta și-a revărsat Dumnezeu harurile” – îl auzi Stroe murmurând alături pe tânărul ban, pe fostul ban, de altfel, aflat acum, ca și el, ca și frații lui, Radu și Preda, ca și ceilalți boieri, în surghiun.

Ridicarea contra lui Alexandru cel Rău n-avusese sorți de izbândă și singura cale, pentru a nu ajunge și capetele lor în țărână, fusese aceasta, a fugit. Mai ales împotriva lui Mihai se îndârjise domnitorul, de când aflate că acesta, os domnesc, i-ar putea primejdui tronul. Oamenii pe lângă care treceau le dădeau binețe, cu plecăciuni, ca unor boieri ce erau, întrebându-i uneori, în aceeași limbă cu a lor, dacă au trebuință de ceva. Mihai se uita la ei lung, cu ochii aceia pătrunzători ale căror priviri, după împrejurări, când fulgerau, când învăluiau blând pe cei ce se aflau în preajmă-i. Și locurilor le făcea adesea înconjurul cu privirea, cât putea cuprinde, până la coama câte unui deal și până unde vreo vale se topea, îngustându-se, în depărtare.

După mai multe săptămâni de stat în preajma Bălgradului, Mihai îl chemă la el într-o seară pe Stroe Buzescu, și, după ce vorbiră fel și fel, banul îi zise :

“Va trebui să plec la Stambul, Stroe. Am tot stat și am chibzuit. Altă cale nu există. Nici pentru mine și nici pentru noi toți, câți ne aflăm aici. Eu, fiul lui Pătrașcu Vodă, nu pot avea altă soartă decât să pier, să fug ori să înving. Am ales-o pe această din urmă, chiar dacă ar fi ca, din cauza ei, să ajung tot la vreuna din primele”.

Stroe nu cuteză să răspundă nimic, decât ridică întrebător din sprâncene și fostul mare ban al Craiovei își continuă gândurile :

“Am primit un înscris de la Bathory Sigismund către Barton, agentul englez al cărui cuvânt poate avea greutate în fața sultanului.

Apoi, se află acolo unchiul meu Iane-banul, care ne mai poate ajuta și cu vorba și cu niscaiva bani de trebuință“.

Banul tăcu și, o vreme, în jurul lor se așternu o liniște aproape nefirească. După un timp, Stroe găsi cu cale să spună ceva, mai mult pentru a curma tăcerea, pentru că altfel i se păru că nu se cade să-i dea el sfaturi ori să-l contrazică pe binefăcătorul lui.

“Eu zic că lucrul acesta e bine gândit, mărite ban, dar să nu uiți că drumul până la Stambul e lung și primejdiile multe. Oameni de-ai lui Alexandru Vodă sunt peste tot, chiar și acolo, la Poartă“.

“Tocmai de aceea și eu m-am gândit că nu e bine să plec singur, ci cu niște oameni de încredere și câțiva oșteni. Iar unul dintre oamenii mei aș vrea să fii tu!“.

Stroe se simți copleșit de ceea ce îi propunea banul Mihai, tocmai lui, aproape cel mai tânăr dintre câți i se aflau atunci în preajmă. Uite, deci, că sângele apă nu se face și chiar dacă Mihai îi este rudă prin Doamna Stanca, vară cu Maria, mama lui, a lui Stroe și a celorlalți doi boieri Buzești, tot rudă se cheamă că îi este. Altfel, ar fi fost aici boieri mai cu trecere și mai de încredere, cu putere, trecuți prin divanul țării și prin războaie, oameni cu experiență, care ar fi știut să se descurce în orice împrejurare. Banul Mihai îi citi în ochi amestecul de uluire și de mulțumire și fu el însuși mulțumit de asta.

...Stroe simți că plutește ca un fulg, zburând parcă pe deasupra calului care alerga nebunește pe dumuri nesfârșite. Peste câmpii și ape, peste izlazuri, livezi de pomi și pâlcuri de păduri, până când văzu, în depărtare, turnurile înfipte în cer ale moscheilor din Istanbul. Apoi, chipuri de oameni, multe chipuri, cu ochi mari, rotunzi ori mai migdalați, unele cu bărbii încărunțite ori albite de-a binelea, cu turbane și fără turbane. Vorbeau cu toții, mai ales banul Mihai era cel care vorbea. Printre ei – Iane banul, negustorul putred de bogat, Andronic Cantacuzino și mai mulți dintre boierii care, fugind din calea lui Alexandru, se îndreptaseră nu spre Transilvania, ci spre Stanbul. Și bănet. Mult bănet. Pungi peste pungi de galbeni, monezi strălucitoare care se adunau în grămezi imense, luminând și făcând să strălucească fețele turcilor ce se apropiau. Și, în sfârșit, Mihai bucuros, foarte bucuros, venind către el și către Radu Florescu.

“Am izbândit, le zise. Greu, dar am izbândit. Iane și Andronic au reușit să strângă o jumătate de milion de galbeni, cu care am stâmpărat poftetele nesătuilor. Le-am mai promis că voi plăti tot ce a rămas datorie de la cei de dinaintea mea și asta a înfrânt ultimele lor împotriviri”.

Se văzu pe sine și pe Radu Florescu îngenunchind în fața noului și tânărului domn, jurându-i, primii, credință, dar amândoi erau nedumeriți și neliniștiți de poverile pe care Mihai le aruncase, cu bună știință, pe umerii lui și ai țării. În colțul gurii acestuia înflori însă un zâmbet tainic, din care nici unul nu înțelese nimic, dar care avu darul să-l liniștească.

Apoi, altă plutire, peste aceleași câmpii și ape, aceleași izlazuri, livezi de pomi și pâlcuri de păduri. Aduce în țară marea veste, domnitorul mai rămânând în țara turcească, să-și orânduiască cele ce știa el că trebuie. Aleargă, zboară, plutește – fără nici un efort, fără să simtă nici cea mai mică urmă de oboseală. În urechi parcă aude mereu vorbele domnitorului :

“Te duci în țară și spui fraților tăi și boierilor de încredere ce am dobândit noi aici. Apoi, până mă întorc eu, vă îngrijiți ca rosturile domniei și ale țării să nu fie stricate de niscaiva oameni nevolnici”.

Frații săi, întorși de peste munți, îl așteptară nerăbdători și vestea-i bucură. Timpul până la venirea domnitorului e scurt și treburile de orânduit sunt multe. Dar ei îi pregătesc primirea și înscăunarea. Sosirea se petrece cu alai mare, Mihai este însoțit de ieniceri, de spahii și de un emir care să ia parte la înscăunare. Turcii erau mulțumiți de banii pe care-i primiseră, iar gândul lor zămislea alte grămezi de galbeni, ce urmau să le umple pungile mai târziu.

...Alaiul înscăunării se transformă dintr-o dată în oaste, palatul într-o casă cuprinsă de flăcări, casa vistierului Dan. Cămătari și ieniceri încasatori de biruri fură trecuți prin sabie până la unul, după ce Mihai le ceruse registrele cu socoteli sub cuvânt că vrea să verifice și să plătească datoriile. Stroe lovi cu sabia în dreapta și-n stânga, cu sete și dor de răzbunare, abia acum înțelegând zâmbetul ce înflorise în colțul gurii lui Mihai acolo, la

Stanbul. Lupta era crâncenă și neîndurătoare, iar Stroe simți, la un moment dat, o înțepătură la mâna stângă.

– Ce face, jupâneasă, stolnicul ? – o întrebară pe Sima cei câțiva boieri care se așezară la taină sub umbra bătrânului nuc ce cuprindea aproape jumătate din curte.

– Nu face prea bine, l-au apucat iară fierbințelile și vorbește ceva fără șir și fără înțeles, cum n-a făcut-o el niciodată. Când zicea ceva de Bălgrad, când de Stanbul, de banul Iane și de vistierul Dan, dar, mai ales, la fiecare trei-patru vorbe spune numele răposatului domn Mihai, fie-i țărâna ușoară! Acum parcă s-a liniștit puțin, după ce a strigat că să ardă toate înscrisurile datoriilor și a țipat că-l frige mâna stângă. A sărit din somnul și-așa agitat, fruntea i s-a îmbrobonit dintr-o dată de sudoare, s-a uitat lung la mine, mi-a căutat mâna cu mâna lui, apoi a adormit mai liniștit.

– S-au întors într-însul amintirile cele vechi, ale multelor locuri pe unde a umblat în tinerețe, și ale nenumăratelor lucruri pe care le-a făcut, zise un boier bătrân, cu barbă, care purta mereu alături un baston pentru sprijin la mers.

– Ei, cred că se gândea la ziua aceea de toamnă – oare câți ani s-au făcut? da, da, opt, acum, în noiembrie! – când Vodă Mihai s-a hotărât să scape țara de datorii. Am fost de față, am luptat alături de Stroe și de ceilalți boieri împotriva cămătarilor turci, greci și din alte neamuri, care, când Mihai le-a dat de știre că vrea să le plătească toate datoriile au alergat la casa vistierului Dan. Acolo, după ce le-a cerut toate cărțile unde se aflau însemnate sumele, a pus să fie atacați cu tunurile. Casa a căzut sub loviturile ghiulelelor sau a fost mistuită de flăcări, cei ce încercau să fugă erau opriți de oștenii de sub comanda Buzeștilor, dar nici unul dintre cei adunați n-a mai scăpat viu. Atunci, un turc, care încercase să scape, l-a atacat pe stolnicul Stroe și l-a rănit în mâna stângă. Era prima lui rană în luptele pentru Mihai-Vodă.

– Stăpânul nostru Mihai-Vodă gândise mai de multă vreme treaba aceasta, interveni un alt boier, ceva mai tânăr, cu părul încă negru, dar cu fața brăzdată de chinurile unei boli care se simțea că-l rodea dinăuntru-i.

– Jupân Stroe a fost între oamenii cei mai dragi ai lui Mihai-Vodă, zise din nou boierul cel bătrân, dar și domnia sa l-a iubit ca

nimeni altul pe domnitor. L-a iubit și l-a ajutat cu toată ființa lui, când era pus de domnitor să facă o treabă n-avea liniște și n-avea somn până n-o izbăvea. A alergat în patru zări și a învățat sabia în toate părțile, fără vreo clipă de odihnă. Încă înainte de lupta aceasta, de la casa vistierului Dan, despre care povestiți domniile voastre, eu am fost împreună cu jupân Stroe la Iași, la Vodă Aron, trimiși de Măria sa Mihai-Vodă. Atunci mi-am dat seama pentru prima dată că jupân Stroe avea darul vorbelor meșteșugite, de care îl crezusem în stare doar pe domnia sa Preda-banul, ca unul mai umblat prin țări streine. Cu mare cinste am fost primiți la curtea domnitorului moldav, cu care jupân Stroe a vorbit de mai multe ori, o dată întâmplându-se să fiu și eu de față. Domnitorul l-a ascultat răbdător pe jupân Stroe, care i-a spus ceea ce îi poruncise Măria sa Mihai-Vodă, despre noi că suntem toți dintr-un neam și că trebuie să ridicăm împreună sabia împotriva păgânilor, altfel sorți de izbândă nu vom avea. Erau vremuri tulburi atunci, la începutul domniei lui Mihai-Vodă și Sfânta Ligă, care pornise să lupte împotriva turcilor, pe el îl lăsase deoparte, pentru că părea prea legat de păgâni, după promisiunile pe care le făcuse și banii pe care îi risipise pentru a se înălța în scaunul domnesc. Dar Mihai-Vodă, văzând atâta răutate și nevoe, nu a mai putut răbda, ci a strâns boierii toți, mari și mici, să se sfătuiască cum vor face să izbăvească țara. Și văzând că într-alt chip nu se vor putea izbăvi, au zis cu toții: numai cu bărbăția, să ridice sabia asupra vrăjmașilor turci. Și despre asta jupân Stroe a povestit Măriei sale Aron-Vodă așa cum dincolo, în țara Ardealului, fratele său Radu i-a povestit lui Bathory Sigismund. Și l-a ascultat, cum spuneam, Aron-Vodă și amândoi au fost bucuroși și gata pe răul turcilor; îndată a trimis Aron-Vodă pe un boier al lui, anume Cârstea vornic, dând jurământ lui Mihai-Vodă ca să-și fie întru-ajutor unul altuia.

Boierul cel bătrân tăcu o clipă, trăgând aer în piept și lovind de câteva ori cu vârful bastonului în pământ, apoi își continuă povestirea.

– Bathory Sigismund trimisese în Țara Românească două mii de oameni, comandați de Horvath, căpitanul Făgărașului, dar tocmai atunci sultanul vrea să pedepsească pe Bathory Sigismund, pentru că se legase cu regele Rudolf și cu Liga Sfântă, și îi scrisese lui Mihai:

„Mihai-Vodă, ai să știi că îți poruncesc că trebuie să te orânduiești cu toți oamenii din țara ta, laolaltă cu mari și mici și cu toți turcii ce se află acum în țara ta și că încă trebui să dau poruncă sangeacilor din Vidin și Nicopol și pașei de Silistra și lui Mihailoglu, care e capul acângiilor cu toți ceilalți turci și tătari care sunt în Dobrogea, că trebuie să se unească cu mine pentru a merge împotriva Ardealului, și că Aron din Moldova trebuie să intre și el din partea lui ca să nimicească acea provincie, așa încât să nu mai rămână piatră pe piatră”.

– Când a auzit Mihai-Vodă ce îi scria sultanul, a clătinat amărât din cap, parcă mai amărât de cum era când veneau în jurul curții puhoi de turci cărora le datora bani. Atunci s-a hotărât el să-i cheme pe toți la casa vistierului Dan și să-i nimicească. După aceea turcii au înțeles că se înșelaseră asupra lui Mihai, poporul și-a dat seama că se liberează de poverile care-i apăsau umerii, iar creștinătatea că are aici unul dintre marii ei aliați.

– Se vede, vere – zise boierul cu fața bolnăvicioasă – că ai stat atâta timp lângă voievodul nostru. Le-ai știut și le-ai ținut minte pe toate.

– Le-am știut pentru că, atâta cât am fost în putere, mereu eram în preajma domnitorului. Nu eram prea mulți noi, cei pe care ne păstrase din vechiul sfat domnesc, dar eu eram singurul care am fost alături și de tatăl său, de Pătrașcu-Vodă, Dumnezeu să-i ierte pe amândoi. Iar de ținut mine le-am ținut, pentru că le-am însămnat cum se cuvine.

Boierul cel bătrân mai povesti fel și fel, ceilalți ascultau atenți lucruri pe care nu le știuseră, el fiind singurul, dintre cei de față, în afară de jupân Stroe, adormit pe patul din odaia cea mare, care mai toți anii, de la începutul domniei lui Mihai-Vodă, se aflase în apropierea acestuia.

Jupâneasa Sima intra și ieșea din casă, se îndrepta către bucătăria pitită sub o perdea, spunea ceva unor servitoare, ca femeia care, pe lângă grijile ce le poartă bărbatului ei bolnav, o mai are și pe aceea de a cinsti cum se cuvine musafirii veniți în vizită. Se apropie de ei și așază pe masa foișorului de sub nuc o ploscă cu țuică și niște cești mici de pământ ars.

– Rogu-vă să vă cinstiți cu niște țuică veche, de la prunele din ălan, până când e gata ceva de mâncare, și rugați-vă pentru sănătatea bărbatului meu.

N-așteptă să-i răspundă cineva, se întoarce la bucătărie, apoi, după câțva timp, intră din nou în casă. Boierii își reluară discuțiile lor, aproape în șoaptă, să nu-l trezească pe bolnav, după ce băuseră câte o ceașcă de țuică în sănătatea lui. Abia mai târziu, jupâneasa Sima veni cu ochii umezi lângă boierul cel bătrân. Acesta o întrebă din priviri căror motive se datorează îngrijorarea și tristețea ei.

– E tot rău unchiule. Nu-l lasă fierbințeala, cu toate oblojelile pe care i le-am făcut. I-am spus de dumneata, că ești aici, și te poștește să vii să vorbești. Dar, să nu-ți fie cu supărare, când oi vedea că începe să vorbească rar ori să nu mai lege vorbele, să-l lași să se odihnească.

În odaie mirosea a busuioc și a flori tomnatice de grădină, pe care boierul cel bătrân le și descoperi repede, lângă fereastră, așezate într-o ulcică. Jupân Stroe stătea întins pe pat, cu capul ridicat pe două perne puse una peste alta, galben la față și slab, cu ochii duși în fundul capului. La intrarea lui păru că vrea să se ridice, dar n-o făcu decât pentru a se sprijini într-un cot, gest care voia să exprime voința de a-l întâmpina pe unchiul său. Înlăuntru-i parcă se frânse ceva, o grimasă păru să i se înfiripe pe chip, dar în locul ei un zâmbet apăru în colțul gurii.

– Fii binevenit, unchiule, abia acum mi-a spus jupâneasa Sima că te afli în curte. Îți mulțumesc că ți-ai dat osteneala să ajungi până aici, când aflasem că n-o duci prea bine cu sănătatea.

– Ei, cu sănătatea, de la o vârstă, nu mai poți să spui că o duci bine. Și când nu te doare nimic, parcă tot te supără ceva. Dar când am auzit că te-ai întors de la bătaie, și că acolo l-ai căsăpit pe tătar, musai era să vin și eu și să vorbesc cu dumneata și să aflu cum a fost – zise boierul cel bătrân, ocolind să-i spună că, de fapt, el venise pentru că auzise de rana ce dobândise acesta în luptă și că rana aceea îl pusese la pat.

– De bătut așa-i, unchiule, m-am bătut cu Mârza-tătar ca să scap gloatele de măcel și de vărsare de sânge. Dar uite că rana pe care am dobândit-o la luptă e mai rea decât altele. Am pierdut mult sânge și nici nu vrea să se vindece de fel.

– Las-că se vindecă ea. Acum ești acasă, capeți îngrijire și trebuie să-ți treacă curând.

Bolnavul se uită lung la boierul cel bătrân, apoi privirea lui căta către fereastră. În sobă pocni un vreasce, lucru neobișnuit pentru vremea aceea, dar după zilele ploioase se cam lăsase frig, iar Stroe ceruse să se facă foc în soba din odaie.

– Iar dacă n-o să se vindece, o să mă duc după voievodul nostru. Poate că el are nevoie de mine acolo unde este.

– Nu vorbi așa, stolnice Stroe. Un om ca dumneata nu se duce așa, cu una cu două. Ai scăpat din lucruri mai grele, dar-mi-te dintr-un fleac de rană. Iar pe voievod lasă-l în pace, el se odihnește ca vai de sufletul lui, cu trupul într-o parte și capul în alta.

– Acum, când dormeam, l-am visat pe Mihai-Vodă. Nu știu dacă l-am visat ori numai mi l-am adus aminte, pentru că parcă am văzut tot războiul pe care l-am făcut acum patru ani dincolo de Dunăre. Se făcea că eram la Nicopole, unde am început lupta cu oastea cea mare pe care o conduceau Hafâz-Pașa, domnia ta îl știi, și Pașa de la Silistra, ginerele hanului. Erau mai mulți decât noi, dar mai risipiți și mai neorânduți și am putut, rând pe rând, să batem cetele lor și să le luăm steagurile. Pe urmă o apucarăm peste câmpurile acelea către muntele din sud și ajunserăm, ca și atunci, până departe, dând foc la sate, ucigând tot ce ieșea turc în calea noastră și ocrotindu-i pe creștinii care, cei mai mulți, ni se alăturară nouă și se întoarseră cu noi. Apoi se făcu că eram în lupta aceea pe care am dat-o la cetatea Diului, unde turcii începuseră să strângă oști și Mihai-Vodă se gândise să le nimicească. Am căzut asupra lor ca un trăznet, când nici nu se așteptau și i-am căsăpit până la unul. Dar către locul acela tot veneau alte și alte cete de turci, pentru că acolo era locul lor de adunare și deodată se întâmplă că unii ajunseră chiar de-l înconjură pe voievodul nostru și îndreptară către el sulile. Și unul dintre turci își împoncișă sulița chiar către burta sa, dar el prinse cu amândouă mâinile sulița și turcul nu putu să-l străpungă. Și atunci îl văzui pe voievod cu amândouă mâinile pe hier și căuta în toate părțile să vie cineva din boieri în ajutor și să-l izbăvească de la pieire. Și alții mai pe aproape de el nu se aflară, afară numai de fratele meu Preda-postelnicul și de mine și ne grăbirăm de tăiarăm capul turcului și pe ale celorlalți ai lui și-l izbăvirăm pe Vodă din mâna

vrăjmașului. Totul se petrecu la fel cum ar fi fost atunci și acum parcă mă simt obosit după lupta aceea.

– Atunci, dacă n-ai fi fost dumneata și cu jupân Preda postelnicul, poate că Mihai ar fi pierit.

– N-ar fi pierit, că tot l-ar fi văzut cineva din ai noștri. Iar turcul acela nu mai putea să-l străpungă cu sulița, așa de strâns o ținea Vodă. Până să-l lovească alți turci, s-ar fi găsit cineva să-l apere.

– Eu socotesc, jupâne Stroe, că nimeni nu l-a iubit pe voievodul nostru ca dumneata. Ai bătut cu el drumurile către mărire, apoi toate drumurile unde te-a trimis să-i cauți prietenii și ajutoare, te-ai aruncat totdeauna unde a fost mai mare focul luptelor.

– Dar și dumneata, unchiule, l-ai iubit și l-ai ajutat, până ce betșugul căpătat în luptă și anii nu te-au mai lăsat să fii printre noi la greu. El a făcut ce nimeni n-a îndrăznit și, dacă n-ar fi avut atâția potrivnici, țara ar fi mare și puternică, cu toți frații noștri între hotarele ei.

– Vezi dumneata, stolnice – zise după câteva clipe de tăcere boierul cel bătrân – eu n-am înțeles de ce când nici nu trecuse anul de când dumneata și fratele dumitale îl scăpaseți de la moarte, el v-a închis și v-a ocărât, dimpreună cu alți boieri credincioși, cum n-am înțeles nici de ce trimiseseți scrisoarea aceea unor nevolnici trădători.

La 5 septembrie 1599, dregători dintre cei mai de seamă ai lui Mihai, în frunte cu boierimea olteană, trimit o scrisoare boierilor pribegi din Moldova, înlăturați aproape de la începutul domniei din sfatul domnesc ori care trădaseră pe parcurs, în diferite împrejurări - Dan vistier, Vintilă clucer, Ioan aga, Preda postelnic, Jipa portar, Stanciu logofăt și Mihai logofăt. Aceștia erau ocrotiți de noul domnitor moldovean, Ieremia Movilă, filopolon, adversar al lui Mihai Viteazul, pentru că râvnea tronul Țării Românești pentru fratele său Simion. Boierii care trimit scrisoarea nu sunt oarecare, ci, unii dintre ei, se aflau printre cei mai de încredere ai domnitorului: "Kir Eftimie ot Târgoviște și toți egumenii de la toate ctitoriile, Dumitru mare vornic, Theodosie Rudeanul mare logofăt, Frații Buzești căteștrei, Udrea banul, Calotă banul". Scrisoarea - dublată de o alta adresată cancelarului polon Zamoyski, cu rugămintea de a interveni pe lângă regele său - arată că țara este slăbită și pustiită, că Mihai a luat bir până "au perit țara

de tot și se-au pustiitu”, că Mihai a slobozit în țară mercenari neplătiți, care ”acum ne-au mâncat și poama viilor de tot și ne iau muierile și fetele de le rușinează”, că ”voru trece turcii acumu aicea în țara noastră”, iar Mihai ”dec-au spartu țeara, elu acumu va să fugă cu acei hoți ci ține”. Se mai plâng boierii că domnitorul muntean ”acum au pre oarecăți boieri: Dumitru dvornicul și pre Buzești, câte 3 frații, și pre Mihalcea banul și pre Bărcan logofăt, și pre Leca aga și pre Miruslavu logofet și pre Radul postelnicul și pre acești boiari i-au băgat în temniță”. Tot acest tablou sumbru asupra situației din țară și sorții lor este făcut cu dorința declarată de a primi ajutor pentru alungarea lui Mihai de pe tron și înlocuirea lui cu Simion Movilă.

Scrisoarea este unul dintre documentele mult discutate de istoriografia noastră, fiind de neînțeles cum a putut fi scrisă de boieri atât de credincioși domnitorului, care și înainte de scrisoare și după aceea - au dovedit un atașament total față de el, prin actele de vitejie de pe câmpul de luptă. Multă vreme scrisoarea a fost considerată chiar un fals, dar, în istoriografia mai nouă, își face loc o altă opinie, interesantă și plauzibilă.

– Scrisoarea aceea de acum trei ani? întrebă Stroe, căutându-l cu privirea pe boierul cel bătrân. Ei, unchiule, cu acea scrisoare e o taină pe care nimeni dintre noi n-a dezvăluit-o.

– O taină? Cum o taină, când voi ați trimis-o iscălită, așa încât voievodul v-a aflat pe toți și v-a aruncat în temniță?

– Da, da o taină. De aceea am îndurat fără să ne doară caznele la care ne-a pus Mihai-Vodă, iar în beci am stat fără să ne pară rău.

Nedumirirea boierului cel bătrân creștea, se mișcă în scaun și își trecu dintr-o mână în cealaltă bastonul pe care se sprijinea tot timpul.

– Știi bine cum o ducea atunci domnitorul și ce planuri avea el. Tot ce pusese la cale, tot gândul lui de a uni Transilvania cu Moldova era pe cale să se năruiască, din cauza intrigilor ce se urziseră împotriva-i. Nici într-o țară, nici în cealaltă nu mai erau domnitori prieteni. Locul lui Sigismund Bathory fusese luat de vărul-său, cardinalul Andrei, iar pe scaunul lui Aron vodă venise Ieremia Movilă. Cardinalul uneltise la curtea de la Praga, la împăratul Rudolf, pentru că voia să fie el stăpân peste țara noastră, iar

împăratul făcuse înțelegere cu polonii, cu moldovenii și cu păgânii de turci. Din toate părțile, voievodul nostru era împrejmuț de dușmanii domniei sale și toți voiau să-l scoată din domnie. Solii după solii au venit la Vodă Mihai și i-au spus că așa este voia împăratului, ca el să plece din țară și să lase tronul în alte mâini. Când a fost sol Toma Cosmortany, trimis de cardinalul Andrei Bathory, acesta a spus vorbe grele voievodului nostru, că el așa poruncă a primit, ca să-i spună lui Mihai să-și ia familia și să se ducă într-un loc pe care-l va da împăratul. “Bine, i-a spus atunci Mihai, dar cum rămâne cu slujbele pe care eu le-am făcut creștinătății și împăratului, ele nu cântăresc nimic? Eu mi-am apărat și țara mea, dar am apărat și Transilvania, care datorită mie n-a fost călcată nici de turci, nici de tătari. Și jurămintele ce au fost între noi, pentru ce le calcă? “. “Altfel nu este, nici nu poate fi, numai cât domnia ta să pleci din țară” – a ținut-o solul pe-a lui, după porunca primită. Mihai a stat puțin pe gânduri, apoi l-a întrebat : “Și încotro să mă duc, dacă plec din țară?” “Craiul vă va da o cetate – a zis solul –, mai de o margine a țării, și vei locui acolo, iar dacă de bună voie nu vrei să pleci, cum îți spune craiul, apoi să știi că este poruncă împărătească către crai ca el să vină asupra domniei tale, iar Ghiuzeldi-pașa cu turcii de dincoace, ca să prindă viu pe domnia ta și să fii dat turcilor“. Vodă Mihai, când a aflat toate astea, tare s-a mâhnit, pentru că simțea peste puterile lui să țină piept la atâția vrăjmași. A stat și s-a gândit, cine știe ce s-o fi frământat în mintea lui, că i-a spus solului vorbele ce-i conveneau. “Dacă este vorba craiului ca să plec – a zis voievodul nostru –, mă voi duce, numai să-mi arate timpul și ziua ca să mă pregătesc pentru aceasta și să-mi dea un castel ca să locuiesc“. Trebuie să-ți spun că venise tot atunci un sol moldovean care-i zisese lui Mihai că dacă nu va pleca singur îl vor prinde ei și îl vor da în mâna turcilor, iar oamenii trimiși de domnitor în țările vecine aduceau vești proaste despre pregătirile ce se făceau spre a veni împotriva-i.

Planul pe care l-a făcut atunci voievodul nostru a fost singurul care îl putea salva. Lui nu-i trebuia altceva decât să câștige timp, iar dușmanii lui să-l creadă atât de nevolnic încât să nu se mai grăbească să-l atace. Solii și iscoadele care au venit au aflat că Mihai Vodă este la mare ananghie, că din cauza lipsei de bani el a slobozit toți mercenarii, că nu mai are oaste cu ce să se apere și că sunt împotriva-i chiar cei mai credincioși boieri ai lui. Când a vorbit cu

Csomortany, trecuse o lună de când Voievodul ne pusese să trimitem scrisoarea aceea, iar noi ne aflam în temniță.

– Cum ai zis?

– Cum ai auzit. Voievodul ne-a pus să trimitem scrisoarea, iar asta nu în ascuns, ci să se afle cât mai repede că noi suntem împotriva lui și dorim să vină la cârma țării chiar fratele domnitorului moldovean. Scrisoarea aceasta avea darul să liniștească spiritele aprinse ale vrăjmașilor, să-i domolească și să-i lase lui Mihai Vodă timp să se organizeze pentru lovitura cea mare. Cine se mai temea de un domnitor fără oaste și fără sfat domnesc, care a închis și surghiunește pe oamenii lui cei mai apropiați, de teamă ca aceștia să nu-l prindă și să-l omoare ori să-l dea turcilor ? Nimeni nu se mai temea și nu-l mai băga în seamă.

Boierul cel bătrân stătea nemișcat în scaunul pe care se așezase, ascultându-l pe stolnicul Stroe. Acesta nu se clintea în patul unde-l ținutise boala, mișcând doar buzele, din ce în ce mai greu.

– Ei, rău este să fii bătrân și bolnav și să stai pustnic la moșie, departe de treburile țării – oftă boierul.

– Domnul nostru a trimis soli peste Dunăre, la Mahmud-pașa, cu daruri care să-l împace pe acesta și să spună vorbe bune sultanului. El știa că turcii slobod oastea la Sfântul Dumitru și nu mai au cum să-l atace, iar la jumătatea lui octombrie, când Mihai-Vodă a început să-și adune oștile pe care numai el le știuse cum fuseseră risipite, un sol a ajuns la Andrei Bathory și i-a spus că voievodul nostru se pregătește pentru un atac peste Dunăre. Mihai aflase însă că între timp Ieremia Movilă se și pregătise să treacă în Transilvania, iar de acolo să vină împreună cu Andrei Bathory și să ocupe Țara Românească. N-au mai avut însă răgaz, pentru că Mihai-Vodă a pornit în fruntea oștirii de la Florești, către Brașov, iar noi, cu Udrea banul, am alergat din închisoare peste Olt, am strâns oștile Jiului și ale Craiovei, pe care le-am repezit, la semnul domnitorului, pe Olt în sus.

Stroe pierdu șirul vorbelor, abia se deslușea când pronunța numele voievodului lângă care se aflase aproape tot timpul sau când încerca un îndemn șoptit ce poate va fi fost cândva un strigăt de chemare la luptă. Apoi scoase un oftat prelung. Începu să-și miște capul pe pernă și fruntea i se broboni iarăși de sudoare.

Era, din nou, alături de Mihai Vodă. Dealurile fremătau de mulțimea oștilor, iar în depărtare se zăreau zidurile cetății Sibiului. În apropierea lor își orânduise oștile, luat pe nepregătite, cardinalul Andrei Bathory. Așteptau semnalul de atac. Și el veni deodată din flancul stâng, unde se afla și domnitorul, prin vijelia haiducilor lui Baba Novac. Intră în luptă și restul trupelor, nu toate, voievodul poruncind să mai rămână unele în rezervă. Într-un loc, oastea transilvană este pusă pe fugă, dar aceasta se regroupează și respinge atacul în altă parte. Mihai trece către oștile din centrul câmpului de bătaie, unde atacă el, seamănă groază în juru-i, și curând drapelul cel mare al principelui flutură în mâinile muntenilor. Atac-contratac, atac-contratac, cu înverșunare, toată ziua. Către seară, Mihai-Vodă, în fruntea oștilor sale de rezervă. Un zeu alergând către focul primejdiei. Oști atacând la comandă și oști fugind în dezordine. Apoi, o imagine zguduitoare: un grup de secui aduce capul cardinalului Andrei Bathory. Câteva zile de drum, printre dealurile știute din vremea aceea când domnitorul nu urcase încă pe tronul țării și când el, Stroe, îi fusese alături. O lumină. Porțile mari ale cetății Alba Iulia se deschid, tobe și trâmbițe acoperă tot ce s-ar mai putea auzi împrejur, iar voievodul pătrunde semeț în cetate, călare, în uralele mulțimii. Iarăși drumuri, în fruntea oștilor. Spre munții către Moldova și în Moldova. Apoi, peste toate, Mihai-Vodă. Spune ceva: “Și hotaru Ardealului. Pohta ce-am pohtit, Moldova și Țara Românească”. Liniște și întineric. Apoi un punct de lumină, către care plutește ușor ca un fulg, fără nici un gând și fără nici o durere.

– Jupâneasă Sima, adu rogu-te o lumânare – strigă boierul cel bătrân către stăpâna casei, care intră în odaie țipând, dimpreună cu alte femei, și greu reuși să aprindă lumina și s-o așeze în mâna bărbatului ei.

*

Jupâneasa Sima privește cu ochii stinși, sprijinită de trupul unei sălcii, chipurile ieșite de sub dalta meșterului. De câteva săptămâni, acesta cioplește de dimineța până noaptea, în marmura găsită cu greu și în piatră, o scenă pe care cei ce i-au fost aproape o

povestesc din lupta stolnicului Stroe cu Mârza, nepotul hanului tătar. Doi călăreți au ajuns unul în fața celui alt, din fuga cailor care, struniți brusc, se află ridicați în două picioare. Stroe își păstrează echilibrul aplecat în față, peste coama calului. Spada din mâna dreaptă se află deja împlântată în pieptul tătarului, care, străpuns, se prăvălește pe spate. Iataganul i-a scăpat din mână și parcă plutește în aer. Meșterul se gândește că drept ar fi să cioplească cu dalta și rana de pe obrazul stolnicului, din pricina căreia i-a venit pieirea, dar jupâneasa Sima nu-i mai lăsă răgaz.

– Scrie acum aici, pe piatra mormântului:

„Această piatră pre groapa jupânului lui Stroe Buzescu, ce-au fostu stolnic la Mihai Vodă, și au fost la toate războaiele dimpreună cu domnul său, și la războiul dintâi dobândi rană la mâna stângă de turci, și la războiul de la Giurgiu, când se loviră cu hanul, se răni în ochiul stâng de săgeată. Și au slujit Stroe lui Mihai Vodă până pieri în Țara Ungurească. Dacă se sculară boierii țerii și cu Buzeștii, ridicară pe Radu Vodă, iară Simion Voievod, cu turci, tătari, moldoveni, leși mulți fără seamă, veniră în Țara Moldovei de scoase pe Radu Vodă și pe Buzești din țara lor la Țara Ungurească. Iar atunci merse jupânul Stroe la împăratul nemțesc ca să ceară ajutor, de ieșiră la Țara Românească cu Radu Vodă; și nu-l așteptă pe Simion Vodă. Deci s-au ridicat cu leșii și moldovenii și hanul, cu mare oaste de tătari și ieșiră de se loviră în gura Teleajenului, la Teiușani, în luna lui septemvrie 14 zile, și vleit 7110, și făcură năvală marți dimineță de trei ori de toate părțile; iar văzând jupânul Stroe atâta nevoie pe creștini, stătu împotriva tătarilor, de se lovi cu Mârza, nepotul hanului, și-l junghie pre tătar. Și dintr-acel războiu se răni la obraz, în luna lui octomvrie 2 zile, vleit 7110. Și nu fu pre voia câinilor de tătari. Dumnezeu! erte. Scrie eu, jupâneasa Sima a stolnicului Stroe: dacă voi muri, să mă îngropați lângă dumnealui aicea”.

Jupâneasa Sima privea cum ies literele de sub dalta meșterului și gândurile ei se plimbau când către anii de tinerețe, când îl cunoscuse pe stolnicul Stroe, când spre închipuitele câmpuri de bătaie, unde luptase acesta. Crengile copacilor începuseră să se golească de frunze, dar soarele unei toamne lungi mai arunca încă lumină și căldură peste Valea Stăneștilor.

Bistrița, unde boierii Craiovești puneau la cale istoria țării

O legendă spune că aici, înainte de 1490, ar fi existat o capelă, ridicată în cinstea Sfântului Procopiu. Fiind prins de turci, în tinerețe, banul Barbu Craiovescu a fost aruncat în temniță și nu la mult timp i s-a anunțat sentința, urmând ca a doua zi să fie executat. Tânărul Barbu și-a petrecut întreaga noapte în rugăciuni adresate patronului său, Sfântul Procopiu, implorându-l să-l salveze, să-i fie milă de cei 18 ani ai săi și de iubirea de viață. Dimineața, călăii, coborând în temniță, mare le-a fost mirarea când n-au mai găsit pe nimeni acolo. Închisoarea era goală. În aceeași zi, intrând în capela de la Bistrița, preotul a găsit pe tânărul Barbu, rugându-se, ferecat în obezi la mâini și la picioare. Drept recunoștință pentru această minune, care l-a scăpat de la moarte, Barbu Craiovescu a clădit mai apoi mănăstirea Bistriței pe locul capelei. (Legendă consemnată de învățatul rus E. Kovalewski, care a vizitat mănăstirea în prima parte a secolului al XIX-lea și a tipărit o lucrare la Petersburg, în 1845)

"Bunilor și credincioșilor și preacinstiților, puternicilor jupan Barbului al Craiovei și cu frații lui: jupan Pârvul și Danciu și Radul, care au rădicat din temelie întru tot cinstit ce iaste mai sus zis hramu..." (fragment dintr-un document dat de Vlad Călugărul, 1491-1492)

Am început să vorbim despre Bistrița, vechea ctitorie a Craioveștilor, pornind de la legenda propriu-zisă, dar și de la documentul dat de Vlad Călugărul în perioada 1 septembrie 1491 – 31 august 1492. Și anume, am reținut din acel document formularea

prin care însuși domnul țării vorbea despre boierii Craiovești: "bunilor, și credincioșilor, și preacinstiților, puternicilor...". Fără îndoială, prezența acestei familii de boieri în istoria țării, de la sfârșitul veacului al XV-lea până în timpurile moderne, este ea însăși legendară, iar documentele și cronicarii au însemnat pe răbojul vremii faptele de glorie ale reprezentanților ei.

Când au ridicat Bistrița, Craioveștii erau, deja, în plină glorie. Pe pământurile din dreapta Oltului, de la Dunăre și până la munți, existau acum o jumătate de mileniu sate bine întemeiate, cu harnici, gospodari și viteji urmași ai lui Litovoi, ai lui Bărbat, Ioan sau Farcaș. Ogoarele dădeau grâne mai mult decât prin alte părți, în bălțile de la Dunăre era pește din belșug, iar către munte turmele și cirezile aveau nenumărate vite. Încă de multă vreme, în timpul dominației avare, se crease instituția administrativă a Băniei, având în fruntea sa un ban, care se ocupa de strângerea tributului în hrană pe care-l pretindea hanul. Mai apoi, domniile autohtone au menținut Bănia, cu aceleași scopuri, adăugându-se datoria banului de a strânge birul și de a aduna oastea la nevoie. Cu mare rol, în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân, când banul ocupa primul loc în sfatul domnesc, Bănia decade cam vreme de o jumătate de secol, spre a fi revigorată la sfârșitul veacului al XV-lea, de către Craiovești.

Prin crearea Marii Băanii, cu sediul la Craiova, prin construirea, la Bistrița, a unui lăcaș de cult cum nu mai construiseră nici o familie de boieri până la vremea aceea, rivalizând cu cele înălțate de domnitori, prin sporirea pe toate căile a averilor, Craioveștii au ajuns, în perioada menționată, cei mai mari proprietari din Oltenia și din țară. Documentele înregistrează ca aparținându-le nu mai puțin de 100 de moșii, cu 182 de "bunuri funciare". Referindu-se la puterea pe care o căpătaseră banii de la Craiova, Nicolae Iorga scria că în măsurile de administrație curentă competența banului e fără margini: de la Mehadia la Slatina, de la pasurile de munte la vadurile de Dunăre, el poate da orice fel de porunci, iar Ștefan Ștefănescu, care s-a ocupat în mod deosebit de instituția Băniei în Muntenia, notează că "prin bogăția, luxul, gustul artistic și protecția acordată culturii, această familie poate fi comparată, păstrând proporțiile, cu celebrele familii ale Europei din acea vreme".

Nici unul dintre domnitorii de la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul celui de al XVI-lea n-a putut conduce țara fără a se bucura de sprijinul acestor mari boieri, iar cei care au încercat să o facă au avut de pierdut, uneori chiar și viața.

Craioveștii au fost, o vreme, domnitorii neîncoronați ai Țării Românești, iar de la începutul secolului al XVI-lea au reușit să rupă tradiția moștenirii tronului de către urmașii Basarabilor, impunând la domnie pe unul dintre reprezentanții lor, Neagoe, fiul marelui vornic Pârvu, dat drept fiu natural al lui Basarab cel Tânăr Țepeluș.

Cine au fost boierii aceștia, care s-au ridicat atât de dârz în lupta pentru putere? De unde a pornit ascensiunea lor, care i-a fost apogeul, ce rol au jucat în istoria țării, când și cum au intrat în eclipsă? Sunt întrebări asupra cărora merită stăruit îndelung, pe multe pagini și dacă nu vom proceda așa o facem doar din motive care țin de structura lucrării de față.

Inscripția de pe piatra de mormânt a lui Vladislav al II-lea spune că acest domnitor (înainte de 1456, când a murit) "i-a ridicat vlasteli" pe boierii Craiovești. Dând acestor cuvinte sensul de ridicare în rang, în rândul marilor boieri, istoricii consideră că Neagoe, "întemeietorul" familiei Craioveștilor, era deja la acea dată boier, stăpânitor de sate, și că pentru "credincioasă slujbă" față de Vladislav ar fi fost "dăruit de acesta cu noi sate și moșii".

Când a primit Neagoe dregătoria de ban, documentele nu precizează. Se pare însă că în intervalul domniei lui Basarab cel Tânăr Țepeluș (1477-1482) și este pusă în legătură cu politica de centralizare a puterii, dregătoria transformându-l pe puternicul boier oltean într-un reprezentant, dar, în același timp, un subordonat, un vasal al domnitorului. Din "jupan Neagoe de la Craiova" acesta devine "jupan Neagoe ban Strehăianul", dar adoptă această titulatură după locul unde se afla, atunci, sediul instituției Băniei și, poate, sub impresia dregătoriei în care fusese ridicat. El va lupta – și va reuși – pentru a transforma Bănia într-o dregătorie de familie și pentru a muta sediul ei pe cea mai puternică moșie a lor, cea de la Craiova, se pare că pe la 1491. Fiul său cel mare, Barbu, ban și mare ban aproape neîntrerupt timp de un sfert de secol, din 1495 până la 1520, ține să fie numit cu titlul de *Craiovescu*, din convingerea că nu Bănia, ca

dregătorie, dădea familiei lor importanța pe care o avea, ci că ei, Craioveștii, împrumutau Băniei marea autoritate a familiei și a numelui dat de principala lor proprietate.

Și, la urma urmei, poate că există ceva adevăr în această convingere, cel puțin pentru anume etape.

În legătură directă cu Barbu Craiovescu este pusă și construcția mănăstirii Bistrița, după legenda consemnată mai devreme.

Și, sigur, legenda este legendă, dar cert este că lăcașul de la Bistrița s-a bucurat de mare atenție din partea celor patru frați Craiovești – Barbu, Pârvu, Danciu și Radu –, ca și din partea nevestelor lor, "cinstitele jupâne" Neaguța, Neaga, Hrusana și Velica, menționate într-un document din 24 ianuarie 1501.

Ridicată sub munții Olteniei, nu departe de Cozia lui Mircea, într-un splendid decor, care prezenta și avantajul de a fi fost destul de bine ascuns privirilor dușmane, mănăstirea de la Bistrița a devenit un fel de copil al Craioveștilor, aceștia cheltuind enorm pentru a o înzestra cum nu mai era alta. Veneau aici destul de des, uneori câte unii dintre frați rămâneau pentru perioade mai îndelungate, iar principalii ctitori, marele ban Barbu și soția sa Neaguța, neavând copii, s-au retras aici pentru petrecerea bătrânețelor.

Bistrița a fost înzestrată, încă din primii ani de existență, cu sate, moșii și bălți, devenind bogată, asemeni familiei ctitorilor ei.

Răscolim câteva dintre documentele vremii, spre a ne da seama cât de multe bogății se vor fi adunat aici și cât de tumultoasă va fi fost viața ctitoriei vâlcene.

Încă în 1491, Vlad Călugărul întărește o mai veche danie a Craioveștilor, care cuprindea "Plăvicenii și Soașul tot, Brâncovenii și Grindenii și Vădastra, ce iaste cumpărată de Vladul drept aspri 1500 și Potelul cu Balta Albă și pârâul tot și Mălurenii". În timp, averea mănăstirii a sporit mereu, iar Craioveștii, mai ales după ce Barbu devine "mare ban", stăpân pe întreaga Oltenie, și-au creat aici un veritabil loc de odihnă și de apărare.

La curtea banului, apropiată prin fast celei domnești, au existat, în diferite etape, diverși dregători care făceau parte din "sfatul bănesc": comis, portar, stolnic, vornic, pârcălab, vistier, paharnic,

medelnicer, sluger, uneori în aceeași dregătorie figurând două-trei persoane.

"Are și alaiurile lui deosebite – scrie Nicolae Iorga – care pot fi, dacă banul e ambițios (...) tot așa de strălucitoare ca și ale unui domn: cu slujitori, trâmbițe, tobe, surle și după dânsul destulă gloată și câțiva copii de casă cu sulite. Nu e puțin lucru a fi ban de Craiova".

Comentariul prestigiosului istoric are ca izvor cronica lui Radu Popescu, iar despre fastul de la curtea bănească aflate și cronicarul moldovean Miron Costin. Iar Barbu, ctitorul de la Bistrița, era ban – apoi "mare ban" – de Craiova.

Din înscrisurile unui document, dat de Craiovești chiar de la Bistrița, la 16 august 1504, se desprinde clar puterea pe care o aveau și atenția cu care erau înconjurați. Documentul este prilejuit de cumpărarea, de către boierii Craiovești, spre a dăruii mănăstirii, a unei vii, cu livadă și loc, de la Sasca Pârcălabul, pentru 400 de aspri. Până aici, nimic deosebit: un simplu act de vânzare-cumpărare. Ce ne reține atenția este altceva. Documentul, scris de grămaticul Stepan – probabil grămatic "bănesc", pentru că nu l-am găsit să fi redactat acte domnești în aceeași perioadă –, cuprinde o lungă listă de martori, unii dintre ei fiind autorități marcante ale vieții administrative și religioase. Astfel, sunt prezenți la Bistrița, întâmpinându-i pe Craiovești și, probabil, aducându-le omagiul lor, "pârgarii din Râmnic, protopopul Dragomir și popa Ștefan și pârgarii Dănilă și Ștefina și Toroc, Oprea lui Gheorghe, Stoica al lui Ștefania..." și lista încă mai continuă.

Anul 1508 consemnează un episod întunecat în viața Bistriței. În urma unui conflict între Mihnea cel Rău (care urcase de curând pe tron, chiar cu ajutorul Craioveștilor, și dăduse, la 7 și 10 septembrie, două hrisoave în favoarea Bistriței) și boierii Craiovești – conflict asupra căruia vom reveni –, domnitorul a pus să se tragă cu tunuri asupra ctitoriei și fortificațiilor.

"... și mănăstirea lor, care o făcuse ei pre râul Bistriței den temelie, o au răsipit", scrie Letopiseșul Cantacuzinesc.

Câțiva ani, cât la domnia țării au fost Mihnea cel Rău și Vlad cel Tânăr, ambii, spre răul lor, în conflict cu boierii Craiovești, viața Bistriței este tot tulburată, dar urmează apoi o lungă perioadă fastă, inaugurată prin urcarea pe tron, la 23 ianuarie 1512, a lui Neagoe Craiovescu, nepot al lui Barbu Ban.

Un document din vara aceluși an, 1512, readuce Bistrița în atenție. La 30 iulie, jupan Oancea pârcălab a cumpărat de la călugărița Magdalina Cârjoavița, o moșie la Mălureni, cu vaduri de moară și luncă. Era vorba de vremuri mai grele, când averile se puteau risipi, din nevoia de bani? Credem că nu, ci, mai degrabă, de o reînflorire a vieții Bistriței, prețul moșiei fiind "4500 de aspri, 6 coți de stofă de Londra și 6 coți de stofa de Mechlen". Ultima amintită era o localitate din Belgia. Este posibil ca moșia să fi fost dată în primul rând pentru stofele menționate, foarte scumpe la vremea aceea, și numai diferența de valoare să fi fost compensată prin cei 4500 de aspri. Viața la Bistrița trebuia să fie din ce în ce mai fastuoasă, pentru că Barbul-ban era boierul cu cea mai bună situație din țară, sfetnic al domnitorului Neagoe Basarab, nepotul său. Într-un document din primul an de domnie al acestuia (11 octombrie 1512), prin care banul primește ocină în Târsa, într-un schimb pentru care dăduse "Slătioara toată și moara sa", găsim formularea: "Dă Domnia mea această poruncă a Domniei mele cinstitului vlastelin al Domniei mele, întâiului sfetnic, lui jupan Barbul ban...".

Din tradiție se știe că la Bistrița a fost celebrată căsătoria lui Neagoe Basarab cu doamna Elena Despina, fiica despotului sârb Iovan Brancovici. Ajuns domn, gândul i se îndreaptă către ctitoria părintelui și unchilor lui, dar și locul unde petrecuse o mare parte din copilăria lui și unde deprinsese multe din învățăături. Aceași tradiție bistrițeană a reținut faptul că Neagoe a venit la mănăstire la începutul domniei și a fost mâhnit de urmele neșterse încă ale bombardamentului lui Mihnea cel Rău.

– Vei face această mănăstire a noastră mai frumoasă de cum a fost, i-a zis atunci tânărul domnitor unchiului său, banului Barbu. Dumneata ai destulă putere și ai toată dezlegarea din partea domniei mele să faci cum vei crede de cuviință.

Se spune că atunci domnitorul a mai rămas câteva clipe pe gânduri, a privit încă o dată lăcașul, apoi a împărtășit lui Barbu Craiovescu ideea ce-i venise.

– Iar eu am să construiesc o altă mănăstire. O voi ridica la Argeș, în vechea capitală, și o voi face frumoasă, cum nu mai este alta, într-o pomenire veșnică a neamului nostru.

Banul Barbu a avut atunci o tresărire de emoție, doar el era cel ce luptase atât de mult pentru înscăunarea lui Neagoe, și-a sărutat nepotul și i-a dat binecuvântarea să termine cu bine ceea ce gândea.

Când să se fi petrecut aceasta, nu știm precis. Vizitele lui Neagoe-Vodă la Bistrița ar fi putut să fie destul de dese, pentru că el păstra nostalgia acestui liniștit loc de sub munte, în a cărui atmosferă de tihnă și de activitate cărturărească își petrecuse copilăria. Prima vizită a sa, ca domn, o găsim consemnată documentar abia la 23 iulie 1514, când întărea niște proprietăți chiar de la Bistrița, dar credem că a fost aici și în cei doi ani anteriori.

Craioveștii au început refacerea mănăstirii și câțiva ani această lucrare i-a preocupat îndeaproape, ținându-i o bună parte din timp acolo. A fost pentru ei vremea cea mai liniștită, când nu-i munceau gândurile nici unui pericol, nici din țară, nici de dincolo de hotarele ei. Odată încheiată lucrarea, mănăstirea a primit ca danii noi sate și moșii, ceea ce face ca lista proprietăților menționate într-un document dat de Neagoe Basarab la 10 aprilie 1520 (se pare că marele ban Barbu se stinsese din viață la începutul aceluși an; ultimul document în care mai apare ca prim sfetnic este din 10 ianuarie, iar următorul, din 16 martie, nu-l mai menționează) să fie destul de lungă. Iată proprietățile consemnate în document:

"Plăvicenii la Soașa, cu tot hotarul și viile și cu zeciuiala din vinăriciul ce se cuvine și cu viile de la Râmnic și cu locul cât are și Grindeni și Vădastra și Potelul cu Balta Albă și jumătate din Celeiu, și pâraul tot Tupșa și iar Muscelul tot și Răzlorul și Obârșia Deșului și Răchita și Mălenii și Gura Comăneștilor și Mălurenii toți și Bogdăneștii de lângă Cotmeana toți și Milostea toată și din Sârbești partea lui Dan și jumătate din Băbeni și jumătate din Tismana și Târșă cu tot hotarul...".

Pe drept cuvânt, Bistrița era socotită unul dintre cele mai bogate lăcașuri de cult din țară.

Interesant este faptul că nimeni nu avea nici un amestec pe acele proprietăți, "numai egumenul cu trimișii lui să se amestece în acele sate". Față de domnie erau obligați doar la bir și oaste.

S-au stins, în 1520, banul Barbu și, doar un an mai târziu, în 1521, nepotul lui, domnitorul Neagoe Basarab. Dar urmașii lor au rămas suficient de puternici pentru a avea un cuvânt greu de spus în viața politică a țării – din rândul lor vor face parte, mai târziu, Matei Basarab și Constantin Brâncoveanu –, iar ctitoria de la Bistrița destul de prestigioasă pentru a trezi respectul domnitorilor următori. În 1536, de exemplu, Radu Paisie judecă neînțelegerile dintre călugării de la Tismana și cei de la Bistrița. Cum am consemnat, Bistrița primise jumătate din Tismana în timpul lui Neagoe Basarab. Dar și de data aceasta are câștig de cauză (documentul este datat 18 aprilie 1536) și primește, în pofida protestelor tismănenilor, "Tismana din amândouă părțile râului Tismana și Pocruia cu tot hotarul". Dacă poziția Bistriței n-ar fi fost foarte bine consolidată și dacă urmașii Craioveștilor n-ar fi fost încă destul de puternici, domnitorul n-ar fi luat o asemenea hotărâre, de a da Bistriței chiar hotarul în care se afla mănăstirea Tismana.

Dar să ne întoarcem pe firul timpului, între zidurile de incintă ale Bistriței, sau, uneori, în casele bănești de la Craiova și să urmărim frământările boierilor Craiovești, legendarele lor figuri, atât de puțin cunoscute, dar atât de mult implicate în istoria țării, începând cu ultima parte a celui de al XV-lea veac.

Craioveștii erau conștienți de forța familiei lor, dincolo de prerogativele pe care li le dădea dregătoria de ban sau de mare ban. De aceea au luptat mereu pentru a se întări din punct de vedere economic și tocmai de ceea ce se temea Basarab Tepeluș când dădea Bănia în mâinile lui Neagoe de la Craiova – descentralizarea puterii – n-au scăpat domnitorii următori, care au trebuit să se înfrunte adesea cu familia stăpânitoare în dreapta Oltului. Marii bani craioveni au devenit un fel de seniori locali, foarte activi atunci când domnia era slabă, mai ponderați când pe tronul țării ajungea un domnitor autoritar. Niciodată însă nu se împăcau cu situația de a nu fi dregătorii cu cel mai mare rol, imediat după domnitor, și când pierdeau această poziție luptau până o recucereau. Vlad Călugărul, adversar al lor încă dinainte de urcarea pe tron, a încercat să-i țină departe de dregătorii, dar n-a reușit s-o facă decât patru ani.

– Numai cu forța noastră, fără să avem, la nevoie, un loc de unde să primim ajutor, nu vom putea face față, a zis, la un sfat de taină pe care cei patru frați îl țineau în lăcașul lor de la Bistrița, clarvăzătorul boier Barbu Craiovescu. Apoi, a continuat: Și ajutoare nu ne putem face aici, în țară. Aici, oricând vrea, domnitorul poate să-l judece pe un boier de hiclenie, să-i ia averea și să-l omoare. Trebuie să ne facem prieteni străini, care, la mare necaz, să ne poată ține parte nu numai cu vorba, ci și cu oaste.

– Și cu cine am putea fi prieteni, care să poată veni împotriva dușmanilor noștri? a întrebat tânărul Radu, încă neintrat bine în dregătorii și necunoscător al intrigilor existente la vremea aceea între familiile boierești, între acestea și domnie și chiar, foarte adesea, în însăși familia domnitoare, între diferiți pretendenți la tron.

– Cu cine? Asta nu-i greu deloc să ne gândim. Beiul de Vidin e aici, la doi pași, cât să dai cu piatra de pe moșiile noastre de la Dunăre. Nu e departe nici Serbia, pe drumul Severinului. Iar de aici, de la Bistrița, dacă treci muntele în Valea Oltului, ajungi ușor, pe râu în sus, până la Sibiu. Acolo trebuie neapărat să avem prieteni, pentru că sibienii și brașovenii ne pot fi și părtași de negustorie, iar mai toți domnii fugari și cei cu pretenții de domnie la ei își găsesc adăpost.

Ceilalți trei frați l-au ascultat pe Barbu și i-au dat dreptate, așa cum făceau totdeauna când fratele lor mai mare își spunea o părere sau lua o hotărâre. Înțelegerea dintre ei era binecunoscută în epocă și tocmai aceasta i-a făcut mai puternici și mai de temut.

De atunci, în tendința lor tot mai accentuată de a căpăta independență față de puterea centrală, Craioveștii au căutat încheierea și menținerea unor legături în afara granițelor țării. Cu familia domnitoare a Serbiei, Brancovici, se înrudeau, iar Neagoe Basarab cimentează legătura prin căsătoria cu distinsa doamnă Elena Despina, fiica lui Iovan Brancovici. Prin această familie au intrat în legătură cu orașele italiene, cu atmosfera Renașterii, ceea ce explică înclinația lor spre artă și cultură. Puternice au devenit și legăturile economico-politice cu Sibiu, în 1509 existând chiar – în persoana cneazului Dumitru din Săliște – un trimis al sibienilor "pe lângă banul Barbu al Craiovei". Așadar, un ambasador în toată regula, la curtea banului oltean, în afară de cel ce va fi existat pe lângă domnitor, un om care stătea în permanență în preajma Băniei și

banilor, spre a încheia afaceri și a veghea la bunul lor mers. Avea dreptate Nicolae Iorga: "Nu e puțin lucru a fi un ban de Craiova!".

Cu simțul politic care-i caracteriza, boierii Craiovești au întreținut strânse relații cu turcii, ceea ce s-a dovedit a le fi fost de mare folos în disputele lor cu domnitorii. S-au angajat în importante afaceri de negoț, spre care au atras mari demnitari ai imperiului otoman. Încrederea deosebită de care ajunseseră să se bucure în fața Porții a făcut să li se dea venitul vămilor de la Dunăre și să ajungă chiar beneficiari, alături de dregători otomani, ai veniturilor unor vămi din dreapta fluviului.

Forța economică de care dispuneau a obligat, pur și simplu, domnia să le caute alianța, ca o condiție de stabilitate politică a țării. Radu cel Mare (1495-1508) și i-a asociat pe Craiovești, creând pentru ei instrumentul administrativ al Marii Băanii de Craiova. Prin atragerea Craioveștilor de partea sa, domnitorul realiza echilibrul politic necesar pentru progresul general al țării.

După domnia acestuia, de reală înflorire a Munteniei (Radu cel Mare a întreținut bune relații cu regele maghiar Vladislav al II-lea, a stăpânit domeniul Geoagiului de Jos în Transilvania, a avut relații de alianță cu regele Poloniei și s-a ocupat de organizarea religioasă și de construcția lăcașurilor de cult), vremurile s-au înrăutățit. Pe fondul unei secete și al unei epidemii de ciumă, au început lupte interne pentru tron, în timpul lui Mihnea cel Rău (1508-1510) și Vlăduț (1510-1512).

La început Craioveștii s-au înțelese bine cu cei doi domnitori. Însuși Mihnea cel Rău, confirmă documentele, a dat în 1508, la începutul domniei, două hrisoave în favoarea mănăstirii Bistrița, iar Vlad cel Tânăr, fiu al lui Vlad Călugărul, a fost înscăunat chiar de boierii olteni, cu sprijinul militar al lui Mehmet-beg. Se spune că au existat și jurăminte reciproce de credință între domnitor și boierii Craiovești. Dar, odată urcați pe tronul țării, ambii domnitori s-au simțit incomodați de rolul politic tot mai accentuat al marilor boieri și au căutat să conducă țara fără colaborarea lor. Simțiseră, firește, că ambiția stăpânilor din dreapta Oltului nu se va opri la condiția acelui moment și că, dincolo de tendința de a tutela domnia, aceștia nutreau gândul de a urca pe treapta supremă, de a deveni ei, de fapt și de drept, conducătorii țării. Și au încercat, amândoi, să diminueze

rolul Craioveștilor, dar încercările au fost sortite eșecului, pentru că boierii olteni s-au dovedit mai abili și mai puternici.

Se pare că în relațiile dintre Mihnea cel Rău și Craiovești au apărut la un moment dat disensiuni din cauza orientărilor diferite în politica externă. Este cunoscută atitudinea fermă a domnitorului față de boierii țării, Craioveștii fiind și ei la un pas de a suferi direct persecuțiile sale. Au aflat însă la timp de intențiile acestuia și n-au rămas cu mâinile în sân. Nu le era așa felul și nici nu i-ar fi ajutat în împlinirea țelului propus. Au luat imediat măsuri, nu numai de apărare, ci și de ripostă la acțiunea domnitorului. Au trecut Dunărea în frunte cu marele ban Barbu și s-au întors cu ajutor turcesc. Dar ei fugiseră "doar cu ceva avuție și oameni cât putură", cum scrie cronica. Între timp, însă, drept represalii, Mihnea "în pizmă le-au ars curțile și casele le-au răsipit; iar câți au aflat de acel neam rămași, pre toți i-au muncit cu feluri de munci. Pre unii i-au și omorât... ". Atunci a fost momentul când asupra mănăstirii Bistrița s-a tras cu tunul. Dar, după ce boierii Craiovești s-au întors cu ajutor turcesc, Mihnea-Vodă a fost nevoit să treacă munții, la Sibiu, unde și-a găsit moartea, asasinat de un mai vechi rival la domnie. "S-au rădicat – consemnează evenimentele cronicarul Radu Popescu – o seamă de boieri cu banul Barbu Craiovescul și cu frații lui și alt neam al lui și au pribegit în țara turcească. Care, făcând jalbă la împăratul de răutățile ce le făcea Mihnea Vodă l-au mazilit și au pus în locul lui pe Vlad Vodă, fratele Radului Vodă".

Când l-au înscăunat pe acest Vlad-Vodă – cunoscut în istorie sub numele de Vlăduț – Craioveștii se vor fi gândit că el va urma, în raporturile cu familia lor, linia imprimată de Radu cel Mare. Dar, nu s-a întâmplat așa. Domnitorul a recunoscut, în 1511, supremația regelui maghiar, în detrimentul relațiilor cu Craioveștii și cu turcii. Faptul era de neiertat din partea Craioveștilor, mai ales că prin acest act politic Vlad încălca jurământul pe care pretindeau că li l-a prestat și prin care se obliga a nu face "vreun rău sau vreun vicleșug" neamului lor, ei trebuind, la rândul-le, cum spune Letopisețul Cantacuzinesc, să slujească cu dreptate domnului. Au făcut din nou apel la Mehmet-beg, care le-a venit în sprijin cu oaste. Trupe otomane și detașamentul boierilor olteni pornesc, în plină iarnă, spre București. La marginea orașului, "la Văcărești", are loc lupta. Învins și luat prizonier, Vlăduț este decapitat "subt un păr".

Prin tradiția istorică, păstrată în cronici, se spune că și trădarea a avut un rol în înfrângerea lui Vlăduț. Oameni apropiați din tabăra lui, în frunte cu comisul Calotă, au trecut de partea Craioveștilor și l-au ucis pe Vlad, spre a-l aduce domn pe Neagoe Craiovescu, cel ce s-a numit mai apoi Basarab. O copie a Letopiseșului Cantacuzinesc scrie că "Au fugit Pârvuleștii (Craioveștii, numiți și așa, după numele marelui vornic Pârvu) peste Dunăre și au ridicat domn pe Băsarab Vodă și au chemat pe Mehmet-bei... într-ajutor. Și au avut mare războiu la București cu Vlăduț vodă. Deci dvornicul și alți boiari au viclenit de către Vlăduț Vodă și i-au tăiat capul lui...". Dar Calotă era înșurat cu Neacșa, fata lui Vlad Călugărul și soră cu Vlăduț. Trădarea domnitorului, de către propriul său cumnat, pare a depăși cadrul legendei, al tradiției, confirmându-se, indirect, documentar. Calotă fusese comis în sfatul cumnatului său. Probabil i s-a părut prea mică această dregătorie pentru gradul său de rudenie cu domnitorul, iar pretendentul Neagoe i-o fi promis mai mult. Cert este că, din 1512, îl găsim în dregătoria de mare vornic, pe care o păstrează până în 1520.

Odată cu moartea lui Vlăduț, pe tronul țării este instalat deci Neagoe, fiul marelui vornic Pârvu Craiovescu, dar care, după legendă, era fiul natural al Neagăi, nevasta lui Pârvu, cu Basarab cel Tânăr Țepeluș, domnitorul ucis la Glogova.

Cu aceasta, legendara luptă a Craioveștilor pentru putere se încheie sau, mai degrabă, trece pe un alt plan. Următorii Craiovești își revendicau dreptul la domnie prin descendența din Neagoe Basarab ori prin înrudirea cu el.

Cert este că Neagoe Basarab a știut să aibă o domnie relativ liniștită, la aceasta contribuind discernământul său politic, vastul orizont cultural, de adevărat cărturar al vremii sale, format sub zidirile liniștite ale ctitoriei de pe apa Bistriței vâlcene. La el s-au raportat multă vreme domnitorii luminați ai țării, încercând să-i meargă pe urme și cel mai bine au reușit doi dintre Craioveștii târzii, în următoarele două veacuri: Matei Basarab și Constantin Brâncoveanu.

Să mai rămânem o clipă la Bistrița, aceea a vremurilor de demult, reamintindu-ne tradiții și răscolind hrisoave. Se consideră că Bistrița a fost înălțată de meșteri români. Documentele păstrează numele de Dobromir, Dumitru și Chirtop, iar Grigore Tocilescu scria

că pe un fragment din chenarul ușii de la vechiul lăcaș se afla însemnat numele unui alt meșter, numit Mane. Vă reamintiți, desigur, binecunoscuta legendă a meșterului care, la Argeș, își zidește iubita! Apoi, ctitorul (în legendă Negru-Vodă, dar știm că mănăstirea Argeșului a fost construită de Neagoe Basarab) îl lasă pe acoperiș, împreună cu ceilalți nouă meșteri, pentru a nu mai zidi nicăieri un lăcaș atât de frumos. "Aripile zburătoare" pe care și le confecționează din "șindrili ușoare" nu-i sunt de folos și în locul unde a căzut a izvorât o fântâniță. O știm și am gustat, adesea, apa ei. Dar se prea poate ca legendarul meșter Manole să fie acel Mane de la Bistrița. Dacă avem în vedere apropierea datelor de construcție, nu este cu totul lipsită de temeii ipoteza că Mane ar fi trecut de la Bistrița la mănăstirea Dealul, de aici la mitropolia din Târgoviște și, în fine, la Argeș, unde a însumat toate calitățile sale artistice, făcând posibilă legenda așa de răspândită a meșterului sacrificat din gelozia de a nu mai face o altă mănăstire, "mult mai luminoasă și mult mai frumoasă".

În secolul al XVI-lea Bistrița a strălucit mai ales prin rolul său de focar de cultură. Aici s-a aprins și a ars mereu, câteva secole, flacăra care a luminat cultura veche din Muntenia, tot așa cum în Moldova a pâlpâit o flăcără-soră, la mănăstirea Neamțului. O recentă istorie a cărții vâlcene a adus argumente plauzibile în favoarea ideii că prima carte românească, Liturghierul, tipărit de Macarie, în 1508, a văzut lumina tiparului la Bistrița. A existat aici o bibliotecă imensă, pe care timpul și vitregiile au reușit s-o micșoreze, dar nu s-o facă să dispară. În anul 1861, Alexandru Odobescu scrie că a găsit aici "un număr ca de vreo 230 de volume, din care vreo 43 manuscrise slavone, vreo 81 in folio și 20 folio mai mic, cărți bisericești slavone tipărite în străinătate (la Lvov, la Kiev, la Moscova), vreo 30 de cărți slavone tipărite în Țara Românească în secolul XVII, vreo 32 volume grecești..., vreo 21 manuscrise românești, cele mai multe cu scriere cursivă".

Aici s-a păstrat frumoasa Psaltire scrisă la 1346, în vremea țarului Ștefan Dușan, adusă ca dar de doamna Despina. O altă lucrare din patrimoniul de artă veche, Tetraevanghelia slavonă, tipărită în 1512, din porunca lui Neagoe Basarab și aparținând acestuia, s-a păstrat tot la Bistrița. La rândul său, banul Preda a pus pe grămăticul Dragomir să "transcrie cărți dogmatice și populare, pentru folosul și

instruirea celor de la mănăstire". Tot aici și-a găsit loc de păstrare Evanghelia scrisă la muntele Athos și Sintagma lui Matei Vlastares, dăruită mănăstirii tot de doamna Despina. Multe cărți au fost distruse în timpul jafurilor, altele au avut cel puțin norocul de a nu fi dispărut definitiv. În 1845, de exemplu, filologul rus V. Grigorovici descoperea la Bistrița Cronograful Țării Românești, prima "istorie universală" de la noi, realizată pe la 1620 de Mihail Moxa. Lucrarea a fost tipărită, la 1859, în Cazan, iar manuscrisul se păstrează la Moscova.

Tot ce putuseră să procure, adesea cu mulți bani, boierii Craiovești, aduseseră la Bistrița. Tot așa au făcut și urmașii lor, cei iubitori de cultură, iar mai apoi, când Bistrița devenise un cunoscut lăcaș de cult și centru de cultură, înzestrările au venit și din afara neamului Craioveștilor.

La Bistrița s-au adus cărți tipărite în străinătate, s-au copiat cărți și s-au scris cărți.

Dar nu numai atât. S-au lucrat și s-au păstrat aici și prețioase obiecte de artă religioasă, multe din ele de rară finețe, executate de meșteri români sau străini. Clopote, un chivot de argint aurit – păstrat și astăzi la Muzeul Național de Artă –, tăvi, cădelnițe, potire, odăjdii și covoare au făcut parte din daniile ctitorilor, ale lui Neagoe Basarab și Doamnei Despina sau ale urmașilor lor. Un covor de velur albastru, de Genova, țesut cu fir neted de aur și cu fir încrețit, făcut din 17 bucăți, purta pe el o inscripție care spunea că în ziua de 4 august 1514 Neagoe Basarab a venit la Bistrița (informația este după Grigore Tocilescu, dar se cunoaște, atestată documentar, o vizită din 23 iulie 1514; intervalul fiind de nici două săptămâni, putem considera că domnitorul a stat mai mult în locul copilăriei lui).

Influența Craioveștilor crescând, s-a extins, în mod firesc, și aria vederilor și preocupărilor lor. Documentele îi consemnează cu danii la mănăstirile de la Tismana, de la Strehaia ori de la Snagov; ultima este și locul unde a fost înmormântat unul dintre frații Craiovești, vornicul Pârveu.

Casele de la Craiova, băile de la Târgoviște (menționate într-un document dat de Matei Basarab la 20 aprilie 1642), descoperirea unor resturi ale palatului de la Strehaia, din vremea Craioveștilor, evidențiază și preocupările pentru construcțiile laice. Acestea, adăugându-se celor enumerate mai devreme, duc la concluzia că

epoca de supremație politică a Craioveștilor, înaintea și în timpul domniei nepotului lor, Neagoe Basarab, nu poate fi comparată, în evul mediu, decât cu epoca lui Constantin Brâncoveanu, când, sub raport cultural, Țara Românească se înscrie ca având un important rol în contextul general european.

Prin poziția ei față de puterea centrală, prin permanentele tendințe de autonomie extinse asupra unei întregi provincii, prin implicațiile asupra vieții politice, economice și culturale a unei îndelungate perioade, prin legăturile externe independente de cele ale domnitorului, familia Craioveștilor poate fi asemănată, păstrând cuvenitele proporții, cu marile familii din Europa Apuseană a evului mediu.

Bistrița încă mai așteaptă să-i treacă pragul istorici și scriitori care să scoată la lumină, în toată măreția ei, o legendară și glorioasă epocă.

Arnota, locul odihnitoarelor limpezimi

...Demult, în anii de început ai celui de-al șaptesprezecelea veac, când încă nu se uscaseră lacrimile vărsate la vestea morții marelui voievod Mihai, o altă mare și bogată familie de boieri olteni domina viața provinciei din dreapta Oltului. Era familia boierilor din Brâncoveni, coborâtoare din vechii Craiovești. Averile se adunaseră treptat, uneori se împărțeau, alteori creșteau prin moșteniri și căsătorii, iar unii dintre reprezentanții familiei se bucurau și de încredințarea unor dregătorii domnești. Unul dintre dregători a fost și Danciu, mare vornic încă înainte de domnia lui Mihai Viteazul, ucis în Transilvania, pe la 1595. Acesta a avut un fiu, pe Matei, despre care Nicolae Iorga ne spune că a fost “Agă până la suirea sa în Scaun, luptător al lui Mihai Viteazul în tinerețele pe care le lăsase departe în urmă-i”. Turcii îi călcau adesea moșiile sale întinse până la Dunăre și el mare pizmă prinsese pe necredincioși, dar și aceștia îl pizmuiau pe el, pentru averile pe care le avea și pentru pârlile pe care neprieteni i le făcuseră în fața Înaltei Porți. Îl mai pizmuiau pentru faptele sale de arme, pentru că de tânăr se dovedise priceput în arta militară și neînfricat în fața dușmanului.

Odată, când boierii râvnitori la scaunul domnesc se temeau că Matei, fiul marelui vornic Danciu, ar putea fi un pretendent greu de învins, aceștia au adus mărturii mincinoase marelui sultan, învinuindu-l de ceea ce nu făptuise și cerând pieirea lui. Turcii atât au așteptat, au trecut Dunărea și au pornit pe Olt în sus, spre Brâncoveni, dar tânărul boier a prins de veste și, cu o ceată de arnăuți, a fugit pe malul râului, către munte. Turcii s-au ținut după ei și erau gata-gata să-i ajungă, dar arnăuții cunoșteau bine locurile și apucau tot pe drumuri ascunse și greu de străbătut. Tocmai la intrarea

în cheile Bistriței, când credeau că au scăpat și că urmăritorii le-au pierdut urma, de după deal a apărut o ceată de călăreți musulmani, ajunsă aici cine știe pe ce drumuri.

– Încotro o luăm? întrebă unul dintre arnăuți, în timp ce se aruncaseră pe cai cu iuțea fulgerului.

– În sus, pe munte, porunci Matei. Dacă intrăm în cheile Bistriței suntem pierduți, n-avem pe unde mai fugi, dar sus ne putem risipi și ascunde.

Porniră pieptiș pe povârnișul muntelui, trecând cu greu printre tufișurile dese. Caii își purtau anevoie povara, copitele sângerau printre pietrele colțuroase, dar parcă simțeau și ei primejdia care venea din urmă și se opinteau, din răsuputeri, pe abrupturi.

Au ajuns curând într-un luminiș, un fel de căuș al muntelui, unde, datorită smârcurilor de apă, crescuse o răchitărie întinsă, deasă ca peria. Acolo îl sfătuiră arnăuții pe tânărul Matei să se ascundă, iar ei rămaseră să țină piept turcilor ce se apropiu.

Aceștia năvăliră din ce în ce mai mulți și îi înconjurară. Pesemne nu-l cunoșteau pe Matei, nu știau cum arată, pentru că după ce îi strânseseră pe arnăuți ca într-o chingă, ținând întinse spre ei puștile și iataganele, porunciră să iasă în față stăpânul de la Brâncoveni.

Câteva clipe nu se produse nici o mișcare. Și o tabără și cealaltă stăteau cu mâinile încordate pe arme, gata să atace ori să se apere. Atunci, unul dintre arnăuți trase ușor de frâul calului și acesta se mișcă doi pași.

– Eu sunt stăpânul de la Brâncoveni, spuneți-mi ce doriți, le zise, privindu-i sfidător.

– Ce dorim ne vom lua singuri, răspunse, la rândul-i, cel ce părea să fie mai marele turcilor, care se apropie de arnăuț și slobozi pistolul în pieptu-i.

Românul căzu secerat din șaua calului, răcnind o înjurătură turcească învățată în lupte, dar musulmanii nu-l mai băgară în seamă. În aceeași clipă, ceilalți arnăuți se năpustiră asupra turcilor. Matei ieși și el din ascunzătoare și se încinse o luptă dârză, pe viață și pe moarte. Mai bine de un ceas dură încăierarea, câțiva arnăuți zăceau apoi nemișcați pe câmpul de luptă, dar dintre turci nu mai era în viață nici unul.

Cei ce scăpaseră, împreună cu Matei, se așezară obosiți pe pajiștea însângărată. Apoi adunară trupurile tovarășilor lor de arme, săpăra gropi unde găsiră pământ mai moale și îi înmormântară cu cinstea cuvenită.

– Sărmane Mihai, ți-ai dat viața în locul meu, zise Matei, aruncând un pumn de țărână peste trupul celui ce spusese că el este stăpânul de la Brâncoveni, deși cunoștea bine judecata turcilor.

Rămase câțva timp tăcut, în fața binefăcătorului său acum dus din această lume, iar ceilalți păstrară și ei un moment de liniște.

– Aici, zise în cele din urmă Matei, voi înălța un lăcaș pentru sufletele arnăuților care au pierit astăzi. Îl voi numi Arnota.

Când Matei a ajuns domn, nu și-a uitat făgăduiala. Chiar din primul an de domnie a pus să fie înălțat așezământul Arnotei, care a devenit una dintre cele mai îndrăgite ctitorii ale sale și unde, prin voia împrejurărilor, au ajuns să se odihnească rămășițele sale pământești.

*

Cât adevăr poate fi în legenda aceasta e greu de stabilit. Vreun document care să ateste înfruntarea dintre viitorul domn Matei Basarab și turci nu ni s-a păstrat și nici altele, despre începuturile construcției. Un document de la 1636 menționează deja mănăstirea ca terminată.

Și alte variante ale legendei mai sunt cunoscute de localnici. După unele, Matei a luat drumul pribegiei, singur, s-a ascuns mai întâi la schitul Iezerul și la Cozia, iar mai apoi și-a găsit loc tăinuit în munții unde se află acum Arnota. După altele a fost însoțit numai de arnăutul care s-a jertfit dându-se drept stăpânul lui, fără să mai fi avut loc nici o luptă.

Oricare ar fi adevărul, Arnota rămâne un lăcaș de legendă, unde domnitorul se retrăgea în momentele sale de liniște pentru odihnă și meditație, aici fiind locul unde s-au născut cele mai multe dintre ideile după care și-a condus țara, astfel încât atât contemporanii cât și urmașii l-au simpatizat și l-au respectat, indiferent dacă au fost din neamul lui ori străini.

Cronicarul Constantin Căpitanu scrie:

“S-a nevoit de a dres țara foarte bine, care și după orânduiala lor, boierii, țăranii, slujitorii cât și tuturor le era bine în zilele lui, că iubea țara pre domn și domnul pre țară”.

Cuvinte de laudă are pentru voievodul muntean și Miron Costin, care notează:

“...despre toate căpeteniile Țării Munteneste era Matei aga și de atunce au căzut domn fericit Țării Munteneste”.

Că țara l-a iubit pe domn trebuie să fi fost o realitate care n-a fost uitată de popor, pentru că Radu Popescu, după ce scrie în termeni elogioși despre cărmuirea lui Matei Basarab, menționează că toate sunt “precum am auzit pe bătrânii noștri mărturisind de aceasta”. Despre vocația de ctitor a lui Matei Basarab au cuvinte de laudă numeroși călători străini care au trecut prin țara noastră: Petre Bogdan Backsic, Paul de Alep, Schultzer și alții. Cel mai frumos îl va caracteriza însă, după câteva secole, Nicolae Iorga, scriind:

“Coborător al domnilor de demult, coborător român al Domnilor români, viteaz din sângele vitejilor, el avea scopurile sale scrise pe steagul pe care-l desfășurase, chemând țara în jurul lui; el voia să aducă înapoi trecutul, trecut de bogăție, de cinste, de putere, de mândrie și de învățătură”.

La Arnota, domnitorul s-a pogorât în pământ, sub lespedea rece, alături de tatăl său, Danciu Vornicul; dar tot acolo, într-o frescă pictată de Stroe Târgovișteanul, el mai trăiește încă, alături de distinsa Elina Doamna, împreună cu care ține în mână edificiul, și de alți membri ai familiei voievodale, începând cu rude mai îndepărtate, cum era jupânița Calea, sora bunicului domnitorului, continuând cu alți strămoși, jupân Datcu și jupân Preda vel-spătar, apoi cu părinții voievodului – jupânița Stanca și jupân Danciu vornicul.

Din vremea lui datează, de asemenea, numeroase construcții. A refăcut, în 1645, cetatea Târgoviștei, reparându-i zidurile, precum și curțile domnești din același oraș, din București și din Câmpulung. A zidit case domnești la moșia părintească de la Brâncoveni – care după aproape o sută de ani era considerată, alături de hanul Hurez din Craiova, una dintre cele mai reprezentative construcții din

Oltenia –, la Caracal și în alte părți. Interesant este faptul că domnitorul a încurajat “încercările meșterilor săi, în mare parte autohtoni, doritori să găsească noi forme de exprimare artistică”. Acești meșteri-constructori făceau “una din punțile de aur pe care bătrânul înnoitor de țară o întindea urmașului său de geniu, ocrotitor de artă și ctitor de aleasă spiritualitate românească: eruditul Constantin Brâncoveanu”.

Dar, dintre acestea toate, una singură l-a așteptat mereu, pentru odihna eternă: Arnota.

Domnitorul s-a stins din viață în cetatea de scaun a Târgoviștei, în primăvara anului 1654. După o domnie glorioasă și fericită, părăsea lumea singur și trist. Cu un an mai devreme condusesse pe ultimul drum pe doamna Elina, distinsa și credincioasa lui soție. Copii în viață n-avea. Unicul fiu murise mai demult. Nici măcar urmași adoptivi sau rude mai apropiate, care să-i continue domnia. Un nepot al doamnei, pe care-l înfiase, a murit cu doi ani înaintea lui. N-a avut mai mult noroc nici cu ficele verișoarei sale, Maria Buicescu.

Boierii țării l-au înmormântat cu respect, “într-un coșciug regesc, alături de groapa răposatei doamne și a fiului lor”, la Târgoviște, unde, cum scrie Paul de Alep, “în jur erau toate boieroaicele, care plâneau și se boceau”.

Dar, poate că Arnota își aștepta ctitorul. Poate era hărăzit ca oasele lui să se odihnească acolo unde se aflau și cele ale arnăutului pierit în locu-i.

În cronica Arnotei stă scris :

“L-au îngropat în tinda ctitoriei domnești, iar apoi, fiind multe răutăți și robie în țară de limbă străină, i-au scos oasele afară. În vremea lui Constantin-Vodă, fiind oasele tot dezgropate, le-au trimis cu cinste tocmai la Arnota”.

Cel ce a săvârșit piosul gest față de memoria lui Matei Basarab este nepotul său, vornicul Preda Brâncoveanu. El s-a îngrijit de reînmormântarea la Arnota.

Pe placa de marmură au fost dăltuite de un meșter pietrar stema țării și un epitaf pe potriva vieții celui căruia îi este dedicat:

“Aici zace Matei Basarab, stăpân și domn al Țării Românești, bărbat înțelept, îndurător și milostiv, întemeietor și înnoitor a multe ctitorii; niciodată biruit, ci biruitor și a multe învingeri învingător preaslăvit, dușmanilor înfricoșat, prietenilor de folos, îmbogățitor al țerii sale, cel ce cu multă bogăție și întru toate îndestulat, în lină pace a domnit douăzeci și trei de ani; a adormit la cinstite bătrânețe, în anul 1654“.

...În limpezimea de cristal a cerului Arnotei, Matei Basarab se odihnește sub o piatră de marmură. Ca atâția și atâția voievozi români pe care timpul i-a trecut din viață în hrisoave, dar care n-au murit și nu vor muri niciodată.

Puterea dragostei sau povestea domniței Anca

Jupâneasa Catinca mai aruncă un lemn în sobă, deși în încăpere s-a făcut peste măsură de cald. Își ridică ochii către patul unde domnița Anca a ațipit, apoi jăruiește vatra și închide ușor ușița de metal. Nu e încă vremea focului, abia a trecut Sântă-Măria Mică, dar de o săptămână frigurile o bântuie pe domnița Anca fără încetare, din ce în ce mai rău, cu toate leacurile pe care le-a încercat. Jupâneasa știe că strădaniile ei sunt zadarnice, năpraznica veste a doborât-o dintr-o dată pe domniță și leacul nu mai are de unde să-i vină. Ea nu trăia decât pentru Radu, care acum...

Iese încet, să nu o trezească, trece prin iatac spre tinda casei construită de tatăl lui Radu, marele vornic Socol, în vremea preabunului Vodă Pătrașcu și privește pe ulița prăfuită a Râmnicului. Un car cu struguri vine din vale, dinspre apa Olăneștilor și femeia care merge în urmă-i alege două vâsle, îndreptându-se către jupâneasa Catinca.

– Sărut mâna, coană Catinca! Le-am tăiat pentru domniță, poate pofteste la un strugure. Ce mai face?

– Ce să facă, zace. Ziua și noaptea, zace mereu.

– Și Doamna? Vine?

– Cine știe! De două zile mă tot uit pe ulița asta și degeaba. I s-or fi închis drumurile, că o caută și turcii și Alixandru Vodă.

Jupâneasa Catinca se mai uită o clipă după femeia care se îndepărta, grăbind să ajungă carul, și intră în curte.

O legendă vâlceană spune că după uciderea soțului ei, Radu Stolnic, fiul lui Socol, domnița Anca, fiica doamnei Chiajna, aflată la Râmnic, de inimă rea, a căzut la pat. Domnitorul Petru cel Tânăr

(21 septembrie 1559 - 8 iunie 1568), fratele ei, fiu al lui Mircea Ciobanul și al doamnei Chiajna, fusese mazilit de turci în vară, după ce dusesese personal tributul.

Noul domn Alexandru al II-lea, nepot al lui Mihnea cel Rău, după ce fusese “în pribegie în țara arăpească 20 de ani și în Halep 14 ani ca într-o închisoare“, cum însuși mărturisește pe inscripția unei fântâni ridicată la 1571, intrase triumfător în București, iar doi ceauși turci veniseră în țară pentru a o ridica pe doamna Chiajna și a o duce la Constantinopol, unde se afla și fiul ei, fostul domn. Curând se descoperă un complot pus la cale de Chiajna, dar grupând mulți dintre foștii aderenți ai lui Pătrașcu cel Bun.

La 1 septembrie 1568 sunt executați mai mulți boieri, între care și Radu stolnic, soțul domniței Anca, ginerele niciodată acceptat de Chiajna. Cronicarul Radu Popescu spune că Radu Socol a fost ucis de “Alexandru Vodă, cumnatul său“. După istoriografia pe care o avem la îndemână astăzi nu poate fi așa, deoarece nici una dintre fetele Chiajnei n-a fost măritată cu Alexandru, iar Radu Socol n-a avut nici o soră. Soția lui Alexandru al II-lea a fost greco-italiancă din Pera, Ecaterina Salvaresso, cu care a avut trei copii: viitorul domn Mihnea Turcitul și două fete. Eroarea se datorează, credem, confuziei care s-a făcut în istoriografia veche între Petru cel Tânăr și Petru Șchiopul, problemă clarificată la începutul secolului trecut.

Alexandru al II-lea (sau Alexandru Mircea) este frate cu Petru Șchiopu, nu cu Petru cel Tânăr și nu erau fiii lui Mircea Ciobanul, ci ai unui alt Mircea, fiu al lui Mihnea al III-lea, cel înfrânt de boierii Craiovești, cu sprijin turcesc, în februarie 1510, la Cotmeana. Așadar, Chiajna nu era rudă directă cu noul domn, dimpotrivă, acesta o prigonea în vara anului 1568.

Tradiția spune că înainte de a fi prinsă și dusă la poartă, Chiajna a întâlnit-o la Râmnic pe domnița Anca. Aceasta, obosită de necazuri și slăbită de boală, voia să-i ceară iertare pentru căsătoria împotriva voinței ei.

– Te simți mai bine, domniță? întreabă jupâneasa Catinca, văzând că bolnava se trezise și privea pâlpâirea flăcărilor din sobă.

– Binele meu s-a dus, jupâneasă Catincă. S-a dus pe drum fără întoarcere. Tot ce pot face e să mă duc eu după el, poate mă așteaptă acolo...

– O să se întâmple cum ți-e scris, domniță, nu putem hotărî noi asta. Dar acum, încearcă să te faci bine! Ia și mănâncă un strugure, mi l-a dat acum o femeie să ți-l aduc.

Domnița Anca își răsuci trupul slăbit și rupse câteva boabe de pe chiorchinele atârnat de vâslă. Gustul lor pareă o învioră o clipă, ca o aducere aminte plăcută, apoi scuiă în palmă cojile și refuză să mai ia alte boabe.

– Ai fost și te-ai uitat pe uliță?

– Am fost domniță, de mai multe ori am fost. Dar nimic nu se vede.

– Nu mai vrea să audă de mine, asta-i. Dar credeam că măcar acum, când bărbatul mi s-a prăpădit și când a aflat că mie mi-s zilele numărate, s-o îndura să vină să-i cer iertare. Eu nu pot merge și nici n-am unde, dacă din București a fugit ...

– Eu zic să n-o năpăstuim cu vorbe grele, că poate nu-i e liberă calea. Or fi prins-o ceașii turci, și-or fi dus-o în țara păgână.

– N-o ajung pe ea vorbele grele, jupâneasă, iar, dacă vrea, nici turcii n-o pot prinde. Are destule ascunzători în țara asta și e mai aprigă ca un bărbat. Altfel, cum crezi că ar fi domnit zece ani, când frati-meu era un copil. El nici acum nu-i prea copt la minte, abia are douăzeci și unu de ani. Iar necazuri, știi bine, a avut destule. Dar acum n-o să fugă din calea turcilor, pentru că Petru e poprit de marele sultan. La mine nu mai are timp să se gândească.

La moartea lui Mircea Ciobanul (21 septembrie 1559), fiul său Petru nu avea decât doisprezece ani. Doamna Chiajna, cunoscută ca o femeie aprigă, avidă de putere, cu o extraordinară voință - semăna, poate cu vreunul din energicii ei strămoși, ca fiică a lui Petru Rareș și a Elenei Brancovici, fata despotului sârb Iovan Brancovici, o femeie despre care se spune că era foarte energică - reușește însă să-l înscăuneze, luând, de fapt, asupra-și conducerea țării.

Dar vremurile erau tulburi. La numai câteva săptămâni boierii refugiați în Transilvania au venit cu oaste și au învins cetele Chiajnei, la Românești, în octombrie 1559. Tânărul vodă și mama sa fug la Giurgiu, se întorc cu ajutor turcesc și restabilesc situația, în urma bătăliei de la Șerpătești, din aceeași lună. Curând însă apar alți pretendenți, de data aceasta și mai de temut, pentru că veneau dinspre puternica Oltenie și se aflau printre ei fostul mare spătar

Stanciul al lui Banga, Matei ban de Caracal, nepot de soră al lui Neagoe Basarab, Radul logofătul și alții.

Lupta se dă la Boian și Petru vodă, având și “mulți turci cu el” (cum scrie cronica) învinge. De fapt, era victoria “Mirceaiaei”, care înfrânge și o altă răzvrătire, în 1566. Reușise să câștige de partea sa mulți dregători otomani, firește cu daruri scumpe, pe unele dintre favoritele din haremul sultanului și chiar pe mama acestuia. Țara era însă stoarsă. “Adus-au Petru Vodă cu mumă-sa la bir cinci aspri” scrie Letopisețul Cantacuzinesc. Dar, în toamna anului 1568, atotputernicul sultan de la Constantinopol primise, se pare, alte pungi cu galbeni, mai pline, din partea altcuiva.

Afară s-a întunecat deja și jupâneasa Catinca a aprins un opaiț care pâlpâie timid, aruncând în încăpere umbre mișcătoare. Tânăra bolnavă le privește indiferentă, ca pe niște contururi de stafii. S-a trezit, apoi a ațipit din nou, vegheată de jupâneasa Catinca, sora mai mică a socrului său, rămasă văduvă demult, când i-a fost prădat și ucis bărbatul pe drumul de negoț al Brașovului. Deodată, în liniștea nopții se deslușesc zgomote furișate, tot mai aproape, până sub fereastra casei. Sunt câțiva călăreți veniți în trap, se aud săriturile din șa și zornăitul lanțurilor, în timp ce slugile au potolit larma câinilor treziți din culcușuri. Abia apucă să deschidă jupâneasa Catinca ușa, că în pragul ei apăru cu pași grei doamna Chiajna, îmbrăcată bărbătește, cu hainele pline de praf, ținând strâns o nuia în mâna dreaptă. O clipă privirea i se opri pe patul unde-i zăcea fiica, apoi se uită de jur-împrejur prin cameră, parcă spre a se încredința că nu mai e nimeni acolo și n-o pândește nici un pericol. Anca s-a ridicat pe pernă, adunându-și puterile și urmărind fiecare gest al mamei. Ochii îi sunt încercănați, se cunoaște asta și în slaba lumină a opaițului, iar fața îi e obosită. Parcă a și îmbătrânit puțin, iar trăsăturile i-au devenit și mai aspre.

– O să rămânem aici peste noapte, i se adresă ea jupânesei Catinca, fără s-o privească. Poruncește să dea ovăz și nutreț la cai, într-un grajd, pune să mănânce celor patru oșteni pe care-i am cu mine și pregătește-le adăpost. Să-mi găsească și mie o odaie, dar fără foc, aici văd că vă topiți de căldură.

– Domnița Anca a cerut foc, stăpână, că o chinuie rău frigurile...

– Domnița Anca a fost întotdeauna friguroasă. Friguroasă și neajutorată. Parcă n-ar avea în ea nici un os de Mușatin. Dar a semănat și cu alții, Dumnezeu să-i ierte!

– Mamă, eu te-am rugat să vii să mă vezi, nu să-mi spui cu cine semăn, zise Anca, cu un curaj pe care nu-l avusese niciodată în fața Chiajnei. Curând n-o să mai semăn cu nimeni, așa că...

– Și de când ești bolnavă ?

– Cam de o săptămână a căzut la pat, răspunse, în locul ei, Jupâneasa Catinca.

– Jupâneasă, fii bună și fă ce ți-am poruncit. Vin de la drum și trebuie să mă odihnesc, pentru că mă așteaptă alte zile de oboseală, zise fosta Doamnă, așezându-se pe un jilț.

Jupâneasa Catinca ieși din încăpere și cele două, mamă și fiică, rămaseră singure. Câteva clipe liniștea deveni stăpâna absolută. Parcă era totul încremenit și numai pâlpâirea opaițului era semnul că viața exista, totuși, în odaia mare, cu miros de ierburi de leac fierte.

– Când te-am născut, am crezut că vei fi o domniță care să-mi cadă ajutor la nevoie. Erai cea mai frumoasă dintre fete și te putea cere oricând de nevastă un voievod sau un principe din țările vecine. Ce bine ne-ar fi prins acum o mână de sprijin!

– Eu am ascultat de glasul inimii mele, mamă. L-am iubit pe Radu și n-are rost să mai hulești acum, când el nici nu mai este printre cei vii.

– Dacă n-ar fi murit, poate făceam până la urmă un păcat cu mâna mea.

– De ce, mamă? Era un om bun Radu, zise, înfiorându-se într-un tremur ușor, Anca.

– Era din neamul dușmanului nostru. Asta trebuie să știi. Dar asta știai, tu, Anco, dinainte de a te mărita împotriva voinței mele. Ai știut și n-ai ascultat. De aceea nu te-am iertat și n-o să te iert niciodată. De ani de zile tu nu trăiești cu ai tăi, cum s-ar fi cuvenit, ci cu dușmanii alor tăi.

Radu Socol era fiul marelui vornic Socol din timpul lui Pătrașcu cel Bun. Se bănuiește că marele vornic a otrăvit pe Vodă Pătrașcu, la Râmnic, cu gândul de a lua domnia. Când a aflat că Mircea Ciobanul a fost înscăunat, a fugit în Transilvania cu o avere de patru sute de mii de ducăți din visteria țării și cu fiul său. În

1558 se afla la Istanbul, împreună cu Radu Ilie (fost domnitor, noiembrie 1552 - mai 1553), uneltind împotriva domnitorului. Complotul n-a reușit, cei doi au fost arestați și trimiși în exil în insula Rhodos, unde n-au mai ajuns. Au murit pe drum înnecați, eveniment de care se pare că Mircea Ciobanul și doamna Chiajna nu erau străini. Anca, cea de-a treia fiică a Chiajnei, s-a măritat apoi cu fiul marelui vornic Socol, stolnicul Radu, căsătorie despre care tradiția spune că s-a făcut fără voia mamei.

– Mamă, mai bine spune-mi ce face Petru, ai mai primit vreo veste de la el? Încercă Anca să abată discuția cu maică-sa, gândindu-se că, dacă îi trece necazul începutului, pe urmă se va mai îmbuna..

– Petru nu face bine. E la cheremul sultanului și se pare că am avut pârâ grea la Înalta Poartă. Fire-i-ar înălțimea a dracului! Pungile cu galbeni, asta e toată legea muieraticilor ăia care se închină lui Alah.

Chiajna pierduse ceva din trufia ei de altădată, când nimeni nu-i putea sta în cale – ”Ce vreau eu, aia vrea și Dumnezeu, nimeni nu mă poate opri!”, o auzise Anca odată aproape strigând □ iar în locul firii ei de stăpână peste toți și peste toate era acum parcă încuibată teama, o frică ce i se putea desluși în privirile care umblau mereu dintr-un loc în altul, nesigure, și în mișcările mai puțin stăpânite decât altădată. Jupâneasa Catinka intră în odaie, deschizând ușa cu încetul, ca într-o casă străină, deși ea era, după moartea lui Radu, singura stăpână a caselor ridicate cândva de fratele ei, vornicul Socol. O anunță pe doamna Chiajna că i-a pregătit odaia și că e gata și apa ca să se îmbăieze după drum.

– Dar să mă iertați, doamnă, că poate urechile au început să mă lase. Mi-ați spus să pregătesc de dormit pentru patru oșteni, dar afară sunt numai doi.

– Încă doi vor veni în urmă, cu căruța. Nu puteam merge cu ei, pentru că drumurile sunt nesigure, iar eu trebuie să fiu găsită numai când va fi vremea.

Jupâneasa făcu semn că a înțeles și ieși. Ieși, după ea, și Chiajna, fără nici un cuvânt. Anca rămase din nou singură, cu gândurile ei, și se lăsă, grea, pe pernă. Simțea că trupul n-o ajută, că mâinile și picioarele i se mișcă mai greu decât altădată și că ar fi tot

bolit acolo, în pat. Gândurile i se duceau uneori departe, departe și i se părea că ea nici nu mai există în odaia aceea, că e un fulg care plutește ușor peste niște poieni înverzite, într-un amurg de vară, când lumina nu te mai ajută să deslușești clar lucrurile, dar nici întunericul nu s-a lăsat de tot. Se gândea la Radu, cu ochii închiși, și i se părea că el e alături, că stă pe pat lângă ea și așteaptă să o mângâie și să-i spună că trebuie să se însănătoșească degrabă. Așa fusese și atunci, în anul când se luaseră. Ea răcise rău, o durea pieptul și avea fierbințeli, iar el îi făcea singur ceaiuri și prișnițe cu buruieni fierte și cu o piele de iepure înmuiată în țuică. Acum trăia cu el în gând, în clipele acelea de somnolență și parcă-i părea rău să se trezească. Cât stătuse maică-sa acolo, încercase să pară mai zdravănă, dar acele minute o obosiseră. Și lumina opaițului..., umbrele acelea...

Parcă o teamă i se cuibărise în suflet și îi era urât să rămână singură în încăpere. Ațipi din nou, sau poate doar i se păru că ațipește, în orice caz auzi ca prin vis roțile unei căruțe intrând în curte, glasuri de oameni, iar când Chiajna reveni în odaie, Anca nu își dădu seama cam de cât timp lipsise aceasta.

Se îmbrăcase într-o rochie mai veche, dintr-o țesătură adusă de la Liov de un sol, cum avuseseră cândva și Anca și soră-sa, Marina. Era un fel de catifea verde. Moale și călduroasă. Anca parcă se simți ea însăși îmbrăcată în rochia aceea care-i plăcuse cel mai mult și o clipă uită de toate necazurile de acum, redevenind, în suflet, fata de vreo șaisprezece-șaptesprezece ani. Un zâmbet îi învioră colțul gurii și Chiajna, văzând-o, crezu că boala a început să cedeze.

– Să știi că nimic nu e pe lumea asta mai puternic și mai răbdător decât omul, îi zise. Trec peste el fel și fel de necazuri, dar toate curg și parcă nici nu-l ating. O să uiți și tu, curând, și viața ta o să înflorească iarăși.

– Toate curg și nu-l ating dacă e nesimțitor, mamă. Dar dacă apucă să-i rănească în adânc inima, atunci rana nu se mai închide niciodată.

– Prostii. Tu totdeauna ai spus și ai făcut prostii când a fost vorba de viața ta. Te-ai măritat fără voie și iată ce s-a ales. N-avem acum încotro să deschidem gura după ajutor.

– N-am făcut nimic rău mamă, de ce nu înțelegi asta? Am iubit un om și m-am măritat cu el, atâta tot. Iar acum, dacă a murit el, o să mor și eu și gata.

– Iar spui prostii. Lui i-a fost scris să moară, ție poate ți-e scris să trăiești.

– Dar el n-a murit, el a fost omorât. Nu e tot aia.

– Un mort rămâne un mort. Ori avem ori n-avem timp să-l jelim. Eu nici pe tata n-am avut vreme să-l plâng, că a murit la puțin după nunta mea. De ceilalți nici nu mai vorbesc, aproape nici unul n-a murit de moarte bună, mai zise Chiajna și chipul devenise din nou de piatră, așa cum Anca îl știa prea bine.

Tatăl Chiajnei, domnitorul moldovean Petru Rareș, a murit la 3 septembrie 1546, după o boală grea, și a fost petrecut de moldoveni „cu multă jale și plângere ca după un părinte”. În același an, în primăvară, Chiajna se măritase cu Mircea Ciobanul. Apriga ei mamă, Elena Rareș Brancovici, a vegheat, uneori chiar amestecându-se și în treburile domniilor fiilor ei Iliaș (1546-1551) și Ștefan (1551-1552). A fost ucisă în 1552 din ordinul lui Alexandru Lăpușneanul, ceea ce n-o împiedica pe cealaltă fiică a sa, Ruxandra, să devină, în anul următor, soția Lăpușneanului. Soartă crudă au îndurat și cei trei frați buni ai Chiajnei (a mai avut și frați vitregi): Iliaș a murit, se pare, otrăvit, la Alep, în Siria, după ce trecuse la mahomedanism, Ștefan a fost ucis la Tutova, pe Prut, de proprii dregători, iar Constantin a murit tânăr, la Constantinopol.

– Ce crezi că s-ar fi ales de mine, dacă m-aș fi îmbolnăvit după moartea fiecăruia dintre ei? mai întrebă Chiajna, ca o dojană aruncată tinerei bolnave, dar pe aceasta vorbele n-o atinseră.

Își privea din nou mama ca în urmă cu ani, cu un fel de indiferență care voia să înlocuiască ura. Ar fi vrut, uneori, să o urască, dar nu știa ce fire ale sufletului trebuie trase pentru a da la iveală un asemenea sentiment. Ea nu urâse niciodată pe nimeni, cu atât mai mult nu-și putea urî mama, chiar dacă aceasta se purta adesea cu copiii ei mai rău decât cu străinii.

– Și acum? Ce ai de gând să faci? o întrebă.

– Trebuie musai să ajung la Istanbul singură, fără ceașii pe care i-a trimis după mine sultanul. Acum el e otrăvit rău de pâra care ne-a fost adusă. Dacă ajung acolo între săbiile ceașilor, nu voi avea răgazul să vorbesc cu nimeni dintre prietenii noștri. Atunci va fi în pericol și viața mea și a fratelui tău, Petru.

– Și ceașii, unde sunt?

– Acum trei zile am primit vestea că se aflau la București. Cred că mă caută acolo, apoi se vor îndrepta către moșiile noastre. Nu le va trece prin gând să pornească înapoi, pentru că eu am plecat pe ascuns, noaptea, și nici n-am apucat-o pe drumul Vâlcii, ci pe acela al Buzăului. Am mers mult pe el și abia târziu am cotit spre Târgoviște, ca să vin înapoi.

– Trebuie să-ți mulțumesc, mamă, că ai venit să mă vezi și ai făcut drum lung, când ai atâtea necazuri, zise lăcrimând Anca, a cărei inimă se înmuia din nou, schimbătoare ca a unui copil.

– Până aici am venit cu alte treburi, nu meritai tu atâtea osteneală, zise tăios Chiajna, neîndurătoare ca întotdeauna. Niște oameni de bine ne-au păstrat aici ceva avere, pentru zilele grele, iar acum a venit vremea să încercăm și aceste averi, să le ducem unde am tot dus atâtea, ca să-l răscumpărăm pe fratele tău și să răscumpărăm domnia țării.

Anca se prăbuși pe pernă, parcă sfârșită de orice putere. De când trimisese vorbă mamei sale, că s-a îmbolnăvit rău și că i se par zilele numărate, a tot așteptat-o pentru a primi iertarea de mamă la cele săvârșite împotriva voinței ei și pentru a merge cu sufletul curat dincolo de lumea aceasta. Când a văzut-o în prag i s-a luminat chipul și i s-a înviorat trupul cel vlăguit, crezând că mama i-a ascultat ruga și a găsit îndurare pentru ea.

Dar iată că nimic nu era adevărat din toate acestea. Chiajna venise doar pentru că aici se aflau banii pe care trebuie să-i ducă sultanului pentru Petru. Și pentru ea. Sau poate nu. Viețile nu fac atâtea bani. Și-așa ea și-a risipit propria-i viață. Singură a mărturisit că nu și-a iubit soțul, pe tatăl Ancăi, și nici nu știe dacă a iubit pe cineva. Duce banii pentru domnie. Pentru putere. Și asta, la ce-i folosește? Ori, poate că plăcerea vieții ei este să se simtă stăpână peste alții, să-i vadă gudurându-i-se la picioare, să pedepsească și să umilească atunci când vrea și pe cine vrea.

– Deci n-ai venit să mă vezi și să mă ierți, cum ți-am trimis vorbă?

– Ba să te văd, am venit, pentru că mi-erai în cale și trebuia să mă odihnesc câteva ceasuri înainte de a porni iarăși la drum. Dar să te iert, nu. Am jurat să nu-i iert niciodată pe vrăjmașii neamului meu, iar tu ai trecut de partea lor. Nu te pot ierta!

– Nu ești mamă! Niciodată n-ai fost mamă. N-ai fost decât fiică de domn, soție de domn și mamă de domn! Dar mamă de copii n-ai fost!

– Măsoară-ți vorbele, Anco, pentru că nu sunt pe potriva ta, o fulgeră Chiajna cu privirea.

– Nu sunt pe potriva mea, dar sunt pe a dumitale. Iar acum, înainte se a muri, am să-ți repet că n-ai fost niciodată mamă pentru copiii pe care i-ai născut. Nici pentru Petru, pe care zici că te duci acum să-l salvezi, n-ai fost mamă. El te-a interesat ca domn, ca să-ți păstrezi prin el puterea.

– Anca, încetează !

– Nu încetez. Pe soția lui ai izgonit-o din casă când nici nu se împliniseră trei ani de căsnicie. Ce-ți făcuse Elena? Era o femeie tânără, învățată și blândă. Dar Tudorița ce-ți făcuse? Era fiica lor și nepoata ta. Abia începuse să meargă în picioare și știi bine că toți o iubeau ca pe lumina ochilor.

– Și eu o iubeam pe Tudorița, dar n-o mai puteam ține în casă pe mama ei. Începuse să mă privească cu dușmănie.

– Dușmani, dușmani, dușmani! Nicăieri nu vezi decât dușmani. Și copiii dumitale tot dușmani îți sunt! Cel puțin eu m-am măritat cu un dușman, dacă așa zici dumneata. Dar ceilalți? Pe Marina ai măritat-o nevârstnică, cu un om care putea să-i fie bunic și ai despărțit-o după trei zile. Și Stana, și Dobra – ce s-a ales de viața lor? Pe una ai trimis-o pentru totdeauna printre păgâni, iar celeilalte i-ați ucis bărbatul în floarea tinereții. Nici nu mai vreau să-ți cer iertare! Dumneata ar trebui să fii iertată!

În afară de Anca, Mircea Ciobanul și Chiajna au mai avut încă trei fete: Marina, Stana și Dobra. Pe Marina, doamna Chiajna a căsătorit-o pe la 1566, la vârsta de 15 ani, cu fratele lui Mihail Cantacuzino, pentru a se înrudi cu puternica familie a Cantacuzinilor. Tânăra mireasă și soțul ei, om trecut de cincizeci de ani, au pornit spre palatul de la Anghelos, dar pe drum s-au certat și s-au despărțit. Chiajna și-a luat fata îndărăt, cu zestre cu tot și chiar cu o parte din lucrurile marelui. Scandalul a ajuns până la urechile sultanului și acesta a intervenit personal pentru ca păgubitul să-și recapete lucrurile, probabil de valoare remarcabilă.

Celelalte fete au fost măritate una cu Stamatie, nepotul patriarhului din Constantinopol, iar alta cu Barbu din Petroșani,

probabil fiul fostului mare vornic Stănilă, executat din porunca lui Mircea Ciobanul. Petru cel Tânăr s-a însurat la 22 august 1563 cu fiica dregătorului transilvan Nicolae Cherepovici, Elena. Se pare că din pricina neînțelegerilor soacrei cu nora, căsătoria aceasta a durat mai puțin de trei ani. În mai 1566, tânăra soție de domn renunță la această cinste și părăsește definitiv Muntenia, luând cu ea și pe Tudorița, fetița născută între timp.

Chiajna se ridică brusc de pe jilțul pe care stătuse și se îndreptă spre ușă. Se opri la jumătatea drumului și cu ochii scăpărând de furie, îi strigă Ancăi :

– Blestemată să fii toate zilele câte le vei mai avea de trăit! Și nici după moarte, să n-ai mormânt și să nu-ți afle sufletul liniștea!

Ieși trântind ușa și, nu peste mult timp, Anca auzi în curte glasuri de oameni și tropote de cai care se îndepărtară în grabă.

În aceeași noapte, bolnava se ridică pe nesimțite din pat, ieși din casă, din curte și porni spre marginea orașului. Nimeni n-a știut pe ce drumuri a apucat și ce s-a mai întâmplat cu ea. Târziu, după mulți ani, au fost descoperite osemintele unei femei și o pecete domnească la tulpina unui stejar secular de pe Valea Otăsăului. Oamenii locului și-au amintit că moșia pe care se afla acel stejar a fost cândva cumpărată de Radu Socol. Ce gânduri o aduseseră pe tânăra domniță la rădăcina copacului, nimeni n-a mai putut afla. Din lemnul acelui stejar a fost ridicat mai târziu un lăcaș numit de oameni “Dintr-un lemn“. Chiar dacă mai târziu marele vornic Preda Brâncoveanu și domnitorul Matei Basarab au înălțat un așezământ din zid, denumirea veche s-a păstrat. Prin aceste locuri s-au întâmplat de atunci multe, oamenii știu zeci de legende și povestiri, dar între cele mai dragi este aceea despre fata Chiajnei, cea căsătorită din dragoste și pierită o dată cu pierderea dragostei.

Cărțile de demult

Deși îi era cumnat și cel mai apropiat sfetnic, Udriște Năsturel nu intră în odaia domnitorului Matei Basarab decât după ce doamna Elina, sora sa, îi spuse că domnul s-a trezit din somnul de după-amiază și îl așteaptă. Așa se întâmpla totdeauna, pentru că el, Udriște – căruia în casă i se spunea Iorest – avea o fire calmă și meditativă, era om așezat și cu multă minte, care știa că nu repezișul și iuțea sunt folositoare omului, ci, dimpotrivă, cumpătarea, potrivirea cu grijă a lucrurilor, cugetarea îndelungă înainte de a face ceva – sunt cele mai aducătoare de foloase. Se simțea în toate acestea – și în altele, multe – învățătura pe care o căpătase în casa părintească de la Fierăști, unde tatăl său adusesese pentru el, pentru doamna Elina și pentru ceilalți copii, dascăli greci și ucrainieni. Pentru câte știa și pentru chibzuința lui fără greș, domnitorul Matei Basarab îl prețuia poate mai mult decât pentru faptul că-i era cumnat și totdeauna se bizuia pe sfatul lui.

– Intră, Iorest, intră și așează-te! îi zise domnul, când văzu că sfetnicul său se oprește lângă ușă.

– Cum ți-e voia, Domnia ta! Dar mai întâi îngăduie să-ți zic “Bună ziua!” , că apoi vreme de așezat și de vorbit rămâne destulă – răspunse Udriște Năsturel, îndreptându-se către unul din fotoliile cu perne moi, care erau așezate în partea dinspre fereastră a odăii. Iar dacă Domnia Ta nu ai multă vreme pentru mine, atunci ascult să-mi spui pentru ce m-ai chemat.

– Vreme am, nu-i vorba de asta. Am tot stat și-am chibzuit singur la unele treburi, apoi m-am gândit să te chem pe tine și să ne sfătuim.

– Despre ce poate fi vorba, Domnia Ta ?

– Despre cărțile la care ne-am gândit să le tipărim. Aș vrea să nu mai întârziem cu ele, pentru că timpul trece, iar noi îmbătrânim sau putem pieri într-o bună zi în luptă. Îți spuneam că focul meu este ca în această domnie, atâta câtă va fi, să încercăm a reînvia, după puterile noastre, trecutul de bogăție, de cinste, de putere, de mândrie și de învățătură din vremea slăvitului nostru strămoș, Neagoe Basarab.

– Dar numai acum o lună, așa cum bine știe Măria Ta, am trimis o scrisoare la Roma, lui Raphael Levakovic, renumitul meșter tipograf, pe care l-am rugat să vină aici, în Muntenia, să tipărească și să îndrepte cărțile slavonești. Acum rămâne să mai așteptăm.

– Și dacă ne răspunde că nu poate veni?

– Știi eu? El e croat de origine și poate că se va întoarce în țara lui, iar de acolo i-ar fi mai ușor să vină și la noi.

– Iorest, te-am chemat să ne sfătuim, pentru că am primit vestea sosirii la curte a unui trimis al lui Petru Movilă, de la Kiev. Mi s-a spus că îl cheamă Meletie și că a venit să discute cu noi dacă ne-ar interesa o tiparniță pe care ar putea să ne-o trimită.

– Eu zic, Domnia ta, că să-l ascultăm și să vedem ce spune și cu ce gânduri vine. Dacă acestea ne sunt pe plac, putem primi o tiparniță de la Kiev, iar mai apoi, când va fi sorocul, și una de la Roma.

În urma discuțiilor pe care Meletie Macedoneanul le-a avut cu Matei Basarab, în foarte scurt timp a sosit de la Kiev o tiparniță “între-totul desăvârșită, cu cinci feluri de litere”. Și n-a sosit numai tiparnița, ci și meșterul tipograf Timofei Alexandrovici Verbițki, sub supravegherea căruia s-au făcut instalațiile auxiliare din lemn, a fost montată tiparnița și a început, în 1635, la Câmpulung, activitatea tipografică. În acest timp domnitorul se gândea ca alături de cele ce sunt firesc rânduite a fi așezate în carte, să scrie acolo și gândurile lui.

Pregătit să însemneze cele ce avea să-i spună stăpânul său, Udriște Năsturel aștepta ca acesta să-i poruncească. Domnitorul se plimba însă agale prin odaie și nu scotea nici un cuvânt, ca și cum ar fi fost acolo singur, iar pe chipul lui nici măcar nu se citea că ar fi

preocupat de ceva. Și totuși, parcă uneori își încrunta ușor fruntea, alteori părea să schițeze un zâmbet.

– Știi ce vreau să-ți spun, Iorest ? Că toate cărțile ce le vom scoate de sub teascurile tiparniței noastre trebuie să fie și folositoare, să aibă în ele învățătură pentru cele lumești și, mai ales, cei ce le vor ține în mână să înțeleagă valoarea lor. Aș vrea, de aceea, ca undeva, în carte, să scriem și niște lucruri pe care ți le voi spune eu.

– Ascult, Domnia Ta!

– Aș vrea, de pildă, despre carte să scriem că este bogăție mai de preț și mai cinstită decât toate bogățiile pământului.

– Frumos zis, Domnia Ta!

Udriște Năsturel însemna pe pergament cele ce auzea, plăcându-i de-a adevăratelea, și lui, omul prin mâna căruia trecuseră cele mai multe cărți dintre toți cei ce se aflau la curte.

– Și să mai scriem că încă și dintre lucrurile umile la vedere se vede că această bogăție scoate rod iscusit, adică de fier, aramă și plumb, ci mai de seamă decât aurul și pietrele prețioase și decât argintul, această bogăție a spiritului rod prea cinstit și prea sfânt este pururea.

Udriște Năsturel se străduia să scrie tot ce spunea Matei Basarab, el care era învățat să înfloreze și să înfrumusețeze fiecare literă. Nu voia să scape însă nici un cuvânt, dându-și seama că tot ce spunea domnitorul era îndelung gândit și îl înțelegea pe acesta, încă de când îl simțise că voia să calce pe urmele strămoșului său Neagoe Basarab.

– Bogățiile de piatră, de aur și de argint împodobesc numai vremelnice trupurile, iar această bogăție înfrumusețează sufletul.

Toate cele ce auzea, Udriște Năsturel avea să așeze curând în Molitvenic, întâia carte ce ieșea de sub teascurile tipografiei de la Câmpulung, în 1635.

*

În momentul când a avut în mână prima carte, domnitorul a simțit că aceasta este, de fapt, o ctitorie. A chemat pe cei mai apropiați oameni ai lui, Doamna Elina și Udriște Năsturel. Cântărind parcă Molitvenicul greu, ferecat cu aur, Matei Basarab îl întinse Doamnei Elina.

□ Cartea aceasta, doamnă, este un dar pentru tine. Tu știi s-o citești și ai timp pentru asta.

Doamna Elina îi mulțami soțului ei, iar lui Udriște Năsturel îi păru parcă atunci rău că domnitorul, cumnatul său, nu știa a descifra și slovele pe atât de bine pe cât știa să mânuiască sabia și să chivernisească țara.

– Iar tu, Iorest, vei merge la Petru Movilă, la Kiev, și îi vei duce din partea noastră cuvinte de sănătate și de mulțămire. Apoi, îl vei întreba dacă mai poate să ne trimită cele de trebuință pentru încă o tiparniță, pe care o vom duce la Govora, acolo unde a binevoit să se așeze Meletie Macedoneanul. Și să știi că acolo, la Govora, aș vrea să tipărim încă și mai multe cărți, pentru că am văzut domnia mea cum că în întreaga mea țară este foame și sete, nu însă de pâine și apă, ci din pricina puținătății cărților. Iar între cărțile ce se vor tipări să fie și un dreptătoriu de lege, căci nu se poate țară unde să nu fie lege. Tu faci tot ce știi pentru a împlini aceste dorințe ale mele, iar când ai nevoie de ceva, de bani ori de alte ajutoare, vei veni să-mi spui neîntârziat.

Udriște Năsturel i-a răspuns lui Matei Basarab că va face totul așa cum îi va porunci și s-a bucurat în sinea lui de gândurile bune ale lui Vodă. Cărțile îi țineau de multă vreme, din tinerețe, cea mai bună tovarășie, știa să le prețuiască și, mai ales, îi plăcea că, într-un fel sau altul, putea să facă și el ceva pentru ca de sub teascuri să pornească spre lume cuvântul tipărit. Ideea domnitorului, de a scoate o carte de legi, l-a bucurat mai mult decât altele și curând a și început să se gândească la ce trebuie făcut ca să iasă cât mai bine.

A căutat acasă, între cărțile pe care le moștenise de la tatăl său, postelnicul Radu Năsturel și cele ce mai reușise să agonisească singur, pe acelea ce cuprindeau legi din alte țări. Prea multe n-a găsit, dar una, *Sintagma lui Matei Vlastares*, i-a fost, totuși, de folos. A citit-o cu atenție, a însemnat chiar acolo, pe carte, unele dintre gândurile lui, iar în timp ce meșterii pregăteau tiparnița de la Govora, aproape că el terminase de aranjat cartea de legi, ocupându-se mai ales de partea cu care se gândea să-i facă o surpriză domnitorului și lăsând traducerea în grija unui prieten de-al lui, cărturarul Mihail Moxa.

Mai întâi, când tiparnița a fost gata, au încercat-o cu o altă carte, o Psaltire, apoi, pe la 1640, a început tipărirea acelei cărți care

avea să fie cunoscută în istoria scrisului sub numele de *Pravila de la Govora*.

În timp ce se lucra, însuși domnitorul a venit s-o vadă, abătându-se din drum, la una dintre călătoriile sale între Brâncoveni și Arnota. A intrat în curtea răcoroasă, pe sub umbra nucilor de lângă poartă, împreună cu alaiul. L-a întâmpinat tot cumnatul său, Udriște Năsturel, conducându-l la locul unde făcuseră pregătirile de primire. Vodă n-a avut însă răbdare să se așeze la masă și a cerut mai întâi să-l ducă la tiparniță, pentru a vedea singur cum merg lucrările.

Împreună cu el n-au intrat decât câțiva dintre oamenii care-l însoțeau, pentru că locul era mult prea strâmt. Sub camerele din partea de răsărit, au coborât treptele unei scări de lemn, până în pivniță. Erau acolo câteva încăperi răcoroase, despărțite de afară și între ele prin pereți groși de cărămidă, întăriți, cu furci și grinzi groase din lemn de stejar. Pe niște mese lungi erau așezate cutii cu litere și foi de hârtie, apoi cerneluri, iar într-un colț era așezat teascul unde doi meșteri și câțiva copii au făcut plecăciuni în fața domnitorului, apoi și-au văzut de treburile lor.

– Învăță copii aceștia meșteșugul tipăritului, așa cum ți-am spus? îl întreabă domnitorul pe Udriște Năsturel.

– Învăță, Măria Ta. Pe lângă lecțiile ce se fac cu ei pentru luminarea minții, aici, în tiparniță, află meșteșugul cel nou.

– Bine, asta mă bucură – zise Matei Basarab, ridicând câteva foi de hârtie pe care tiparele de lemn lăsaseră litere proaspete.

– Acestea sunt foile de început, Măria Ta, crezu de cuviință să-l lămurească cumnatul său. Am așezat aici, iarăși, versurile care ți-au plăcut și pe care eu, cu plecăciune, m-am străduit a le scrie :

*“Țara aceasta drept stemă pasărea corb poartă,
Iar pe gâtul ei acum și o cunună atârnă,
Cu adevărat a casei prealuminate și preabătrâne,
A casei preaslăvitului neam Basarab”.*

– Unele dintre cărți, câte vei crede, le vom trimite peste munți, în Ardeal, unde oamenii vorbesc aceeași limbă cu noi. Și poate că în cetatea Bălgradului, unde nu demult a călcat în triumf viteazul nostru înaintaș Mihai, se va face tiparniță, unde noi am putea trimite și materiale, din cele ce avem, și meșteri tipografi.

Udriște Năsturel le-a spus meșterilor să tipărească mai multe cărți, iar acestea au ajuns, într-adevăr, în număr mare, dincolo de munți. Și domnitorul n-a uitat nici gândul de a trimite materiale și meșteri la Alba Iulia. Mai târziu, când tiparnița Govorei s-a mutat la Dealu, au mers în cetatea transilvană dascălul Dobre și ieromonahul Silvestru. Cărțile Govorei, ale Râmnicului și toate cărțile care s-au tipărit de o parte și de alta a munților, au fost citite deopotrivă de ardeleni, moldoveni și munteni.

La Buridava – povestea unei inscripții

Trăia odată, demult, pe dealul Cosotei, un rege a cărui stăpânire se întindea până departe, în ținuturi necunoscute, dar care puneă cel mai mare preț pe apele sărate din apropiere. Din aceste ape scotea sarea, folosind niște ulcele făcute anume. Când lăsa aceste ulcele la soare, umplute cu apă, nu peste multă vreme pe fund rămânea un drob mic de sare, pe care putea primi multe produse de la supuși ori de la vecini. Cetatea lui din lemn și pământ era pe vârful dealului, într-un loc care greu putea fi atacat de dușmani și regele străbătea adesea drumul dintre cetate și bălțile cu apă sărată. Pe acest drum a pierdut el odată niște bani și oamenii i-au tot căutat, dar nu i-au mai găsit.

Târziu, la mult timp după ce regele murise, câte un sătean mai norocos dădea peste vreo monedă de argint, purtând pe ea un chip necunoscut, monedă învechită însă, care nu-i mai putea fi de nici un folos. Oamenii credeau că pe locul cetății, care se dărâmasese cu timpul – după ce o alta, a unui rege străin, mult mai mare, clădită din piatră, fusese înălțată ceva mai jos, lângă apa Oltului –, s-ar afla îngropate comorile bătrânului rege și au tot scormonit pământul, care pe unde credea de cuviință. De găsit, n-au găsit însă mare lucru. Mai multe cioburi de oale, câte un vârf de cuțit sau vreo bucată de seceră ruginite, câte o cataramă de bronz greu de curățit pentru a mai străluci. Dar credința că trebuie să existe undeva o comoară a rămas și multe generații și-au tot încercat norocul, colindând pădurea din jurul vechii cetăți ori răscolind pământul pe la rădăcinile copacilor mari.

*

Tradiția existenței unei vechi cetăți la Ocnița Vâlcii, legendele locale despre regele stăpân pe sare și pe comori, care au

rămas îngropate undeva, își aveau suportul real în urmele ce s-au păstrat, aproape două milenii, pe dealul Cosotei, dintr-o străveche așezare geto-dacică. Aceasta a rămas necunoscută cercetătorilor până prin 1960, dar de atunci săpăturile arheologice s-au desfășurat cu perseverență, iar materialele scoase la lumină dezvăluie o tumultuoasă viață economico-socială a populației geto-dacice, la sfârșitul mileniului I înainte de Hristos.

La Ocnița s-a înfiripat un puternic centru economic și militar, datorită mării bogății în sare. Complexul geto-dacic de aici a avut aceeași funcționalitate ca și cetățile de piatră din munții Orăștiei, deși Buridava a fost doar o cetate de lemn și pământ. Bogăția materialului arheologic scos din săpături, reconstituirea construcțiilor din lemn și a mării palisade din vremea lui Burebista și din perioada imediat următoare, îngăduie să întrezărim rolul jucat de comunitatea autohtonă din jurul Ocnelor Mari în viața economică locală, dar și în raporturile comerciale cu negustorii greci și romani. Descoperirile de la Ocnița au sporit considerabil datele referitoare la intensitatea importurilor romane. Nu a fost nici o campanie de săpături care să nu aducă la lumină asemenea importuri – obiecte de lut, fibule, vase de sticlă, de bronz și de argint, oglinzi, amfore, etc. –, fără a mai vorbi de monedele romane, republicane și imperiale. Fără îndoială că poziția strategică și cea legată de exploatarea și introducerea în comerț a sării au stat la baza unei asemenea activități. Atelierele metalurgice, ale argintarilor și cele de olărit contribuiau la prosperitatea vieții economice.

Prin numărul mare al dovezilor de scriere cu litere latine sau grecești de la Ocnița, așezarea-cetate de aici este locul cu cel mai mare număr de inscripții găsite într-o singură davă geto-dacică, făcând excepție numeroasele litere grecești izolate de la Grădiștea Muncelului. Descoperirea scrierii cu litere grecești și latine de la Ocnița reprezintă una dintre dovezile cele mai importante pentru înțelegerea unor aspecte de civilizație și de istorie politică și comercială ale lumii geto-dacice. Sunt inscripții cu litere grecești și scrise în limba greacă, precum și litere separate, pe fragmente ceramice din vase mari. Un fragment, descoperit în 1973, cuprinde cuvintele “basileus Thiamarkos”, ceea ce înseamnă “regele Thiamarkos”. Aceasta demonstrează că spre sfârșitul secolului I î.H. exista la Buridava un rege cu acest nume, care era, fără îndoială,

căpetenia unei microformațiuni politico-statale, continuare a tradițiilor statale din vremea lui Burebista. Thiamarkos este un nume de certă origine traco-dacică. Privind înțelegerea gradului de civilizație la care se ajunsese, inscripția are o importanță deosebită, pentru că ea indică nu numai prezența unei formațiuni microstatale, ci și faptul că geto-dacii erau în posesia unor elemente de civilizație foarte înaintate, care îngăduiau asimilarea civilizației, alfabetului și limbii grecești. În anul 1980 a fost descoperit un fragment ceramic din același vas pe care s-a aflat și prima inscripție. Acesta mai conține un cuvânt, și anume „epoiei”, ceea ce înseamnă „a făcut”. Înțelesul inscripției este acum „Regele Thiamarkos a făcut”. Prin aceasta putem trage concluzia că la Buridava exista un mare atelier pentru ceramică, proprietate a regelui Thiamarkos, atelier în care se făceau marile vase de provizii, dar foarte probabil și ceramică de lux. Așa după cum împărații romani erau proprietari de mari ateliere, de ocne și de mine pe care le exploatau în regie proprie sau prin arendare, tot așa este de presupus – cum ne dă dreptul inscripția de la Ocnița – că regii și regișorii dacilor, ca Thiamarkos, erau și ei proprietari de ateliere și saline.

O a doua categorie de inscripții este a celor scrise cu litere latine. De remarcat este faptul că pe trei dintre acestea apar literele BUR. Încă de la publicarea primei inscripții, aceste litere au fost interpretate ca semnificând denumirea așezării – Buridava – fiind astfel singurul izvor de epocă ce localizează una din cele 44 dave menționate de Ptolemeu.

Autorul cercetărilor arheologice (reputatul istoric Dumitru Berciu, de la care am aflat, cu decenii în urmă, majoritatea celor expuse mai sus) mai dă și alte interpretări. A fost descoperit, pe cinci inscripții, numele REB, care trebuie să fie al unui nobil sau al unui regișor. Numele acesta, ca și Thiamarkos, este de certă origine traco-geto-dacă. Dar REB este și un fragment din numele lui Burebista, ca și numele BUR, amintit mai devreme. Ar mai fi de menționat încă o inscripție : pe un fragment ceramic s-au zgâriat, după ardere și după spargerea vasului, două litere mari ale alfabetului latin – BR. În contextul celor arătate până acum, aceste litere ar putea fi o siglă. Ele pot indica toponimul Buridava, cât și numele tribului, al uniunii tribale, al formațiunii social-politice locale a geto-dacilor Buridavensi sau numele unei persoane. Nu este

exclus, cum au sugerat prestigioși cercetători, ca toponimul Buridava să derive dintr-un antroponim, în speță Bur și, astfel, cele două litere ar reprezenta acest nume.

*

“Trăia odată, demult, pe Dealul Cosotei, lângă Ocnîța, un rege a cărui stăpânire se întindea până departe, în ținuturi necunoscute... “ începe, în tradiția locală, povestea despre un îndepărtat stăpân al locurilor.

Câmpul lui Troian

Înainte de a intra în Râmnicu Vâlcii, venind dinspre Drăgășani, treci mai întâi prin satul Troianu, acum o suburbie situată în apropierea unei mari platforme industriale de chimie. Dar tot în apropiere se află – bine păstrate –, ruinele castrului roman de la Stolniceni, care, în ultimii ani, își scot din ce în ce mai mult la lumină tainele. Două lumi, la aproape două milenii depărtare pe scara timpului, iar între ele un interval de frământată și densă istorie, cu perioade de sclipiri și conuri de umbră, cu evenimente care au străfulgerat epoci sau au însângerat hrisoave. Printre toate acestea, oamenii locului n-au uitat de Câmpul lui Troian și au spus, din generație în generație, povestea lui.

Cu mai bine de două milenii în urmă, marele rege Burebista reușește să adune toate triburile daco-geților într-un singur stat, care-și întindea hotarele de la Munții Haemus (Balcanii de astăzi) până departe, în Câmpia Panoniei. Paloșul său era temut chiar și la Roma, iar urmașilor le-a lăsat o țară puternică și înfloritoare. Cel mai însemnat dintre acești urmași a fost, cam după un veac și jumătate, regele Decebal. Acesta era priceput să organizeze treburile țării și în vremea lui turmele și cirezile păstorilor sporiseră, pământurile cultivate cu grâu și mei dădeau rod bogat, iar albinele strângeau în stupi o miere limpede, de culoarea aurului.

Vestea despre bogățiile acestei țări ajunsese și la urechile lui Traian, războinicul împărat aflat pe vremea aceea pe tronul Romei. Oamenii lui, care fuseseră pe ascuns în Dacia – căci împăratul avea iscoade peste tot în locurile învecinate neafiate sub stăpânirea imperiului –, îi tot vorbeau despre cele ce văzuseră.

– Va trebui ca țara aceea să fie în stăpânirea noastră, iar Roma să se adape la acele izvoare de bogăție, a zis împăratul și nu

peste multă vreme trecea fluviul, cu oștiri numeroase, conduse de cei mai buni generali ai săi.

Dar țara lui Decebal nu era ușor de cucerit. Traian știa că aici mai pieriseră generali romani, iar Domițian, cu vreo treisprezece ani înainte, mai mult pierduse decât câștigase un război, încheind o pace considerată rușinoasă la Roma. De aceea a pregătit bine războiul, dar a câștigat greu bătăliile. După un an și jumătate de luptă intra totuși în stăpânirea unei părți din Dacia, iar cu regele de la Sarmizegetusa, încheia pace. Dar acesta se supusese numai de nevoie, n-avea de gând să închine țara sa romanilor. Auzind Traian că regele Decebal primește iar dezertorii, reîntărește cetățile și cercetează prin soli popoarele vecine pentru a vedea care pot fi alături de el împotriva Imperiului, împăratul de la Roma s-a pregătit să atace din nou Dacia. A trimis pe vestitul arhitect Apolodor din Damasc să construiască un pod peste Dunăre, în dreptul cetății Drobeta.

Când acesta a încheiat lucrarea, Traian a pornit în fruntea oștirii. A trecut Dunărea pe noul pod, a străbătut Oltenia către răsărit, apoi pe Olt în sus. O altă parte din oști le-a trimis pe drumurile pe care romanii mai atacaseră și altădată, prin munții Mehadie, dar el însuși voia să urce în Transilvania pe valea acestui râu și să ajungă la Sarmizegetusa mergând tot pe lângă munte, din partea de unde nu se așteptau Dacii.

Când s-au apropiat de munți, lângă cetatea Buridava, împăratul a simțit că respirația îi este mai ușoară și că arșița prin care mersese mai bine de două luni, de când plecase de la Roma, se mai potolise. Întăriturile dușmanilor săi, de la Buridava, fuseseră cucerite mai demult, încât putea să facă liniștit un popas, pentru a se odihni oștenii și caii. A privit împrejurimile și a ales un câmp larg, unde să fie loc pentru întreaga armată care-l însoțea. Era sfârșit de vară și peste tabăra împăratului se revărsau aromele din adevăratele păduri de pomi fructiferi aflate în apropiere.

– Este bogată și frumoasă țara aceasta, le-a zis împăratul generalilor și sfetnicilor aflați în preajma sa.

Aceștia l-au aprobat, laudându-l pentru inițiativa de a fi pornit războiul și încredințându-l că nu peste multă vreme, prin vrednicia lor și a oștenilor, țara aceasta toată va aparține Imperiului Roman.

Împăratul a mai trimis câțiva oameni să iscodească împrejurimile, a cercetat el însuși cu vederea locurile apropiate, apoi a hotărât :

– Va rămâne aici, pe tot timpul războiului, guvernatorul Moesiei cu un corp de oaste. Grija lui va fi ca din răsărit, de peste râul Alutus (Oltul de astăzi), să nu apară nici o oaste dușmană și mai ales aceasta să nu pătrundă în defileu în urma noastră. Nu știți niciodată la ce te poți aștepta din partea regelui Decebal.

Câteva zile a rămas împăratul Traian aici și încă ar mai fi stat, dar, ca ostaș priceput, știa că orice întârziere le îngreunează lupta. A pornit pe Olt, apoi, după ce a ieșit din munți, s-a îndreptat spre cetatea-capitală a regatului lui Decebal. După asalturi succesive Sarmizegetusa a fost cucerită. Regele Decebal s-a retras cu o parte din căpetenii în munții de la răsăritul capitalei, dar romanii i-au urmărit și i-au înconjurat. Pentru a nu cădea viu în mâinile dușmanilor, regele Decebal, care reușise douăzeci de ani să-și apere țara în fața puternicului Imperiu Roman, s-a sinucis cu propria-i sabie.

Țara a fost cucerită, dar poporul dac a știut să viețuiască și în asemenea condiții, pe pământul strămoșilor. S-a înțeles până la urmă cu oștenii și coloniștii lăsați de împărat în noua provincie, a învățat de la ei lucruri pe care nu le știuse, dar și aceștia au avut multe de învățat de la daci. Au trăit împreună vreme de aproape două secole, și din această conviețuire s-a format un popor nou.

Amintirea lui Decebal, ca și a lui Traian, au rămas vii în memoria urmașilor, iar legendele și tradițiile istorice reamintesc numele și faptele lor de vitejie. Decebal, regele-erou, a viețuit în cântecele și povestirile urmașilor. Localnicii, populația daco-romană care trăia acum în fosta țară a lui Decebal, devenită provincie a marelui și puternicului Imperiu Roman, nu l-a uitat nici pe Traian. Pentru unii, el era împăratul care-i adusese de la Roma sau din alte provincii în aceste locuri bogate, pentru alții, dușmanul cel puternic care, prin imensa sa forță militară, le cucerise țara.

N-a fost uitat niciodată faptul că împăratul și-a așezat tabăra pe câmpul de la ieșirea Oltului din munți, și locul acesta a fost numit Câmpul lui Troian. Oamenii au povestit din generație în generație despre marele împărat. La început poveștile vor fi fost mai multe și mai încărcate în detalii, care, cu timpul și necazurile, au fost date

uitării. Dar denumirea de *Câmpul lui Troian* nu s-a pierdut niciodată și ea desemnează și astăzi locul unde a poposit, într-o veche clipă a istoriei, una dintre cele mai mari personalități ale lumii antice.

Basarab și Olea

De când va fi existând, oare, Râmnicul? Când își vor fi găsit adăpost pe aici primii oameni, când se va fi întemeiat o așezare stabilă și mai ales, când va fi devenit oraș, așa cum îl menționează, din vechime, documentele? Pentru că, la sfârșitul celui de-al XIV-lea veac, în vremea lui Mircea cel Bătrân, Râmnicul este atestat ca oraș și chiar ca “oraș domnesc”. Dar, să nu anticipăm.

Se spune că demult, în timpuri pe care până și hrisoavele le-au uitat, trăiau pe aceste plaiuri doi mari împărați, amândoi din neam de viteji, care nu prea se înțelegeau între ei din pricină că fiecare ar fi vrut să-și întindă stăpânirea și peste pământurile celui alt. Unul se numea Basarab și își avea palatele pe înălțimile dealului Cetățuia, de unde, în zilele senine, privea cu nesaț peste toată valea Oltului, nădăjduind că odată și odată a lui va fi toată acea întindere de pământ mănos. Celălalt se numea Olea și curțile lui se aflau mai jos, către apă, la Malul Alb. Își orânduise bine moșiile, pământurile dădeau roade bogate, iar unii dintre supușii lui erau meșteri neîntrecuți în modelarea lutului, din care făceau cele mai frumoase oale. Cu ele plecau apoi pe drumuri bătătorite, pe Olt în sus și în jos, ori printre dealuri, prin cătunele pitite pe sub munte.

Și cum drumurile acestea erau din ce în ce mai des călcate de oamenii porniți să vândă sau să cumpere grâne, vite, sare ori diferite obiecte meșteșugite de ei, Olea s-a gândit că ar fi bine dacă ar întemeia un loc unde oamenii aceștia să se întâlnească și să facă schimburile, un târg, iar cel mai potrivit loc de așezat acest târg ar fi fost cam către moșia lui Basarab, din care i-ar fi prins bine dacă ar fi cucerit o parte.

Dar și Basarab, fire mai neastâmpărată, mai războinică și mai întreprinzătoare, se gândise să-și întemeieze alte curți, mai jos, la poalele Cetățuii, și începuse să-l atace pe Olea. Era avantajat în această luptă de înălțimea de la care arcașii săi, despre care se spune că erau pregătiți de el însuși, trimiteau săgețile până la curțile lui Olea. Multe dintre ele nimereau oalele puse la uscat și le transformau pe dată în cioburi.

În popor începuse să circule un cântec care ajunsese chiar la urechile împăratului de la Malul Alb : „Olea face oale/ Basarab i le sparge/ Olea oale o mai face/ Basarab i le-o sparge”.

Olea s-a mâniat foarte tare când a auzit că se spun asemenea vorbe pe seama lui și mai ales când a aflat că le rosteau din ce în ce mai des chiar și proprii lui supuși.

– Cel ce va mai îndrăzni să rostească asemenea vorbe, să fie omorât! a poruncit el.

Și oamenii n-au mai spus nimic, nici în șoaptă, deși toți știau cântecul. Se temeau de mânia stăpânului lor, care, la necaz, nu i-ar fi iertat.

Într-o zi, mergând Olea pe malul Oltului și gândindu-se cum să facă să-l învingă pe Basarab, întâlnește un copil care tocmai cânta: “Olea face oale / Basarab i le sparge“. Se făcu pe dată roșu de furie și îl înfășcă de cămașă pe copilul care n-avusese timp să fugă.

– Să fie ucis imediat, porunci împăratul. Din el va crește un dușman al nostru. Câțiva slujitori se și repeziră la micuțul care-i privea cu ochii speriați, poate neînțelegându-și vina, dar sfetnicul împăratului, căruia îi mersese vestea de vraci, îl opri și chemă copilul la el. Îl întrebă de ce cânta așa și cine l-a învățat, dar nu reuși să-i smulgă nici o vorbă. Izbucnise în țipete când slujitorii se repeziseră la el și acum plângea cu sughițuri fără încetare.

– Mărite împărate, zise sfetnicul îndreptându-se către stăpânul său, eu zic să nu-i faci nici un rău acestui copil nevinovat. În toată întâmplarea aceasta e o prevestire și cred că mai bine ar fi să ne pregătim de război.

Olea ascultă de vorbele sfetnicului și dădu drumul copilului. Se întoarse la curțile sale, își chemă sfatul, și hotărî cum să-l înfrunte pe Basarab.

Războiul a început într-adevăr, curând, și împăratului din Dealul Cetățuii nu i-a fost prea greu să-l învingă pe Olea,

stăpânitorul de pe malul Oltului. Acum hotarele împărăției lui Basarab treceau și dincolo de râu, iar pe malul drept al acestuia, chiar la poalele dealului Cetățuia, putea liniștit să-și dureze o nouă curte, și s-o înconjoare cu sălașele oștenilor săi. În apropiere a ridicat hanuri, pentru negustorii care veneau cu grâne și pește dinspre Dunăre, cu arme și giuvaericele de dincolo de munți, dinspre Transilvania, cu piei și vite din satele risipite pe văile munților.

Acolo, mai spune legenda, s-a înălțat cu timpul o așezare înfloritoare.

*

Dacă, după legendă, întemeierea Râmnicului s-ar lega de epoca unui Basarab, atunci nu poate fi vorba decât de Basarab Întemeietorul sau de unul dintre urmașii lui imediați, pentru că, nu peste multă vreme, înainte de încheierea celui de-al XIV-lea veac, în timpul lui Mircea cel Bătrân, Râmnicul este atestat ca oraș. Cu siguranță, însă, așezarea “urbană” este mai veche decât anul atestării.

Reputatul istoric C.C. Giurescu devansează întemeierea cu cel puțin un secol față de actuala atestare. El scrie:

“Din secolul al XIII-lea datează și *Râmnicu Vâlcea*. Cneazul Farcaș, amintit la 1247 în Diploma Ioaniților, a trebuit să aibă o reședință și aceasta credem că a fost la Râmnic. Numele i se trage fie de la Pârâul Râmnic, afluent al Oltului, fie de la locul sau râmnicul de lângă oraș. Târgul a primit, se pare, în secolul al XIII-lea și coloniști sași, care au fost însă asimilați în decursul timpului de către populația românească. O dovadă despre vechimea acestei colonizări e faptul că locuinele sașilor se aflau în partea centrală, cea mai veche, a târgului”.

Așadar, secolul al XIII-lea. Și de ce nu? Poziția geografică a Râmnicului și contextul istoric aproape că ne obligă la o asemenea concluzie. Așezarea era la capătul dinspre aval al defileului Oltului. De cealaltă parte, cam la o zi de mers călare pe vechiul drum roman, se afla Sibiul, a cărui dezvoltare în epocă este binecunoscută. Dacă a primit coloniști sași în acel secol □ și faptul este absolut plauzibil, nefiind nici singular, deoarece se știe că și la Baia de Aramă, așezare cu condiții asemănătoare în acel timp, s-au așezat coloniști sași □ , înseamnă că atinsese un anumit nivel urban sau că era, oricum, o

așezare bine conturată. Un alt argument este, dincolo de posibilele relații cu Transilvania, pe Valea Oltului, acela că și în Muntenia se petrecea un puternic proces de constituire a unor centre urbane. Încă de la începutul secolului (1223) este amintit într-un document Luca, banul unguresc de Severin, iar de la 1300 datează piatra de mormânt a unui comite de Câmpulung, Laurențiu. Acestea nu puteau fi așezări oarecare, tot așa cum la un apreciabil nivel de dezvoltare ajunseseră Târgoviștea și Buzăul, unde cronicile spun că Negru-Vodă a ridicat întărituri din cărămidă, sau Curtea de Argeș, o adevărată fortificație când regele maghiar Carol Robert încerca, la 1330, s-o cucerească. Le-am amintit pe cele de sub poala sudică a Carpaților, pentru că formează un adevărat lanț de așezări în zona de dealuri submontane, iar Râmnicul nu poate lipsi din acest lanț, mai ales dacă ne întoarcem iarăși cu gândul la accesibilitatea și importanța Văii Oltului. Era vremea când orașul pătrundea din legendă în istorie, chiar dacă până la data documentului de care avem știință în zilele noastre mai avea să treacă oarecare vreme. Sigur, însă, alte documente, mai vechi, s-au pierdut în vârtoarea timpului. Dar mai există și un alt mod de a încerca pătrunderea în tainele istoriei: răscolirea pământului, căutarea urmelor de civilizație ce s-au mai păstrat din ceea ce va fi existat cândva. Cu vreo patruzeci de ani în urmă, prin 1972, arheologii vâlceni și-au fixat ca punct de lucru o zonă din chiar centrul orașului și șpaclurile au început să scormonească, atunci, meticulos, centimetru cu centimetru, solul în care zăceau netulburate relicvele unei alte lumi. Acestea nu s-au păstrat prea multe, pentru că la noi, se știe, lemnul și lutul au fost materialele care se foloseau cel mai adesea. Din lemn și lut se construiau casele, din lemn sau lut erau meșterite cele necesare în gospodărie, de la vasele de bucătărie până la car și acareturi. Ceva se mai făcea însă și din materiale mai rezistente. Temeliile caselor erau din bolovani de râu și cărămidă subțire, bine arsă, pentru a le da trăinicie. Pardoseala era tot din piatră, iar dimensiunile unor locuințe datate în secolele al XIV-lea și al XV-lea relevă o așezare bine dezvoltată. Și încă un element: de-a lungul uneia dintre străzile principale ale orașului s-a descoperit o conductă de aducțiune a apei cu vechime de câteva sute de ani. Olanele, sistemul de protecție construit din cărămizi prinse cu var hidraulic într-o formă trapezoidală, indică faptul că lucrările erau făcute de meșteri cu experiență. Ori asta înseamnă încă un argument

pentru faptul că aşezarea atinsese în evoluţia sa un nivel destul de ridicat.

Existenţa oraşului este atestată printr-un document, la sfârşitul secolului al XV-lea. Era în vremea viteazului voievod Mircea cel Bătrân, când peste pământurile dintre Carpaţi şi Dunăre adia vântul unei vieţi prospere, iar aici, în zona Râmnicului, ceva mai sus, pe Olt, la Cozia, voievodul îşi durase un lăcaş cum nu mai era altul pe atunci, cu intenţia mărturisită de a-şi pregăti acolo loc pentru odihna cea veşnică. Trecuse, probabil de mai multe ori, prin Râmnic, înainte de 1389, poate se şi opriise în oraş, pentru răstimpuri mai scurte ori mai îndelungi, dar în acel an, în toamnă, a pus caligraful să scrie un document pentru daniile recent construitului aşezământ. Locurile la care se referă documentul sunt Jiblea şi Orleşti, amândouă pe Olt, unul în amonte altul în aval, dar în formula de încheiere, unde de obicei apar locul, data şi martorii, este menţionat:

“Această scrisoare a fost în oraşul domniei mele, numit Râmnic, înaintea a mai mulţi martori (...), în anul 6898, indiction 13, luna Septembrie, 4 zile“.

Numele trecute în document, specificaţia că acesta a fost scris şi “în faţa celorlalţi boieri ai domniei mele“, îndreptăţesc afirmaţia că Râmnicul era în acele zile gazda celor mai de frunte oameni ai ţării, a întregului sfat domnesc. Cât va fi stat domnitorul în Râmnic, ce va mai fi făcut el aici, sunt lucruri pe care nu le ştim şi care, după documentele descoperite până acum, nu pot fi aflate. Poate se va fi aşezat la sfat şi va fi chibzuit vreunele dintre treburile ţării, poate se va fi interesat de treburile oraşului său ori pur şi simplu se va fi odihnit câteva zile în acel început de septembrie, când locurile acestea erau scăldate în lumină de miere şi înmiresmate de aromele toamnei.

Înscrişul şi pecetea documentului sunt însă pentru Râmnic ca o cheie de intrare în istorie, iar mai apoi oraşul şi-a făcut mereu simţită prezenţa în toate marile clipe ale devenirii neamului. Au existat în viaţa sa momente mai luminoase şi momente mai întuncate, după cum au fost timpurile şi după cum s-a întâmplat să fie oamenii – ai săi sau veniţi de pe aiurea.

O dramă zguduitoare

“Pe un deal se vedea micul lăcaș al Cetății, unde săbiile boierilor răzvrătiți ar fi făcut să țâșnească sângele lui Radu-Vodă de la Afumați și al fiului său“. (Nicolae Iorga, 1902).

Noaptea era întunecată, cu norii coborâți mult peste câmpuri și peste sate, dar drumul se vedea bine, străjuit până departe de pomii desfrunziți care păreau desenați pe albul imens al zăpezii. Nu ninsese mult, cam de un lat de palmă, dar abia contenise și era încă moină, nu pornise s-o geruiască, semn că putea începe din nou. Oltul se auzea curgând într-un vuiet ușor, întrerupt din când în când de zgomotul sloiurilor de gheață care se ciocneau unele de altele, iar în casele risipite ale satelor se vedeau jucând flăcările focurilor și ale opaițelor. Din când în când se auzeau glasuri de oameni care petreceau, dar micul grup de călăreți încerca să ocolească pe departe, pentru a nu întâlni prea multă lume.

– E noaptea de Anul Nou, Măria Ta, zise unul dintre cei câțiva boieri călări, dar Radu-Vodă nu-i răspunse.

– Și noi unde vom merge, tată? întrebă atunci Vlad, care era încă un copil, dar care se deprinsese cu necazurile vieții, în repetatele pribegii ale tatălui său.

– Dacă n-am putut merge la Craiova, vom încerca să ajungem la Râmnicul Vâlcii și la Bistrița. Acolo ne vom adăposti până vom reuși să strângem oști și să-i înfrângem pe vrăjmași.

– Bine că am scăpat teferi din strânsoarea de la Slatina, Măria Ta, că tâlharii ar fi fost în stare să ne răpună, mai zise unul dintre boieri.

– Ne-au prins nepregătiți, pentru că nu m-aș fi așteptat la una ca asta din partea lor. Așa e când ai încredere în oameni...

– Erau oameni pe care chiar Măria Ta i-ai cinstit cu ranguri și averi, ar fi trebuit să-ți poarte recunoștință și să fie gata să se jertfească ei pentru Domnia Ta.

– Ei, ar fi trebuit..., zise Vodă oftând, în timp ce caii mergeau liniștiți pe drumul albit de zăpada proaspătă. Ar fi trebuit..., repetă, apoi tăcu din nou.

– De toată trășenia asta nu se poate să nu aibă știință și Mehmet-beg, Măria Ta. N-ar fi avut ei altfel curajul să viclenească împotriva domniei.

Vodă Radu nu răspunse nici de data aceasta, semn că era destul de neliniștit și că gândurile îi erau frământate cine știe de ce. Poate că și el tot pe seama uneltirilor lui Mehmet-beg punea toate necazurile de acum, care îi aminteau altele, mai vechi, încă de dinainte de a-și fi început domnia.

După moartea lui Neagoe Basarab, petrecută la 15 septembrie 1521, Radu de la Afumați este unul din cei mai puternici претенdenți în lupta pentru tronul Munteniei, luptă ce se desfășura deschis, cu amestecul boierilor Craiovești și al lui Mehmet-Mihailoglu-beg, pașa de la Nicopole. Găsind prilej în ajutorul pe care-l dădea nevârstnicului și bolnăviciosului Teodosie în lupta împotriva unui anume Dragomir Călugărul, pretendent sprijinit de buzoieni, begul Mehmet încerca să rămână și cârmuitor al țării. Era la sfârșitul anului 1521 și începutul anului 1522. Scrie cronicarul Radu Popescu:

“Între aceste tulburări ce era între boierii țării, găsind vreme Mehmet bei au scris la Poartă de au cerut domnia țării, zicând că-l pofteste țara și i-au dat și domnia“.

Atunci s-a petrecut un fapt care a salvat țara de la transformarea în pašalâc: boierii s-au împăcat și s-au unit, ridicându-l domn pe Radu de la Afumați. Continuă cronica amintită:

“...boiarii, auzind aceasta, s-au unit cu toți și s-au împăcat și și-au ridicat domn cu voia tuturor, pă Radul de la Afumați... “.

Veștile despre uneltirile lui Mehmet veneau chiar de la Constantinopol, așa cum scrie Letopisețul Cantacuzinesc:

“Iar Stoica logofătul fiind într-acea vreme la Poartă în Țarigrad, curând au trimis aice, în Țara Românească, la toți boiarii, ca să rădice domn cum mai curând pre Radul Vodă din Afumați, pentru că piare țara de turci“.

Luptele pentru alungarea lui Mehmet n-au fost ușoare. După biruinți la Gubavi și la Ștefeni, pe Neajlov, Radu pierde lupta de la Clejani și, în aprilie 1522, este silit să se retragă peste munți, la Brașov. Mehmet instalează “subași” în toate localitățile, primejdia transformării în pașalâc fiind iminentă, dar Radu se întoarce în iunie cu sprijin transilvan. Îvinge la Grumazi, dar nici asta nu e suficient. Pierde din nou în august, câștigă iarăși lupte în octombrie, recucerind tronul, pentru a fi din nou înlăturat de turci, împreună cu Craioveștii, în februarie 1523. În aprilie se află iar pe tronul țării. În aceeași lună este detronat însă în favoarea lui Vladislav al III-lea. Dar și acesta este înlocuit, în septembrie 1523, cu Radu Bădica, rudă apropiată a Craioveștilor. Acestuia, prefăcându-se că-i aduc confirmarea, turcii îi taie capul. În ianuarie 1524, Radu reușește să recâștige tronul, dar este înlăturat de Craiovești și de Vladislav al III-lea. Între aceștia apar însă curând neînțelegeri și Craioveștii își dau seama de șansele de a reveni ale lui Radu de la Afumați. De aceea caută să și-l apropie. Odată realizată această apropiere, posibilitatea de a face față presiunilor și atacurilor crește, iar domnia capătă stabilitate.

Jertfele fuseseră mari, puterea otomană era într-o vertiginoasă asccensiune (în 1524 cădea cetatea Severinului, iar în august 1526 se înregistra celebra victorie de la Mohaci), dar domnitorul muntean reușește să facă față împrejurărilor. Mehmet-beg nu uita însă spulberarea vechilor lui gânduri și, când avea prilejul, mai atâța spiritele unor partide boierești.

Cerul începuse din nou să se scuture de zăpadă, pornise și un vânt ușor, numai bun să acopere urmele lăsate de cai în omătul proaspăt. Micul grup de călăreți ocoli niște case răzlețe, pe la marginea unui sat, și luă pieptiș dealul din stânga Oltului. Nu peste

multă vreme urma să ajungă la conacul unuia dintre boierii credincioși.

– Auziți colindători în sat, zise la un moment dat domnitorul. Oamenii își văd de ale lor. Țara toată își vede de treburile ei. De unde să știe că domnu-i rătăcește, prigonit de mână și sabie dușmană...

– Să nu se întâmple să simtă niciodată rătăcirea domnului, Măria Ta, zise unul dintre boieri. Că de va pune turcul mâna pe Domnia țării, greu va mai fi alungat. Doară știm cum i-a îngenuncheat pe alții.

– De plătit, plătim și noi, destul. Șapte sute de mii de aspri nu-i puțin. Dar nici mult nu-i. Mai bine plătești păstrarea libertății, decât să lupți pentru dobândirea ei.

– N-au pic de recunoștință, Măria Ta! Nici vornicul Neagoe, nici Drăgan postelnicul. I-ai cinstit cu averi și i-ai întărit cu hrisoave. Asta e recunoștința lor? Și țara... Nu s-au gândit la țară, că poate să ajungă sub sabia păgânilor.

– Ei, boieri dumneavoastră! Numai de am scăpa acum cu viață, că apoi vom ști să ne orânduim mai bine treburile. Am crezut că s-au mai liniștit. Dar, vorba ceea: “Ferește-mă Doamne de prieteni, că de dușmani știu eu să mă apăr!”. Marele vornic... Postelnicul... Ei-hei ! Soliman s-a dus și i-a învins pe unguri la Mohaci, dar n-a trecut Dunărea la noi. Poate și-a adus aminte că acei care au trecut-o n-au mai văzut Țarigradul. Ferdinand de Habsburg a trimis, acum nici doi ani, un sol care să afle ce gânduri avem noi și dacă i-am putea fi alături într-o luptă împotriva turcilor. I-am spus că nu e nimic ce nu aș încerca să fac cu dragă inimă pentru el, dar că noi suntem atât de mult în mijlocul dușmanilor încât orice alunecare într-o parte ori în alta ne-ar putea primejdi țara. Solul împăratului a plecat mulțumit, iar noi n-am avut a ne plânge, până acum, de mari necazuri. Și iată că șarpele iese din nou în calea noastră. Dar dacă reușim să ajungem la Bistrița, vom trimite vorbă banului Pârnu să strângă oștile. Vor plăti pentru nerekunoștința lor, nu-i voi ierta niciodată.

Curând ajunseră la conacul către care se îndreptaseră și rămaseră acolo peste noapte. Se odihniră bine, după oboseala drumului, mai ales că se știau strașnic păziți. Câțiva oameni de încredere făceau de strajă pe dealul Prundenilor, la trei kilometri distanță și cum ar fi văzut pe cineva venind dinspre Olt, ar fi aprins

maldărele de paie gata pregătite, dând semnalul pericolului. În prima zi a Anului Nou au străbătut de voie drumul către Râmnic, domnitorul gândindu-se să facă mai întâi un popas la Cetățuia, așezământ reconstruit de el cu patru ani mai înainte.

Acolo, în dimineața zilei de 2 ianuarie 1529...

Domnitorul, cu fiul său Vlad și cu cei câțiva boieri care îi însoțeau ajunseră la marginea Rîmnicului cu bine, deși tot timpul îi pândea teama că i-ar fi putut ajunge din urmă oamenii marelui vornic Neagoe și ai postelnicului Drăgan. Odată cu noaptea erau deja la poarta Cetățuiei și fuseseră primiți cu toată cinstea cuvenită. Gazda le orânduise cele de trebuință, dar, om trecut prin multe la cei aproape șaizeci de ani, citise pe chipurile oaspeților frământare și teamă. Nu întrebese însă nimic pe nici unul, pentru că nu s-ar fi cuvenit așa ceva din partea lui. Aranjase tot ce crezuse el de cuviință, făcuse ce i se ceruse, dar parcă tot nu-i era inima împăcată. Intuiția se dovedi a nu-l fi înșelat, pentru că, târziu, aproape când să meargă la culcare, domnitorul îl chemă și îl întrebă în șoaptă :

– Cum stăm cu ferecăturile porților, sunt sigure?

– Sigure, Domnia Ta, chiar mai înainte am fost eu și m-am uitat dacă toate zăvoarele au fost trase. Poți sta și dormi liniștit, nimeni nu va îndrăzni să se atingă de lăcașul nostru. Și-apoi, pe aici sunt oameni cinstiți, nimeni nu cutează a face vreo faptă necugetată.

– Ei, pe aici or fi ei oameni cinstiți, cum zici, dar nu e vorba numai de cei din parohia dumată. De aceștia chiar că nu mi-ar fi nici mie frică.

– Dar, dacă mi-e îngăduit, de cine are a se teme Măria Ta, că oameni cârtitori nu sunt în țară, pentru că Măria Ta ești domn bun și ții cu țara.

– Ei, am zis și eu așa...

– În orice caz, aici nu vor veni. Iar dacă ar îndrăzni să încerce a intra, îi vom opri cu armele și vom trage clopotele, să se adune lume. Dar, de ce nu trimiți Măria Ta un călăreț-doi până la Bistrița, că boier Pârvu e chiar acolo și poate trimite niscaiva oșteni în ajutor?

– N-am mai trimis pentru că și-așa mâine dimineață am de gând să pornim cu toții către el, chiar din zori.

Noaptea a fost liniștită, nimeni n-a tulburat nicicum somnul voievodului sau al celorlalți oaspeți și a doua zi, dimineața, au rămas la slujbă. În timp ce lumea strânsă asculta liniștită, s-a auzit însă o răbufnire înfundată și pe ușă au năvălit oameni înarmați, să fi fost vreo zece la număr, care mai întâi au răcnit să nu facă nimeni nici o mișcare, căci acela care nu va asculta, pierit pe loc va fi.

– Avem noi o poruncă de îndeplinit, apoi vă vom lăsa în pace, a mai strigat tare unul dintre ei, în timp ce s-a repezit, cu sabia scoasă, către domnitor.

Mulțimea a țipat îngrozită, unii și-au dat seama despre ce era vorba și au schițat gestul de a sări în ajutorul lui Radu Vodă, dar s-au liniștit imediat, la amenințarea celorlalți și la constatarea că toți veniseră fără să poarte vreo armă asupra lor.

– Nu, nu ne puteți ucide aici, a strigat domnitorul!

Căută către șold, dar sabia îi lipsea.

– Vă voi face bogați..., încercă el cu ochii îngroziți, în timp ce unul din oamenii dușmanului, cu sabia sclipind în mână-i, se apropia amenințător de el.

– Avem noi un jurământ și trebuie să-l împlinim, zise acela. Altfel, pieriți vom fi și noi.

În acea clipă, cu un gest fulgerător, Vodă și-a smuls din jilț fiul și a încercat să intre în mulțime, gândindu-se, poate, că va găsi o cale de a ajunge la arme sau că oamenii de față vor face ceva pentru a-i veni în ajutor. Era prea târziu însă. Înainte de a fi făcut doi-trei pași, sabia a izbit cu precizie, iar din trup sângele a zvâcnit pe pereți, înroșindu-i. Același lucru au făcut ucigașii și cu tânărul Vlad, apoi s-au retras, cu armele încă scoase. Curând, afară s-au auzit tropote de cai îndepărtându-se în goană.

Așa a sfârșit, la Râmnic, viața domnitorului Radu de la Afumați, iar faptele din acea dimineață de început a anului 1529 au intrat mai mult în legendă decât în istorie.

Documentele nu ne lămuresc cum s-a petrecut tragica întâmplare de la Râmnic, nici cele de atunci, din vremea crimei, dar nici cele de mai târziu. Un cercetător al istoriei locale menționează că din consultarea a douăzeci și șapte de documente care fac referiri la eveniment în următoarele aproximativ opt decenii, nici unul nu

include altceva decât formularea stereotipă: "Radul voievod, care a pierit la Râmnic". Nici cronicile muntenești nu ne lămuresc mai mult. Cronicarul Radu Popescu scrie:

"Iar nește boiari, anume Neagoe vornicul și Drăgan postelnicul au strâns oști în taină, neștiind nimic Radu Vodă, și au venit asupra lui. Care nefiind gata, au fugit cătră banul de la Craiova. Vrăjmașii îl gonea tare și l-au ajuns la Râmnicul de sus, prinzându-l pe el și pe fii-său Vlad-Vodă și amândorura le-au tăiat capetele".

La rându-i, Letopisețul Cantacuzinesc menționează :

"Deci, când au fost Radu Vodă în oraș în Râmnic, iar boierii au ajuns pe Radul Vodă de l-au legat și i-au tăiat capul și lui și fie-său, Vlad-Vodă, și au pierit amândoi în oraș la Râmnic, când au fost cursul anilor 7037".

Tradiția locală n-a păstrat nici ea vreo variantă demnă de încredere, ca relatare a faptelor, ci doar consemnează evenimentul. Și locul este fixat uneori aici, la Cetățuia, alteori la biserici din apropiere. E consemnată chiar și o variantă după care Radu Voievod ar fi fost ucis în timp ce asista la cununia fiului său Vlad cu Despa, fata lui Drăgan postelnicul. Oricum, cele mai multe legende s-au țesut în jurul cetății și majoritatea cercetărilor pe acestea le-au reținut. Se mai spune că pe dealul acesta de la marginea de nord a Râmnicului Vâlcii a existat din vremuri vechi o cetate – de aici, poate, și denumirea dealului –, măcinată de timp și că de aici, din Cetățuie, un tunel pornea până la Fedelșoiu, dincolo de Olt, la Malul Alb.

Mulțimea vâlceană l-a plăns pe domnitor și pe fiul său și s-a îngrijit de trupurile lor, în timp ce capetele erau trimise de ucigași ca ofrandă sultanului. Două zile mai târziu avea loc înmormântarea lui Radu de la Afumați, la Curtea de Argeș, în frumoasa ctitorie a socrului său, domnitorul Neagoe Basarab. Existența sa a trecut deopotrivă în istorie și în legendă, poate nu pe măsura faptelor săvârșite, așa cum sunt prezentate laconic chiar pe piatra funerară, unde se află însemnate douăzeci de bătălii, cele mai multe victorioase și nu pe măsura firii

voievodului, înfățișat tot acolo, pe lespede ce-i acoperă rămășițele pământești, călare, cu coroană pe cap, mantia domnească fluturând în vânt și buzduganul ridicat spre cer în mâna dreaptă.

Tabăra Magherului, pe Câmpul lui Troian

În biroul în care fusese instalat cu nici o lună și jumătate în urmă, după izbucnirea de la Islaz a Revoluției, administratorul districtului Vâlcea, Dumitru Zăgănescu, citea rândurile trimise printr-un curier de generalul Gheorghe Magheru, care-i scria că va porni curând de la Târgu Jiu cu cinci sute de dorobanți călări și că avea nevoie să i se găsească, în apropierea Râmnicului, un loc potrivit pentru a-și așeza tabăra de dorobanți și de panduri. Îl știa demult și îl aprecia pe generalul Gheorghe Magheru, de aceea se tot gândea unde ar fi bine să aleagă locul cerut. Chemă pe unul dintre oamenii săi de încredere, căpitanul Grigore Davidescu, pus odată cu el în fruntea districtului, comandant al gvardiei naționale, și-i ceru părerea.

– Uite ce scrie aici domnul general, îi zise, că ne roagă să găsim ”un loc cu poziție mai bună și aer curat și mai priincios sănătății”. Auzi, ne roagă el pe noi, asta înseamnă că trebuie să ne punem obrazul, să-l primim cum se cere unui asemenea rang și să alegem un loc care să fie pe placul domniei sale. Ce zici ?

– Apăi, dacă mă întrebați pe mine, eu zic că să fie undeva cât mai aproape de oraș, că doar generalul n-o să stea în tabără, în câmp. Dar și loc cu lărgime trebuie să alegem, că dacă va veni puhoi de omenire, să aibă unde să se așeze.

– Ce zici dacă alegem Câmpul Troianului, unde se zice că a stat pe vremuri și marele împărat roman Traian? Pe Dealul Troianului, în casa din capul viei pe care a închinat-o Radu Băcanu schitului, putem face cartierul general, pentru că de acolo este și o

bună vedere până la apa Oltului și la zidurile cetății romane de la Stolniceni. Cât e câmpul de mare, să se tot întindă tabăra!

Comandantul gvardiei naționale a dat din cap, a aprobat, și, peste câteva zile, la 2 august 1848, amândoi au fost bucuroși când generalul Magheru s-a arătat mulțumit de alegerea ce făcuseră. La cei 500 de dorobanți despre care se amintea în scrisoare, pe drum se adăugaseră mulți panduri și țărani, din satele de la Horezu, de pe Olteț și Otăsău, mulți dintre ei cunoscându-l pe Magheru de mai bine de un sfert de veac, din timpul revoluției lui Tudor. Apoi, veniseră și alții, mulți, dinspre Drăgășani și dinspre Pitești, din toate satele unde ajunsese vestea că la Râmnic se strânge armata. Atunci, sub ochii râmnicenilor, s-a desfășurat unul dintre cele mai impresionante momente petrecute pe plaiurile lor.

Câmpul de sub dealul Troianului era o mare de oameni, când liniștită, când fremătândă, ascultând, fără nici un zgomot, fără nici o șoptă, fără nici o mișcare când Magheru vorbea cu înflăcărare despre patrie și datoria de a apăra libertatea ei, vuind apoi ori de câte ori generalul revoluționar încheia fraza sau făcea câte o mică pauză pentru respirație.

Cum arăta, atunci, acea imensă adunare de oameni? Aflăm câteva importante detalii dintr-o carte publicată la exact un deceniu după revoluție, în 1858, de Al. Pelimon :

„Dorobanții și pandurii ascultau ordinele lui Magherul și care putem zice că făcea partea cea mai tare a lagărului. Vestmântați dorobanții cu portul deosebitelor distincții, unii cu ghebe lungi și alții cu scurte, lucrate în flori găitănite, cu cioareci de aba asemenea găităniți, cu tulsuci peste încălțăminte, încinși cu sileaf peste mijloc, în care ei purtau pistoale și iatagane, pe cap cu căciulă de hârșie neagră, numai cu un semn ostășesc în fund, cu o sineată coala ghintuită, și deprinși a lua rânduica din zbor; oameni foarte curajoși, capabili de fapte eroice: merg ca o săgeată pe niște călușei mici dar foarte iuți, și ca și pandurii cercați de mai multe ori în lupte și deprinși a miroși iarba de pușcă, ei vorbeau de război ca și cum ar vorbi de ospete și de cumetrie (...). Pandurii vestmântați cu costumul vânătorilor munteni și al poporului Olteniei, înarmați cea mai mare parte cu coase și cu lănci, cu pistoale și cu sânete de vânătoare, ei se credeau cei mai tari, desprețuind pe inamici, așteptând cu nerăbdare ziua luptei... ”.

La lupta pentru binele patriei, pentru libertatea ei, îi îndeamnă cu voce sigură, generalul Gheorghe Magheru:

– Dacă în inima noastră mai viază amorul cel sacru al patriei, dacă suferințele țării noastre ne mai umplu ochii de lacrimi, de sânge, dacă respectul către țărâna și umbrele eroilor străbuni ai noștri se mai ține în piepturile noastre, dacă vrednicia de om se mai păstrează încă în român, atunci să ne grăbim, o, frații mei, să ne grăbim a le dovedi căci patria plânge, căci libertatea suferă, căci naționalitatea română geme și ne cheamă a o mântui!

Din mii de piepturi au izbucnit urale, umplând valea până departe, către Olt, urale mai puternice decât acelea din iarna anului 1821, de la Padeș, cum le spuneau celor mai tineri cei ce fuseseră părtași și la ridicarea norodului oltean sub conducerea lui Tudor din Vladimiri. Și glasul lui Magheru îi îndemnă, mai departe:

– Haideți, dară, frații mei români ! Alergați cu orice arme veți avea – securi, lănci, puști –, care au fost armele vitejilor noștri străbuni, alergați sub steagul libertății și haideți cu toții să ne luptăm și să păstrăm sfintele drepturi ce păgânii vor să ni le răpească!

La sfârșitul spuselor lui Magheru, mulțimea nu mai contenește din urale și aplauze, iar grupurile de oameni, cum erau adunate, pe sate și pe zone din care veniseră, hotărăsc să trimită pe unii dintre ei înapoi, acasă, să cheme aici, în Câmpul lui Troian, pe cei ce mai zăboveau încă pe la gospodăriile lor.

Și astfel, nu peste multă vreme, sute și sute de oameni, mai tineri ori mai vârstnici, s-au revărsat din toate părțile către tabăra de la marginea Râmnicului, hotărâți să lupte până la a-și da viața, sub comanda celui pe care-l considerau speranța libertății și spaima vrăjmașilor. Veniseră oameni din toate părțile Olteniei, ca la treizeci de mii de voluntari, și tabăra vuia ca un vulcan gata să erupă.

Emoția era generală și îi cuprinsese pe toți cei de față. Corespondentul "Gazetei de Transilvania" nota:

"Vărsai lacrimi văzând o putere armată atât de mare".

La rândul său, Barbu Bălcescu, fratele marelui revoluționar Nicolae Bălcescu, îi scria acestuia din urmă, la 8 septembrie, chiar din tabără:

”Frate! Fiți bravi și aveți curaj. Magheru va scăpa cauza noastră. Oh! De ai vedea tu tabăra sa! De ai vedea bravii săi panduri și dorobanți! N-ai voi mai mult si nu ai putea visa măcar că cauza noastră să cază vreodată! Dați-i, dați-i zic, numai mijloacele de a-și îndeplini acest bărbat misiunea! ”.

Nu era viață ușoară în tabăra Magherului și multe lipsuri au trebuit să îndure cei prezenți acolo. Și-au înjghebat, din ce au putut, ceva adăposturi, pentru vreme de ploaie, dar nu destule și nu atât de bune cât să le asigure odihnă tihnită la vreme rea. Nici hrana nu era destulă, cu toate măsurile pe care le luaseră autoritățile și cu toată aprovizionarea pe care o făceau cei ce se duceau cu rândul în satele lor, mai ales cei din apropiere. Dar entuziasmul și nădejdea nu le-au pierit nici o clipă și parcă era destul să vină printre ei și să-i privească în ochi generalul Magheru – care mânca alături de ei și dormea adesea în tabără, lăsând goală casa din Dealul Troianului – pentru ca dorința de luptă să le fie și mai mare.

– Vezi, domnule profesor, îi zise într-o seară Gheorghe Magheru lui Florian Aaron, dascălul ardelean care venise cu mai bine de două decenii la Craiova și înființase Școala Centrală, oamenii aceștia poartă în ochi și în suflete o veche dorință de libertate. Ei se simt stăpâni, fiecare, pe bucățica aceea de pământ pe care le-au cuprins-o privirile când erau copii, iar sentimentul acesta al dreptului lor se amplifică prin fiecare în parte, căpătând o cuprindere mare cât țara. Înțelegeți ce vreau să spun?

– Înțeleg, domnule general, înțeleg bine toate acestea, pentru că partea de țară din care am pornit eu în lume a avut și mai multe de îndurat decât cea de aici. Dumneata, nu știu dacă ai fost în Transilvania, dar asta încă n-ar fi destul. Sufletul ardeleanului e greu de descris și încă și mai greu de înțeles. Trebuie să porți în propriul suflet obida secolelor și abia atunci simți tot ce se poate aduna în sufletul acestui popor român. De aceea, spun, nu mi-e greu să-i înțeleg pe oamenii de aici, mai ales că am adunat în spate atâția ani de dascălie.

– Pâlpâie lumina în ochii lor, ai văzut?

– Lumina aceea nu-i numai a lor. Este lumina din ochii atâtor și atâtor generații de înaintași care au visat libertatea și s-au jertfit pentru ea.

– Oamenii aceștia sunt în stare de orice. Vin în fiecare zi la mine și mă întreabă când vom porni asupra vrăjmașilor. Unii vor să se întoarcă în sate, în districtele lor, și să ridice toată suflarea, copii, bătrâni și muieri la lupta pentru Constituție și pentru drepturile țării.

– Timpul pe care-l trăim, domnule general, este un timp al renașterii. Nu uita că suntem pe Câmpul lui Troian. Dumneata ești un mare patriot și românii își pun acum în dumneata mare speranță. Oștenii de aici din tabără, și alții, care oricând ar veni bucuroși în rândurile noastre, te iubesc, pur și simplu. Pentru ei ești simbolul unei idei, așa cum a fost, la vremea lui, acela pe care bine l-ai cunoscut – Tudor Vladimirescu. Așa că trebuie să nu le înșeli așteptările, deși știu că te afli într-un moment de cumpănă. Țara trece prin vremuri grele și, din câte știu, veștile de la București sunt din ce în ce mai proaste.

– Așa-i, zise Magheru cu voce joasă, cum nu-i era felul. Până nu demult, aveam un dușman și știam cu cine luptăm. Acum, s-ar zice că avem doi. Și țarul și sultanul. Săptămâna trecută, în 13 corent, trupele otomane au năvălit puhoi spre capitală. Dar ele sunt doar sabia care lovește. Mâna e a guvernului țarist. Când a venit în țară Suleyman pașa și a pus la conducere o locotenentă din Heliade, Nicu Golescu și Tell, care erau dintre ai noștri, am crezut că revoluția e salvată. Suleyman era doar cumnatul sultanului și cuvântul lui avea greutate. Dar când Bălcescu, cu Dumitru Brătianu și Ștefan Golescu, au ajuns la Istanbul, pentru a obține de la sultan recunoașterea noului regim și a Constituției modificate, acesta nici măcar nu i-a primit. Între timp, guvernul rus ceruse chiar înlocuirea lui Suleyman cu Fuad pașa, pe care-l știa mai energic și mai neprieten nouă.

– Turcii n-au avut curajul să se pună rău cu rușii, pentru că Franța și Anglia nu le-au dat nici un fel de garanție privind ajutorul într-un eventual război.

– Dacă n-au găsit sprijin revoluțiile din celelalte țări, n-avea cum să găsească nici a noastră. Acum, cauza este pierdută. Deja, prietenii noștri, fruntașii revoluției, sunt pedepsiți cu exilul. Și nici pe mine nu mă așteaptă altă soartă. Ei, dacă guvernul provizoriu ar fi ascultat de Bălcescu! Toată tabăra aceasta ar fi mers ca fulgerul până la Dunăre și turcii nu ne-ar fi trecut hotarul. Dar n-au vrut să opunem rezistență armată, singura care ne-ar fi putut salva. Și iată că trupele

otomane sunt în capitală, iar cele țariste, din câte am primit veste, au ajuns la marginea Bucureștiului.

Profesorul Florian Aaron nu știa în amănunțime toate acestea, despre care generalul fusese înștiințat prin curieri speciali, care aduseseră și sfaturile că măsura cea mai potrivită, în asemenea împrejurări, ar fi dizolvarea taberei.

– Așa m-a sfătuit, continuă generalul, și domnul Grant, secretarul consulului englez, care chiar a insistat pentru aceasta, din grija, zicea domnia sa, ca nu cumva țara noastră să pățească ceva rău, dacă vom opune rezistență.

– Așadar, oftă profesorul, nu mai e nimic de făcut?

– Mă tem că nimic. Chiar mă gândeam cum să-i anunț pe oamenii aceștia, care încă mai speră, că idealul nostru s-a spulberat. Și idealul meu s-a spulberat, mă înțelegi? mai zise generalul Magheru cu ochii înlăcrimați. Dar ține minte, domnule profesor – continuă mai însuflețit – că nu vom îmbătrâni de tot până când țara să nu fie liberă.

– Și unită, ar trebui să fie, domnule general - adăugă profesorul.

– Poate va fi și unită, trebuie să fie, până la urmă.

Peste două zile tabăra “volintirilor” de lângă Râmnicul Vâlclii, de pe Câmpul lui Troian, era cuprinsă de tristețe, de la o margime la alta. Oamenii aflaseră deja. Seara, noaptea târziu, discutaseră despre cele ce mai știau de pe la casele lor, despre nevoile mai vechi ori mai noi, despre ce mai aveau de orânduit prin gospodării, pentru toamnă și pentru iarnă. Parcă nu mai îndrăzneau □ sau nu-i mai trăgea inima – să vorbească despre lupte și despre nedreptăți. Fusese și o noapte cam răcoroasă, iar haine mai groase încă nu-și aduseseră, așa încât ațipeau cât ațipeau, apoi se trezeau iarăși, când simțeau că-i cuprinde umezeala de rouă. Și cum băga de seamă unul că vecinul lui s-a trezit îl și întreba câte ceva, bucuros că are cu cine să-și treacă timpul, mai lung ca oricând, în noaptea aceea. “Gheorghe, tu ce zici, mă, chiar are de gând domnul general să ne dea drumul acasă?”. “D-apăi, din câte se vorbește, pare-se că așa ar fi”. “Cică iar au intrat turcii, și au dat jos pe capii de la București, iar noi am rămas aici singuri”. “Dacă-i așa, înseamnă că tot nepricopsiți o să rămânem. Măcar de bir să fi scăpat și tot era ceva”. “Gheorghe, schimbă acela vorba ca și cum ar fi uitat despre ce tănuiseră mai

înainte, parcă aveai o față, cam mărișoară? “. “Împlinește 17 ani acum, înainte de Crăciun“. “Și n-ai de gând s-o măriți? N-ai făcut cu nimeni? “. “N-am făcut, că nici nu prea ne-a fost aminte până acum. Da, de venit au început să vină flăcăii pe la poarta noastră“. “Mă gândeam la copilul lui Vasile, frate-meu, care mi-e nepot, cum ar veni, că l-ai văzut când a fost aici cu taica“. “Da, l-am văzut. E chipeș flăcăul, da mai avem noi timp să tănuim. Acum sunt și altele de făcut“.

Dimineața, tabăra fremăta încă înainte de răsăritul soarelui. Li se comunicase ordinul generalului să vină toți, să se strângă în padina de la poalele dealului. Știau pentru ce îi cheamă. Și începuseră să-și strângă bruma de bagaje pe care le aveau cu ei: pături, haine, cergile din care-și făcuseră corturile și tot ce mai aduseseră. Mergeau încet, în grupuri, către locul unde li se spusese să se adune, același loc unde, cu nici două luni în urmă se strânseseră pentru a porni să lupte.

Aproape că nu vorbeau, parcă s-ar fi dus la înmormântare, iar când scotea câte unul două trei vorbe, ceilalți nu-l ascultau. Când toți erau adunați în poiană, generalul a ieșit din casa unde avea cartierul general al taberei și s-a oprit pe un dâmb, așa încât puteau să-l vadă toți. Curând, glasul lui puternic, de militar învățat cu comenzile, a răsunat peste mulțimea de oameni, limpede, fără tremur, dar numai cei din primele rânduri au putut vedea că din ochii lui Magheru se rostogoleau, din când în când, lacrimi peste obrajii obosiți. N-a spus multe lucruri generalul în dimineața aceea. Cuvinte simple, despre patrie, despre neșansa de a nu-i fi putut veni în ajutor, despre datoria de a răspunde oricând la chemarea ei.

– Păstrați în inimile voastre române sentimentele de patriotism de care sunteți însuflețiți și nu uitați că la orice chemare a glasului patriei suntem datori a alerga și a muri pentru dobândirea sfintelor noastre drepturi!

Mulți dintre cei de față plâneau. Cuvintele se înfingeau în inimi ca niște ghimpi chinători. La un moment dat parcă nici nu mai deslușeau vorbele comandantului lor. Simțeau doar durerea din ele și fiecare ofta reținut, parcă descărcându-se de o povară. După ce Magheru a terminat cele ce avea de spus, retrăgându-se în casa atârnată în coasta dealului, oamenii n-au plecat imediat. Parcă tot mai așteptau să se întâmple ceva, altceva decât ceea ce se întâmplase

până atunci. Poate că generalul va ieși și le va spune că s-a răzgândit sau că a primit alte ordine și că toată lumea trebuie să rămână pe mai departe în tabără. Dar n-a ieșit. A rămas acolo, închis între pereții acoperiți cu macaturi, până când mulțimea a început să se risipească.

Spre amiază, locul unde vorbise Magheru era aproape pustiu, atâta doar că rămăsese bătătorit, cum era întinderea taberei, semn al viețuirii de două luni a aproape treizeci de mii de oameni. Știau însă că în primăvară iarba avea să răsară din nou, că tabăra de la Câmpul lui Troian va trece în amintire, ca și atâtea alte întâmplări. Amintirile se vor stinge și ele, odată cu oamenii și nu va mai rămâne decât o legendă cu niște oameni care s-au adunat, odată, într-o vară, gata să pornească la lupta pentru binele țării lor. Vremurile le-au fost însă potrivnice și n-au mai putut porni, dar în mintea lor a rămas mai clară ideea și în inimile lor mai puternic imboldul, încât, dacă altădată, patria îi va chema...

Domnul de rouă

Era odată, demult, un tânăr mândru și frumos, stăpân al unor moșii întinse, care-și aveau palatele de cleștar la Dunăre. Dar el pornea adesea pe malul băătorit al Oltului, până în sus, în munții Loviștei. Tot colindând și tot umblând prin aceste locuri, într-una din zile a întâlnit o fată frumoasă, de care s-a îndrăgostit. Dragostea îi sfredelea atât de tare inima, încât venea în fiecare noapte la casele acesteia. Dar, se spune că tânărului acesta îi fusese sortit să nu-l vadă niciodată soarele, pentru că atunci când o singură rază l-ar fi atins, s-ar fi topit precum un firișor de rouă. De aceea și fusese numit Domnul de Rouă. Ca stăpân, a poruncit să fie făcut un drum bun, pietruit, de la palatele lui de pe malul Dunării, până sus, în munți, la casele iubitei.

Și mult au fost asupriți oamenii pentru a termina mai repede drumul. Se spune că n-au găsit iertare de la muncă nici bătrânii, nici copii, iar femeile care purtau copil în pântec erau obligate să muncească îndoit, pentru ele și pentru cel care încă nu se născuse. Când drumul a fost terminat, Domnul de Rouă urca în fiecare seară într-o trăsură la care fuseseră înhămați patru cai ca niște zmei și străbătea tot într-o fugă calea până la munți. Stătea la iubita lui până către zorii zilei și cum auzea primul cântat al cocoșilor, urca în trăsură și făcea rapid calea întoarsă, așa încât ajungea acasă înainte de răsăritul soarelui.

Oamenii din satul iubitei lui aflaseră ceva despre povestea aceasta și, curioși să-i descopere tainele, au tăiat într-o noapte toți cocoșii. Domnul de Rouă a băgat de seamă prea târziu că se apropie ziua și a pornit iute la goană spre marile lui palate, unde soarele nu-l putea vedea niciodată. A biciuit caii cât a putut, aceștia alergau de parcă nici n-atingeau pământul, dar primele raze ale soarelui se

iviseră de după creasta unui munte și localnicii au văzut cum Domnul de Rouă s-a risipit ca un abur, cu cai cu tot, pe locul acela rămânând doar mărgăritarul strălucind în soare a mii de gingașe boabe de rouă.

Unii spun că Domnul de Rouă își avea iubita la Râmnic și că de aici a plecat în zorii zilei către Dunăre. Când a ieșit soarele, Domnul de Rouă se afla într-un sat de pe Valea Oltului și, pentru a se feri, s-a ascuns sub un pod. N-a scăpat însă nici aici pentru că o rază de soare s-a strecurat printr-o crăpătură și l-a topit ca pe un firicăș de rouă. De atunci, satul acela se numește Potopin.

Se spune că Domnul de Rouă era un om rău, care porunceă, din camera unde stătea toată ziua, să i se facă palate, drumuri și cetăți. Odată cu topirea lui sub razele soarelui, aceeași soartă au avut-o, însă, și numeroasele-i palate. Au mai rămas doar drumurile de pe Olt, făcute anume ca să ajungă și să se întoarcă într-o singură noapte de la iubita lui.

Au mai rămas doar drumurile! Nici în legendă ele, marele simbol al legăturii dintre oameni, nu puteau să dispară. Au pierit doar Domnul de Rouă și efemerele lui palate.

Cine știe, poate că Domnul de Rouă a existat cândva! Să fi fost vreun guvernator roman de la Romula antică, această Mică Romă de la nordul Dunării? Să fi fost, mai demult, un conducător de trib care și-a căutat dragostea dincolo de hotarele comunității lui, în dorința găsirii unor prietenii, știind ce însemnau, la vremea aceea, legăturile de sânge? Sau vreun principe de epocă târzie, care-și găsisese aleasa inimii pe o moșie mai îndepărtată și pusese robii să-i facă drum spre casele iubitei? Timpul a acoperit totul, tradiția a păstrat doar atât cât a putut, iar de rămas n-a mai rămas decât drumul.

Legenda aceasta, larg răspândită în județele Olt, Dolj, Teleorman și chiar până la Brăila, a atras pe cercetători, care s-au oprit asupra ei încă de la sfârșitul secolului trecut. Zeci și zeci de variante au fost adunate și concluzia este că legenda ar aminti pe unul dintre împărații romani sau, poate, un guvernator al Daciei Malvensis, care își avea scaunul la Caracal, iar drumul durat de el nu este altul decât vechiul drum roman ce însoțea malul Oltului.

Localnicii, deci, nu s-au bucurat de regimul sever de muncă la care-i obligau noii stăpânitori și nu-l iubeau pe Domnul de Rouă. De aceea au tăiat ei cocoșii, pentru a scăpa de cel ce îi asuprea. În foarte puține variante ale legendei, tăierea cocoșilor este pusă la cale de iubita Domnului de Rouă, cu gândul de a-l ține mai mult lângă ea. Soarele, simbolul luminii, al vieții și al dreptății, a înfăptuit, numai el având asemenea putere, un act justițiar care dădea câștig de cauză oamenilor locului.

Din legendele Coziei

Dacă multe dintre mărturiile care sigur vor fi existat despre vremuri mai îndepărtate din istoria strămoșilor noștri s-au pierdut, nu așa stau lucrurile în cazul Coziei, despre aceasta timpul lăsând să ajungă până la noi documente din chiar anii de început ai existenței ei, descrieri în cronică, numeroase legende și povestiri. Să deschidem o veche cronică, Letopisețul Cantacuzinesc, în locul unde scrie despre acest cel mai vechi monument istoric de pe Valea Oltului.

“Acea ctitorie are loc (...) depărtat de lume și plin de toate bunătățile, cu munți mari îngrădită și cu văi, și ocolită cu un râu mare și izvoară multe împrejurul ei. Și are toată hrana, poieni și livezi, nuci și alți pomi roditori fără de număr, vii și grădini. Și acolo cură piatră pucioasă. Și tot pământul împrejurul ei iaste pământ roditoriu, care și noi cu ochii l-am văzut acel loc, și i-am zis: pământul cel făgăduit“.

Descrierea aceasta, făcută de una dintre cronicile importante ale Munteniei, reține atenția prin prezentarea generoasă a locurilor și prin semnalarea izvoarelor din care cură “piatră pucioasă“. Dar se pare că ea este mult mai veche, binecunoscuta cronică, reluând, de fapt, un pasaj dintr-o carte scrisă la 1520, de Gavriil Protul. Sunt, apoi, multe documente care menționează lăcașul, demonstrând atenția deosebită de care s-a bucurat din partea domnitorilor urmași ai lui Mircea cel Bătrân.

Ridicată în primii ani ai domniei acestuia, între 1387 și 1388 (după unii cercetători construcția ar fi durat mai mult) Cozia a fost ctitoria cea mai însemnată a marelui domnitor, locul pe care și l-a ales, poate chiar din timpul construcției, pentru a-i adăposti

mormântul. Datorită cunoscutei personalități a voievodului, aureolei ce-i încununa chipul în conștiința populară, prestigiul de care s-a bucurat lăcașul construit de el – s-au ȧesut în timp nenumărate legende, unele mai mult, altele mai puțin cunoscute.

*

Se spune că pe la începuturile domniei lui, Mircea cel Bătrân, tânăr încă, a început să-și cutreiere țara și, mai ales, voia să vadă cu ochii lui drumurile mai lesnicioase către părțile de dincolo de munți, din Transilvania. Așa a intrat și pe Valea Oltului, în sus, însoțit de fiul său Mihail și de cei mai apropiați curteni, mergând în voia cailor până acolo unde valea se închidea aproape de tot, nelăsând loc de trecere decât învolburatelor ape ale Oltului. În acest fel, căușul acela care adăpostea o deasă pădure de nuci părea o adevărată cetate, străjuită de munți, apărată de apă, cu un singur loc deschis, spre sud, dar și acela cu poziții prielnice pentru a opri un eventual dușman. S-a uitat voievodul de jur-împrejur, apoi le-a zis însoțitorilor săi :

– Să ne oprim aici câteva ceasuri, pentru odihnă, după care vom face cale întoarsă. Dar să nu întârziem, ca să trimitem curând niște oameni vrednici, care să treacă de stâncile acestea și să caute, mai departe, drumul.

Și au rămas acolo până către chindie, tolăniți pe iarba mătăsoasă care creștea la umbra deasă a nucilor. Voievodul a ațipit puțin, apoi, când s-a trezit, s-a frecat la ochi, a privit din nou împrejurimile și le-a spus celor de față că visase ceva frumos.

– Se făcea că veniseră păgânii cu oaste multă, mișuna ca un furnicar pe valea aceasta și noi nu știam cum să ne apărăm și să-i împingem îndărăt. Atunci am văzut cum vine un puhoi năprasnic, din sus, de pe Olt. A trecut pe lângă noi fără să ne atingă, apoi s-a răsfirat cât lățimea văii și i-a măturat pe dușmanii noștri de parcă nici n-ar fi fost.

– Erau ape limpezi, Măria Ta, ori erau tulburi? a întrebat Nicodim de la Tismana, pe care domnitorul îl chema adesea la el, să se sfătuiască.

– Asta parcă nu-mi dau bine seama, cred că erau limpezi.

– Dacă-i așa, înseamnă că e bine. Apele tulburi în vis aduc necazuri, Măria Ta.

Domnitorul se tot uita într-o parte și în alta, parcă măsura abrupturile munților, se întorcea cu privirile către locul din sud, unde Oltul ferăstruise stâncile, apoi pe vale în sus și din nou la munți. Nicodim, cunoscător la oameni și, parcă, cititor al gândurilor lor, îi ieși în întâmpinare cu o întrebare:

– Te gândești, cumva, la ce ar fi bun locul acesta, Măria Ta?

– Cam așa, cinstite Nicodime. Dumneata ești frământat de același gând?

– Eu zic, Măria Ta, că aici ai putea face o mănăstire care să fie, în vremuri de liniște, lăcaș de odihnă, iar în vremuri de gâlceavă cu vecinii ori cu alte neamuri, loc de apărare și de păstrat averea țării.

– Bine zici dumneata, Nicodime. Așa vom face. Aceasta va fi cea dintâi ctitorie a mea, că la Tismana doar am continuat ce începuseră bunul nostru părinte, Radu Voievod și nefericitul nostru frate, Dan, cel ucis de țarul bulgar Șișman. Va fi cea dintâi și, poate, cea de pe urmă. Voi lăsa înscrisuri să fiu îngropat aici, unde nucii aceștia umbresc apele Oltului, pentru că alt loc mai frumos eu încă n-am văzut până acum.

– Locul acesta, Măria Ta – zise unul dintre curteni –, are toate frumusețile de pe pământ, dar se simte în asta și mâna boierului Nan Udabă, aici, de față, care mereu ne povestea, când ne întâlneam, cum îngrijește el nucii de pe Olt.

Cel despre care se vorbea făcu un pas înaintea celorlalți și se închină cu o plecăciune în fața domnitorului.

– Dacă Măriei tale îi plac locurile acestea, eu mă voi bucura și ți le voi dăruia din toată inima.

– Mulțumesc, boier Udabă, și voi avea grijă să răsplătesc bunăvoința domniei tale.

Curând, la Nucet, cum a fost prima denumire a locului, devenită apoi Cozia, ceea ce însemna același lucru în vechea limbă cumană – un document de la 1402-1403 menționează “locul numit Nucet, adică Cozia” –, a început construcția.

Multe întâmplări s-au petrecut în anii aceia, până a fost ridicată construcția, și după terminarea ei. Se spune că venind voievodul Mircea la Cozia când aceasta era pe terminate, s-a bucurat mult de lucrarea meșterilor aduși de el din toată țara și a poruncit să fie căutați și meșteri pricepuți la turnarea unui clopot mare, care să le întrecă pe toate câte se văzuseră vreodată. Au plecat voinici călări

către locurile știute că aveau asemenea meșteri, s-au întors cu ei și domnitorul le-a poruncit:

– Îmi veți face aici cel mai mare clopot din câte ați văzut vreodată. Vreau ca dangătul lui să se audă pe toată Valea Oltului, până sus, la Genune și până jos, la Râmnic sau și mai departe, până la Dunăre. Și până unde urechile omului vor desluși dangătul lui, la vremea răsăritului de soare, până acolo să fie stăpân lăcașul.

S-au apucat meșterii să facă planuri – și erau meșteri din Transilvania, de la Sibiu și Brașov, precum și din toată Muntenia –, au plecat carele să aducă material bun, așa încât dangătul clopotului să fie limpede și să străbată până departe, apoi au fost pregătite tiparele și s-a turnat în ele metalul topit. Când l-au dezvelit străluccea de-ți lua ochii și era, într-adevăr, mare cum nici meșterii cei mai vestiți nu văzuseră un altul. Se povestește că era cât o claie bună de fân, iar meșterii, pentru a-l curăța și a-l lustrui, se suiau pe el cu scara. Dar, abia când l-au terminat și așteptau să se bucure de munca lor, a apărut necazul cel mare, la care nu se gândiseră, dintru început. Pentru a suna, clopotul trebuia urcat în clopotnița pe care o construiseră chiar pe locul unde-l turnaseră, la malul Oltului, din cei mai groși stejari găsiți în împrejurimi. N-a fost însă chip să-l ridice nicicum, atât era de greu. Cu multă trudă au reușit să-l înalțe puțin deasupra pământului, dar n-au putut să-l țină și clopotul s-a prăvălit în apă, afundându-se în nisipul și pietrișul de pe fundul albiei Oltului. Zadarnic s-au mai străduit să-l scoată, că toate încercările s-au dovedit deșarte. Clopotul a rămas acolo și glasul lui nu s-a auzit niciodată. Mâlul adus de viiturile mari s-a așezat pe el, pietrele l-au împresurat și ele așa încât, după multă vreme, părea o stâncă rămasă ca un ciot de munte în mijlocul apei. Oamenii știu însă povestea ei și au numit-o *Clopotul*.

Despre stânca aceasta, care a putut fi văzută până când apele Oltului au fost amenajate pentru hidrocentrale, mai există și alte legende.

Una dintre ele spune că domnitorul n-ar fi chemat meșterii să confecționeze clopotul la Cozia, ci l-ar fi comandat la niște mari și renumite ateliere de la Sibiu. De acolo, după ce l-au confecționat, clopotul a fost adus până la Olt și așezat într-o barcă mare. A străbătut cu bine aproape întreg drumul, dar, tocmai când barca se apropia de locul unde fusese înălțată Cozia, s-a stârnit o furtună

puternică, încât nu se mai vedea nimic în față, iar valurile râului se ridicau involburate și amenințătoare. Oamenii de la prăjini n-au mai putut ține cârma, barca s-a lovit de o stâncă și s-a scufundat împreună cu încărcătura și cu oamenii care o conduceau. Clopotul s-a afundat în adâncuri, iar când s-a potolit furtuna barcagii scăpați de la înec au văzut că stânca de care se lovisse barca avea tocmai forma unui clopot. Au botezat-o chiar cu acest nume, *Clopotul*, pentru că până atunci ea nu fusese numită nicicum și așa a rămas, sute de ani, denumirea ei.

*

Având mănăstirea de la Cozia moșii întinse și nemăsurate averi, carele ei împânziseră drumurile din Oltenia, transportând fel și fel de produse – toate câte erau obligați țăranii din satele închinat să le trimită lăcașului care stăpânea pământul. Grâu, mei, butii cu vin, animale și piei se revărsau tot timpul anului către Cozia sau, uneori, nici nu mai luau drumul acesta, ci se îndreptau direct către târgurile unde erau vândute și chiar peste hotare, în locurile în care se făcea negoț.

Apoi, era transportat peștele din bălțile Dunării, în cantități mari, precum și produsele meșteșugite în atelierele lăcașului, mai ales oale, doniți și alte obiecte, din pământ ori din lemn, folosite în gospodăriile țărănești. Aveau drumuri lungi de străbătut, pericolele erau multe la vremea aceea, dar căruțașii plecau în convoaie mari și erau pregătiți să-i întâmpine pe cei ce i-ar fi atacat. Mai mult aveau de furcă la punctele de vamă care se înființaseră pe atunci, trebuind să plătească destui bani pentru produsele transportate. De aceea starețul s-a hotărât să meargă la domnitor și să ceară îngăduința ca toate carele ce aparțin mănăstirii Cozia să poată circula libere și să nu fie nevoite a plăti vamă nicăieri.

– Știi bine, Măria Ta, s-a tânguit starețul, că toate carele noastre umblă și în folosul Domniei Tale, care ești stăpânul nostru și a tot ce există împrejur-ne. Ori, eu socotesc că nu se cuvine să pună cineva opreliști în această țară pe ceea ce aparține Măriei Tale și nici să ceară vreo vamă ori altă plată de la aceste care.

Domnitorul a rămas câteva clipe pe gânduri, apoi a răspuns starețului.

– În anii din urmă, vama este una din grijile mari ale domniei. Am lăsat să fie liberi în țară, cu vamă numai într-un singur loc,

negustorii de la Liov și din Lituania. Brașovenilor le-am întărit vechile lor hrisoave, pe care le-au avut de la strămoși, în orașele Țării Românești și pe drumul către Brăila. Pentru alte mărfuri, care vin de peste mare, am pus să se ia, din toate, câte trei la fiecare sută. Pentru mărfurile care se vând din țară negustorilor străini ori pe care negustorii noștri le duc peste hotară, vama se plătește după felul mărfii: la pește câte 18 ducăți de fiecare majă, numai la Rucăr șapte pești și 36 de dinari, la cal înhămat un ducat, iar la cal de povară trei bani. Pentru o majă de ceară vama este de 12 dinari, la o vacă - 3 dinari, un cal vândut - 6 dinari, un porc - 2 dinari. Și astea ori ale cui ar fi! Cum vrei să dau un hrisov ca să nu mai plățiți? Ce vor zice atunci celelalte mănăstiri și ce vor zice negustorii? Nu se vor răzvrăti?

– Măria ta, mănăstirea noastră are alte rosturi decât ceilalți ale căror care împânzesc țara. Sunt și ei oameni cu respect pentru preafrumosul lăcaș pe care Domnia Ta ai binevoit să-l înalți acolo, între munți, la Cozia. Nimeni nu se va împotrivi unei asemenea hotărâri.

Domnitorul a mai ezitat o clipă apoi a chemat un grămătic și l-a pus să scrie:

“Să umble carele Coziei în țara Domniei Mele, iar unde se află vamă, sau cumpărată sau necumpărată, nimeni să nu cuteze dintre vameși să se ispitească și să împiedice carele acestea“.

Starețul a plecat bucuros, cu hrisovul învelit bine într-o bucată de piele și ascuns în sân, sub sutană. Domnitorul a trimis poruncă la toate vămile să împlinească înscrisul hrisovului și de atunci nimeni n-a mai cutezat a mai opri vreun car și nici să ceară vamă pentru mărfurile transportate.

Peste alți câțiva ani, când a venit la ctitoria sa, Mircea-Voievod, în semn de grijă pentru lăcașul de care parcă-l apropiiau tot mai mult anii bătrâneții, a dăruit acestuia vama de la Genune, aflată pe drumul Sibiului, cu toate veniturile sale.

Ostrovul

Odată, demult, într-o vară fierbinte, s-au strâns fără veste niște nori negri deasupra munților Coziei și în sus, pe Valea Oltului, dezlănțuind o ploaie puternică și iute, care a iscat puhoiaie repezi pe toate văile munților. Toate se îndreptau năvalnic spre albia Oltului și apele acestuia au crescut văzând cu ochii, încât oamenii abia au avut timp să fugă din calea lor, care cu ce a apucat. Un om nevoiaș, tocmai strânsese fânul și îl ducea către casă, într-un car, pe drumul de lângă firul apei.

A văzut că râul se umflă, apele ajunseseră deja de vreo palmă chiar și pe drum și atunci s-a gândit să lase acolo carul și, numai cu boii, să urce undeva, pe povârnișul muntelui. Tocmai când dejuga, închinându-se și rugându-se lui Dumnezeu, a văzut însă cum apele cresc de o parte și de alta a lui încât nu mai avea cum să plece, dar, în schimb, locul unde se afla rămăsese aproape uscat. N-a mai știut ce să facă și a stat acolo, pe micul ostrov apărut fără să știe cum, uitându-se la apele care treceau turbate, cu un vuiet năprasnic, amenințător, pe lângă el. Ploaia a ținut cât a ținut, apoi s-a potolit. Apele au mai venit vijelioase încă o vreme, apoi, încet-încet, s-au retras și ele. Omul a înjugat boii la loc, a pornit pe drumul noroios către casă, iar când a mai venit să vadă locul din nou, a constatat cu uimire că ostrovul era tot acolo, deși mai demult nu existase, iar apele Oltului se scurgeau liniștite de o parte și de alta a lui.

Așa spune legenda că a apărut ostrovul din dreptul Călimăneștiului, o insulă încântătoare în mijlocul Oltului, care, încă din vremuri vechi, era un loc cum nu se poate mai potrivit pentru odihnă. O dovadă a frumuseții sale este faptul că învățatul domnitor Neagoe Basarab l-a ales, chiar către sfârșitul vieții, ca loc

pentru construirea unui schit, terminat, de altfel, după moartea sa, în 1522.

Legendarul Ostrov n-a avut nici el parte de prea multă liniște, de-a lungul timpului. Edificiul a fost desăvârșit târziu, după aproape un sfert de mileniu de la începutul construcției, prin împodobirea cu o frescă în stil postbrâncovenesc, operă de artă de certă valoare. Dar, la numai puțin timp, în vremea revoluției lui Tudor Vladimirescu, a fost devastat de turcii care urmăreau pâlcurile răzlețe de panduri, în întoarcerea lor către Oltenia. La 1848 Ostrovul a fost martorul evenimentelor, de data aceasta primind pașii unora dintre revoluționarii care porniseră pe drumul exilului. Apoi, în 1916, cotropitorii germani, mai “elevați”, l-au devastat, căutând eventuale opere de artă care ar fi fost ascunse aici.

Nimeni n-a uitat, prin împrejurimi, legenda Ostrovului. Deceniile din urmă au schimbat aproape complet înfățișarea cea veche, între multele modificări pe care le-a adus construcția de hidrocentrale pe bătrâna și legendara Vale a Oltului. Ostrovul a biruit, ca idee – ca să nu piară a fost înălțat vreo șase metri, cu construcție cu tot –, rază de lumină din depărtarea timpului.

Izvoarele lui Moș Căciulă

Cei ce vor fi trecut, din vremuri străvechi, pe Valea Oltului, vor fi simțit – atunci când au încercat să-și potolească setea la unele dintre izvoare – că apa are un gust anume, de pucioasă, și probabil vor fi mers mai departe, către alte șuvițe de apă care izbucneau din munte, până găseau una cu gust bun.

Despre locurile acelea s-a dus vestea că au “apă rea” și nimeni nu le-a mai luat în seamă. Locuitorii erau puțini în vremea aceea pe Valea Oltului, risipiți mai mult prin depresiunile care țineau adăpost la vânturi și viscole, tot pe acolo mai găsindu-se și terenuri pe care semănau câte ceva în jurul caselor. După ce s-a înălțat mănăstirea Cozia, însă, valea a devenit mai plină de viață, iar micile adunături de case au ajuns sate în toată regula. În jos de Cozia, către Călimănești și Jibea, încă nu se așezaseră prea mulți oameni și locurile erau folosite mai mult pentru pășunatul vitelor. Între ciobanii cei mai de vază era și un anume Căciulă, om trecut prin focul vieții, purtând pe trup semnele multor răni pe care le dobândise în timpul luptelor împotriva turcilor, iar în oase căpătase reumatism, din cauza frigurilor din iernile cât a stat pe câmpurile deătălie. Ajunsese acum, la 60 de ani și mai bine, că nu mai putea învărti sabia deasupra capului cu aceeași repeziciune din anii tinereții, dar încă se încumeta să facă fel și fel de treburi prin gospodărie. Îi plăcuseră din totdeauna animalele și cei ai casei – copii, nurori, gineri, nepoți – îl lăsau să le îngrijească. Pleca dimineața cu ele pe vale în sus și se întorcea către seară. Un singur lucru începuse să-i cam necăjească pe cei din familie: multe vite, mai ales cele bătrâne, veneau mereu murdare de noroiul negru și urât mirositor, care se tot aduna în niște gropi de pe malul Oltului.

– Pe unde duci vitele astea, tată? îl întrebă într-o seară unul dintre copii. De ce vin așa nămolite?

– Eu nu le duc nicăieri, le abat mereu către iarbă bună, dar nu știu ce tot au, mai ales vacile alea bătrâne, că aleargă mereu către găldane și se tăvălesc acolo ca niște porci.

– Ai și dumneata grijă de ele, ori mai schimbă poienile pe unde pasc, că au ajuns de nu mai știi ce culoare au. Sau ia unul dintre copii ăștia mai mărișori să te ajute.

– Bătrânul și-a luat un nepot cu el, dar n-a fost chip să potă struni vitele învățate la nămol. Cum ajungeau aproape de locurile știute, grăbeau pasul, apoi începeau să alerge și nu se opreau decât la smârcurile cu apă mirosind a pucioasă. Copilul a vrut să le scoată, dar bătrânul nu l-a lăsat.

– Stai aici, pe mal, i-a zis, ce, vrei să mă certe că te duc și pe tine nămolit acasă? Lasă că le scot eu.

Și-a ridicat ȋtarii, a luat o nuia mai lungă făcută dintr-o tulpină tânără de mojdrean și a intrat printre smârcuri, tot îndemnând vacile să iasă de acolo. Acestora nici nu le păsa însă de vorbele lui sau de loviturile cu nuiaua. Se mutau de la un smârc la altul, se întorceau iar în cel din care abia le alungase, încât, după câteva ceasuri moș Căciulă le-a lăsat în plata domnului și s-a îndreptat către locul unde se aflau straițele cu mâncare și nepotu-său, care se prăpădise de răs văzându-l cum se chinuia prin noroi și cum se murdărise. El, însă, după câteva zile petrecute așa, simțea că parcă încheieturile nu-l mai țineau la mers și nu-l mai junghiau atât de tare când apăreau nori deasupra muntelui.

– Mă, nepoate, îi zise el copilului, râzi tu, dar s-ar putea ca vacile noastre să nu intre ele chiar așa, de nebune, în băltoacele astea. Uite, mie parcă mi-ar fi luat cineva cu mâna durerile de la picioare. Te pomenești că or fi făcut călugării de la mănăstire niscaiva minuni și apele astea tămăduiesc bolile. Copilul îl privea mirat, nu știa ce să-i răspundă, de aceea moș Căciulă îl rugă să nu mai spună la nimeni despre povestea asta.

– Cine știe ce o fi la mijloc, râde lumea de noi dacă se află că am început să ne tăvălim în rând cu dobitoacele, iar dacă or fi făcut, cumva, călugării, ceva, ne vor blestema că le-am aflat tainele. Să nu spui la nimeni, auzi?

Copilul i-a promis că nu va spune și moș Căciulă tot intra prin smârcuri cu nuiua în mână, învărtindu-se printre animale, dar fără a le îndemna să iasă afară. Când le venea foame, se duceau ele singure să pască, apoi se întorceau în băltoace. Azi așa, mâine așa, moș Căciulă simți că nu-l mai supără chiar deloc încheieturile și, mai mult, băgă de seamă că vacile cele bătrâne deveniseră mai sprintene, parcă ar fi întinerit, tot așa cum se simțea și el.

Într-o zi s-a gândit să spună toată povestea celor de acasă, nu la toți, ci numai celor doi flăcăi mai mari, acum și ei oameni în toată puterea cuvântului. L-au ascultat așa cum făceau totdeauna când tatăl lor avea să le spună ceva, dar s-au minunat mult de cele auzite.

Chiar a doua zi, moș Căciulă a lăsat vitele singure și s-a îndreptat către Cozia, căutând pe un prieten alături de care, în tinerețe, tăiasse multe capete de turci. Era de neam mare, copiii lui se luptau pentru tronul țării, dar el lăsase toate cele lumești și se hotărâse să-și petreacă bătrânețele între zidurile Coziei. L-a găsit tocmai plângându-se de chinurile reumatismelor și, după ce au mai stat de vorbă, moș Căciulă i-a povestit despre minunea care s-a petrecut cu el și cu vitele lui. Acela nu i-a dat cine știe ce crezare, dar, cum e omul la necaz, s-a gândit că, cine știe, poate își găsește și el alinarea durerilor în băltoacele acelea. În înțelegere cu moș Căciulă, se ducea pe ascuns către locul unde acesta își păștea vitele și, păzit de el, pentru a nu-l vedea vreun trecător care să-l facă de râs, stătea câteva ore pe zi cu picioarele în noroi. Se spăla apoi la un izvor cu apă limpede și se întorcea în chilie, spunându-le celorlalți că aerul și plimbările îi fac bine.

– Moș Căciulă, zise el după ceva vreme, cred că dumneata ai avut dreptate. Apa asta trebuie să fie blagoslovită, pentru că au început să mă lase și pe mine durerile. Am să le spun și altora, pentru că e păcat să-i las să-i chinuie boala reumatismului.

– Cum voiești dumneata, i-a răspuns moș Căciulă, de acum eu nu mă mai amestec.

Curând, povestea lui moș Căciulă era cunoscută de oamenii din aproape toate satele de pe Valea Oltului. Bătrânii din împrejurimi veneau la băltoacele cu nămol mirosind a pucioasă și plecau mulțumiți, binecuvântându-l pe moș Căciulă pentru descoperirea lor. A trecut timpul, în apropiere s-a înjghebat o nouă așezare, moș Căciulă plecase de bătrânețe din lumea aceasta, dar numele lui era

pomenit destul de des de cei ce veneau să-și capete sănătatea la izvoarele de lângă Olt. Tocmai pe atunci căutau să pună un nume așezării și cineva a avut ideea ca, în amintirea lui moș Căciulă, să-i dea chiar numele lui.

– Căciulata să-i spunem – a hotărât obștea satului.

Legenda aceasta, cu largă răspândire în satele din zona Călimănești, ar putea să fie vechea poveste a unei întâmplări adevărate. Este posibil, ca vacile lui moș Căciulă să fi fost, de fapt, niște bivolițe. Denumirea castrului roman Arutela, situat nu departe de Căciulata, pe malul celălalt al Oltului, a fost înlocuită cu aceea de Bivolari, datorită unor turme de bivoli adăpostite chiar acolo, în vechiul castru. Ori, se știe că acestor animale le place să se tăvălească în orice băltoacă apărută în cale.

În altă ordine de idei, castrul de la Arutela, cercetat îndeaproape în ultimele decenii - și refăcut în bună parte pentru vizitatorii de astăzi - dispunea de băi termale. Probabil, romanii au avut în vedere, de la începutul construcției, în vremea împăratului Hadrian, pe la anul 138, apropierea izvoarelor de apă termală și efectele lor tămăduitoare. La fel au procedat și în alte locuri din partea de vest și nord a Olteniei, bunăoară la Săcelu și Băile Herculane. Mențiuni istorice sunt în cartea lui Gavriil Protul, la 1520, reluate în Letopisețul Contacuzinesc. La începutul secolului al XIX-lea mențiunile sunt tot mai numeroase. Efectul terapeutic al apelor de la Călimănești este relevat în "Curierul Românesc", la 1827. Printr-un document din 28 iunie 1839 ocârmuirea județului Vâlcea ordona subocârmuirii plaiului Cozia să orânduiască primirea și găzduirea la "apele de la Călimănești" a două importante doamne ale vremii: vorniceasa Zmaranda Ghica și Sevastița Șuțu. În aceeași lună se luau măsuri pentru primirea unei oarecare Eliza Blaremborg. În jurul anului 1843 a fost descoperit izvorul principal de la Căciulata, care a fost captat în 1854 de cunoscutul revoluționar pașoptist Alexandru Golescu Negru. Acesta a venit ani de-a rândul la tratament, a adus aici și alți suferinzi și, încântat de descoperire, îi scria mamei sale că "avem la Căciulata o comoară, un izvor unic în felul său...". Guvernul și domnitorul se interesează de aceste ape, doctorul Carol Davilla face cercetări și este impresionat de calitățile terapeutice ale apelor din zona Călimănești-Căciulata. Propune înființarea aici a unui stabiliment balnear pentru ostași și recomandă apoi apele împăratului Napoleon al III-lea al Franței, care și urmează un

tratament cu acestea, transportate la Paris cu diligența. În 1860, Mihail Kogălniceanu este unul dintre cei dintâi oaspeți ai stabilimentului pentru băi, înființat în 1854.

De atunci a trecut vreme îndelungată, apele de la Căciulata au alinat durerile multor oameni, dar puțini sunt cei care au mai auzit povestea lui moș Căciulă. Doar câteodată, bătrânii din partea locului, dacă au cui, o povestesc pentru a cine știe câta oară.

Masa lui Traian

Pe Olt în sus, trecând de Cozia, o stâncă ieșită dintre celelalte, către râu, a înfruntat vreme de milenii, până la construirea hidrocentralelor, valurile înspumate ale râului. Mai netedă în partea de sus, ea a căpătat, nu se știe când, numele de Masa lui Traian.

Se spune că împăratul a plecat din tabăra de pe câmpul numit astăzi Troian, foarte mândru de războiul la care pornise, hotărât să nu mai cruțe nimic din forțele sale pentru înfrângerea regelui Decebal. Spre a se încredința încă o dată de măreția oștirii pe care o conducea, a pornit înaintea ei și s-a așezat pe stânca aceea din marginea Oltului – poate pregătită special, prin netezire în partea de sus, arătând ca o masă –, de unde avea sub priviri întreaga vale. A rămas acolo până când a trecut ultimul soldat, apoi, mulțumit de oaste, a pornit din nou la drum, grăbind să ajungă în fruntea ei.

Așa spune legenda...

De numele împăratului Traian se leagă și denumirea altor multe locuri de pe Valea Oltului, păstrând amintirea marelui împărat roman și a trecerii oștilor sale nesfârșite spre inima de piatră a regatului lui Decebal. Se află lângă Râmnicul Vâlcii, am mai spus, Dealul Troianului și Câmpul lui Troian. Tot acolo se află un drum a cărui denumire s-a păstrat din vechime: Drumul lui Traian. Pe defileul Oltului, la nord de Căineni, se află Poarta lui Traian. Este firesc, pentru că pe aici se află chiar Calea lui Traian, drumul pe care împăratul a trecut în vara anului 105, hotărât ca de data aceasta (era a doua oară când venea cu război în Dacia regelui Decebal) pământul de la nord de Dunăre să intre în stăpânirea imperiului..

Poate că Traian a urmărit de pe stânca aceea trecerea unei părți din oastea lui sau poate că este doar legendă, istoricii considerând că

oștile lui Traian au trecut pe un drum mai vechi, care ocolea masivul Coziei, de la Sălătrucel la Copăcenii.

Istoricul Dumitru Tudor, în cunoscuta sa lucrare "Oltenia romană" scrie că drumul venit pe Olt de la Romula Malva, merge pe firul râului doar până la Jiblea, unde se bifurcă : "O ramură a lui continuă pe malul stâng până la Copăcenii, iar a doua ocolea pe la răsărit masivul Coziei prin satele: Sălătrucel, Berislăvești, Rădăcinești (Castru), Racovița și Copăcenii (județul Vâlcea). Această ramură este mai veche decât ramura din defileul Oltului și s-a folosit de romani cu ocazia cuceririi Daciei"

Va fi urmărit sau nu Traian trecerea oștilor de pe această stâncă, va fi fost numită așa mai din vechime ori mai târziu – denumirea este încă una din multele dovezi ale păstrării amintirii împăratului Traian în conștiința populației daco-romane și, apoi, românești.

Plutașii

Există undeva pe Olt, de la Brezoi mai jos, între masivele Narătu și Cozia, un cot al râului pe care localnicii l-au numit Cotul Plutașilor. Se spune că locul acela era o adevărată piatră de încercare pentru cei ce își alegeau meseria plutăritului, practică de veacuri multe pe legendarul râu. Acolo erau solicitați deopotrivă și "vătaful" și "înaintașul" și "urmaticul", cei trei membri principali ai echipajului de pe o plută. Cea mai mică nesincronizare a mișcărilor, cea mai mărunță greșeală, putea să ducă la izbirea plutei în peretele de piatră al muntelui și asta însemna, pentru ei, o adevărată catastrofă. Pluta se spărgea, lemnele se împrăștiu la întâmplare, plutașii puteau fi loviți și înghițiți de valuri. Și-au și pierdut mulți viața acolo, tot așa cum s-a întâmplat și în alte zone ale capriciosului râu.

Precis nu se poate ști când a început plutăritul pe Olt. Oamenii cred că s-a practicat din timpuri străvechi, în forme mai mult sau mai puțin organizate, pornind de la simplii copaci cărora li se dădea drumul pe apă, de unde alți oameni îi prindeau, în locuri stabilite, până la plutele moderne, care formau adevărate "trenuri", transportând la vale mari cantități de lemne.

Documentele medievale atestă plutăritul ca o îndeletnicire ce se practica de primăvara până toamna târziu. Cele mai multe plute se formau la Brezoi, cu lemne aduse de pe Valea Lotrului, adesea tot pe calea apei, dar un alt loc de formare a plutelor era Râul-Vadului. Oamenii care conduceau plutele de la Râul-Vadului trebuiau să aibă și o mai mare experiență, pentru că aveau de înfruntat un pericol în plus, mai mare decât toate celelalte: locul de la vărsarea Lotrului în Olt. Acolo, povesteau plutașii, torentul venea atât de vijelios, încât scufunda pur și simplu pluta, o juca în valuri ca pe o surcică și numai cu o mare îndemănare și cu un fantastic efort putea fi redresată. Dar

nu peste tot drumul era atât de greu și nu tot timpul. Uneori apele râului erau atât de liniștite încât plutașii își scoteau fluierul și începeau să îngâne câte o doină, purtând-o cu ei peste râu, ca un ecou îndepărtat al unor alte vremuri. Alteori, când timpul începea să se răcorească, făceau focul pe plută și veneau cu rândul să-și dezmoștească mâinile. Acesta era semnul apropierii iernii și, de obicei, ultimul transport al aceluia an.

Veacuri de-a rândul au cărat plutașii de la Olanu și Brezoi, de la Jiblea și Căineni, de la Bujoreni și Racovița ori de prin alte sate lemnele munților Oltului, mai ales din țara Loviștei, către schelele de la Dunăre. Tot pe ei îi căutau și îi tocmeau antreprenorii unor lucrări mai mari, din Oltenia și Muntenia, să aducă lemnele pe Olt, până la punctul cel mai apropiat.

Pentru podul care s-a construit peste Olt, la Slatina, în 1846, au sosit din munți 25 de plute, cu 340 de grinzi de brad. Apoi, la 1877, plutașii de pe Olt au cărat pe râu aproape tot materialul lemnos necesar construirii podului de vase pe care a trecut armata română. Au fost, în timp, și încercări de a se face navigație pe Olt. Încă din secolul al XIII-lea cavalerilor teutoni așezați în țara Bârsei li se dădea dreptul de "a avea câte 6 corăbii pentru transportul sării pe Mureș și Olt".

În secolul al XVIII-lea, pe la 1785, au și circulat pe râu, până la Slatina, două vase ale unei companii sibiene, încărcate cu fier și produse din fier. Apoi, pe la 1837, s-a înființat la Sibiu "Societatea de cărbăiere pe Olt", iar la 1868 statul român intenționa să pună în circulație un vapor pe Olt și altul pe Prut.

Toate au fost însă numai încercări sporadice de a folosi Oltul drept cale de transport, în adevăratul sens al cuvântului.

Doar plutașii au rămas stăpâni pe firul apei, trecând în liniște pe lângă sate, uneori chiar pe lângă cele ale lor, de unde copiii le făceau semne cu mâna, iar ei le răspundeau la fel, asta însemnând, poate, într-un limbaj al lor, că să stea și să-i aștepte cuminți până se vor întoarce pe drumul de pulbere, pe mal, spre a lua alte plute să le coboare la vale.

Doar uneori Oltul se înfură, cine știe din ce pricini și atunci munca plutașilor devenea neînchipuit de grea, din când în când mai plătind râului ofrande chiar cu viețile lor.

Patru frați și râul lotrilor

Datorită importanței pe care o avea din vremurile vechi drumul de legătură dintre Muntenia și Transilvania, pe Valea Oltului, circulației intense pe drumurile din zona subcarpatică munteană, unde s-au aflat cele dintâi reședințe voievodale și domnești, ca și pe celelalte drumuri, prin nordul Olteniei, către Severin sau pe Olt în jos, către Drăgășani și Dunăre – locurile acestea au fost împânzite de haiduci, oameni care, sătui de necazuri și asupriri, luau calea codrilor, căutând singuri dreptatea prin jefuirea averilor de la bogați și împărțirea la săraci. Și cum, de cele mai multe ori, oamenii stăpânirii ori ai boierilor încercau să pună mâna pe ei, haiducii, cărora li se mai spunea și lotri, își căutau locuri cât mai sălbatice și neumblate pentru a se retrage după ce atacau pe bogătași, unde puteau să stea în liniște, știind că nu aveau curaj a le străbate cei trimiși după ei.

Un asemenea loc era și valea râului care venea zburdalnic printre munții din nordul Olteniei și își vărsa vijelios apele în albia Oltului. Cetele de haiduci care aveau aici loc de ascunziș erau dintre cele mai renumite, cu căpetenii cărora le mersese vestea pentru vitejie și iscusință, până la mari depărtări. Când treceau prin apropiere, boierilor li se strângea inima, cu toate că niciodată nu îndrăzneau să se apropie fără gardă puternică. Uneori o luau pe drumuri ocolite, necălcate de prea multă lume, dar nici atunci nu scăpau totdeauna, haiducii cunoscând și cele mai ascunse poteci.

Între cei mai temuți erau frații Breazu, Mălai, Ciungu și Voinea, care aveau cete puternice, din oameni aleși unul și unul, iar sus, în munți, ascunzișuri sigure. Multă vreme au hălăduit ei nestingheriți pe drumul de trecere prin Valea Oltului și multe nelegiuiri au îndreptat, dar anii au trecut pe nesimțite, cuibărindu-se în argintul de la tâmple

și, cu timpul, unii dintre haiduci lăsau săbiile și flintele în mâinile altora, mai tineri, iar ei se retrăgeau în satele de unde veniseră, care aveau neveste și copii, căci mai erau și din aceștia sau în locurile ce li se lipiseră mai mult de suflet – cei ce nu aveau familii.

Dintre cei patru frați, Breazu a fost primul care le-a spus celorlalți, într-o seară, că a început să simtă povara anilor în spate și că, de la o vreme, îl bate gândul să se ducă undeva, într-un loc liniștit și să se pregătească pentru a-și petrece bătrânețele.

– Și unde ai să te duci, l-a întrebat Voinea, că în afară de cetașii tăi, de noi și de codru, n-ai pe nimeni în lumea aceasta.

– Prea mult n-am de gând să mă îndepărtez, le-a răspuns el, nici de voi, nici de cetași și nici de codru. Îmi voi face o casă chiar pe locul unde am avut adăpostul, iar cu mine vor mai veni și alții dintre cei cu care demult, în tinerețe, am apucat cărarea codrului. Apoi, când va veni sorocul, poate că și unii dintre voi, care mai sunteți încă tineri, veți căuta un loc de odihnă, iar eu am să vă primesc cu caș proaspăt și cu friptură de berbec.

– Cred că eu voi fi primul, peste vreo câțiva ani, zise Mălai. Și, așa cum m-ai primit în ceată, până când ai crezut că sunt în stare să strâng singur oameni în juru-mi, poate ai să mă primești să fac o casă lângă a ta.

Nu după multă vreme, Breazu a început să taie copacii într-o răritură și, ajutat de ceilalți haiduci, a înălțat o casă. Apoi alții dintre cei mai în vârstă l-au urmat și, curând, ceva mai sus de locul unde Oltul primea apele spumegate ale pârâului pe valea căruia își aveau ascunzișurile, a apărut o mică așezare omenească. Câțiva dintre haiduci au adus nevestele și copiii, alții și-au căutat dintre vechile ibovnice câte o femeie cu care să-și ducă bătrânețele. Acolo, în satul lui Breazu, haiducii nu mai atacau pe nimeni și negustorii transilvăneni poposeau liniștiți, ca și boierii olteni care mergeau cu treburi în Ardeal. Cei ce treceau pe acolo spuneau că au fost în satul lui Breazu, iar ceva mai târziu i s-a zis *Brezoi*.

Curând a venit rândul lui Mălai să se lase de haiducie, pentru că prea mulți ani nu-l despărțeau, ca vârstă, de Breazu. N-a mai vrut însă să-și dureze casă în satul Brezoi, așa cum promisese cândva, ci s-a hotărât să-și întemeieze propriul lui sat, mai sus, pe valea râului. Și, cam la cale de trei ceasuri de mers pe jos a căutat o poiană potrivită pentru a avea mai mult loc de case. Au venit după el proprii

cetași, apoi și alți prieteni cărora le-a plăcut sălbăticia și frumusețea muntelui și așa a apărut satul *Mălaia*.

Încă nu se prăpădise Breazu, când au hotărât să lase flinta haiducească Ciungu și Voinea. Ei nu se plâneau de bătrânețe, dar se schimbaseră vremurile și haiducia devenise din ce în ce mai grea. Oamenii stăpânirii se înmulțiseră, potecile și ascunzișurile haiducilor le erau cunoscute, iar pedepsele se înăspriseră de la ani mulți de temniță până la pedeapsa cu moartea.

– Noi încotro o luăm, Ciungule ? i-a zis Voinea fratelui său mai mare.

– D-apăi, dacă Breazu și Mălai și-au ridicat sălașuri pe malul pârâului acesta care a fost frate cu noi și ne-a îmbăiat, și ne-a adăpostit, și ne-a ascuns – noi de ce să ne ducem în altă parte?

– Asta așa-i, dar vezi că pe aici valea-i îngustă și locuri de sate nu-s.

– Aici nu, dar mai sus, către izvoară, sunt poieni destule.

Au pornit pe calea aleasă de Ciungu, s-au oprit și au măsurat îndelung cu ochiul câteva locuri, dar nu le-a plăcut nici unul. La un moment dat, Voinea parcă ar fi vrut să rămână într-o poieniță, dar Ciungu nu s-a învoit. Tocmai când s-au apropiat de locul unde se uneau cele două pâraie mai mari, care formau valea aceea a lotrilor, tot vorbind ei despre câte toate, au ajuns la ceartă. Și atât de tare s-au certat, încât n-au mai vrut să meargă împreună pe același drum. Voinea a apucat-o în dreapta, pe pârâul cel mare, iar Ciungu în stânga, pe firul celui mai mic. Multă vreme n-au mai vrut să știe unul de altul, Ciungu a întemeiat satul *Ciunget*, Voinea satul *Voineasa*, până când s-au trezit în porți cu niște oameni trimiși de Breazu, care-i chema la el, la Brezoi.

S-au dus fără să se întrebe de ce îi cheamă, amintindu-și vechile legi ale ascultării celui mai vârstnic.

– Cum vă merg treburile, în satele voastre? i-a întrebat Breazu, deși el mai știa câte ceva, pentru că prin satul lui trecea drumul care venea de sus, de pe vale.

– Bine, au răspuns ei. În satele noastre domnește înțelegerea și pacea.

– Asta-i bine, a mai zis Breazu. Acum numele noastre au rămas aici, prin Brezoi, Mălaia, Ciunget și Voineasa. Dar... ar mai fi ceva.

– Ce? l-au întrebat ceilalți, curioși.

– Râul încă n-are un nume. Iar eu parcă n-aș pleca liniștit din lumea aceasta, dacă n-aș lăsa totul orându-se cum se cuvine în urma mea.

– Și, cum să-i zicem, că numele noastre le-am dat satelor.

– O să ne gândim și la asta. Poate că n-ar fi rău să-i dăm numele pe care l-am purtat toți patru.

– Adică?, întrebă Voinea.

– Adică, Lotru, îi răspunse râzând Ciungu, care uitase vechea lor ceartă.

– Da, zise Breazu. De aceea v-am chemat pe voi, să hotărâm să-l botezăm *Lotru*.

Au fost de acord, toți, dar Ciungu s-a interesat cum rămâne cu numele pârâului în sus, unde se desparte. Care se va numi Lotru, cel de pe partea lui, de la Ciunget, sau cel dinspre Voineasa?

– Care este mai mare, a zis Breazu.

– Atunci un nume trebuie și pârâului de pe valea mea, a insistat Ciungu.

S-au gândit mult și, până la urmă, tot Breazu a fost cel care a hotărât.

– Pâraiele astea se însoțesc și se preumblă, parcă ar fi doi oameni într-o viață. Eu cred că am putea să-i spunem Lotrița sau... *Latorița*, că vine dintr-o parte.

Ciungu a fost mulțumit, ceilalți n-au avut nici ei nimic de zis. Au băut și s-au ospătat ca la un botez, pentru că, la urma urmei, un fel de botez fusese.

Au trecut anii, cei patru haiduci s-au petrecut pe rând din viață, i-au urmat apoi generații și generații de nepoți și strănepoți. Nimic nu mai amintește de ei, după atâta vreme, decât numele satelor pe care le-au întemeiat și ale râurilor pe care ei, foștii lotri, le-au botezat.

CUPRINS

Noapte cu peceti domnești.....	5
Haraboreni	16
Iovan Iorgovan Viteazul	20
Un voievod scăpat de la moarte.....	25
Întâlnirea din Pădurea de liliac	27
La Padeș, unde legendele au coborât în bronz.....	30
O dramă la Glogova.....	46
Lacrimile lui Zamolxis și alte legende la Polovragi	51
La Măldărești, povestea viteazului căpitan și a frumoasei tătăroaice.....	57
Noapte de taină la Hurez	69
Stroe Buzescu, marele prieten al voievodului Mihai.....	79
Arnota, locul odihnitoarelor limpezimi	111
Puterea dragostei sau povestea domniței Anca.....	117
Cărțile de demult	128
La Buridava – povestea unei inscripții	134
Câmpul lui Troian.....	138
Basarab și Olea	142
O dramă zguduitoare	147
Tabăra Magherului, pe Câmpul lui Troian	155
Domnul de rouă.....	163
Din legendele Coziei	166
Ostrovul	172
Izvoarele lui Moș Căciulă.....	174
Masa lui Traian.....	179
Plutașii	181
Patru frați și râul lotrilor	183

DE ACELAȘI AUTOR

- *Oameni între oameni*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1977;
- *Amintiri din Valea Luminii*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1978;
- *Cântec la cumpăna apelor*, Ed. Sport Turism, București, 1980, (Premiul național pentru cartea de reportaj -1980);
- *Tulnic peste veacuri. Monumentul de la Padeș* (în colaborare cu L. Deaconu), Ed. Militară, București, 1981;
- *Memoria Băniei*, Ed. Sport Turism, București, 1985; ediția a II-a revăzută, Ed. Alma, Craiova, 2003.
- *Reîntâlnire neașteptată*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1986;
- *Locuri și legende în nordul Olteniei*, Ed. Sport Turism, București, 1987 (editia a II-a revăzută, Ed. Curierul Doljean, Craiova, 1999);
- *Craiova* (album, în colaborare cu Ioan Nădrag), Ed. Sport Turism, București, 1987;
- *Izvoare de lumină* (în colaborare cu Gabriel Dulea), Ed. Militară, București, 1988;
- *Cariera*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1989;
- *Peronul cu iluzii*, Ed. Curierul Doljean, Craiova, 1999;
- *Casa din altă viață*, Ed. Novus - Curierul Doljean, Craiova, 2000 (ediția a II-a, revăzută, Ed. Scrisul Românesc, 2010)
- *Radioul public regional* (în colaborare cu Gh. Verman), Ed. Universității "Lucian Blaga" Sibiu, 2002;
- *Jurnalism la radioul regional și local* (în colaborare cu Gh. Verman), Ed. Universității „Lucian Blaga” Sibiu, 2005 (ediția a II-a, adăugită, Ed. „Scrisul Românesc”, 2009).
- *În umbra menestrelului: Tudor Gheorghe*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2010.
- *Convorbiri de după-amiază*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2012.
- *Căruța merge mai departe*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2012.

Tiparul executat la Imprimeria Editurii

MJM

Str. Felix Aderca, Bl.7, parter, 200410-Craiova

Telefon: 0251 419 661; 0786 035 474;

e-mail: redactia@edituramjm.ro

www.edituramjm.ro

IMPRIMAT ÎN ROMÂNIA